

PRISTUP PRAVDI U BOSNI I HERCEGOVINI

Zbirka analiza javnih politika
iz oblasti pravosuđa

MPBH
MREŽA PRAVDE U
BOSNI I HERCEGOVINI

Azra Šehić, Elma Demir, Ivana Stipanović, Jasmin Jašarević,
Maja Sahadžić, Maja Šošarić, Milena Savić, Rebeka Kotlo

MPBH
MREŽA PRAVDE U
BOSNI I HERCEGOVINI

PRISTUP PRAVDI

U BOSNI I HERCEGOVINI

Zbirka analiza javnih politika iz oblasti pravosuđa

Mreža pravde u Bosni i Hercegovini je mreža koja okuplja 52 nevladine organizacije i profesionalna udruženja u sektoru pravde, čiji je cilj pružanje pomoći pri unaprjeđenju vladavine zakona i provođenju pravde u BiH kroz kampanje zagovaranja i podizanja svijesti javnosti, programe praćenja, kao i inicijative za reforme javnih politika i zakonodavnih reformi.

Copyright © 2011

Mreža pravde u Bosni i Hercegovini - Zmaja od Bosne 8, 71000, Sarajevo.

Autori: Azra Šehić, Elma Demir, Ivana Stipanović, Jasmin Jašarević, Maja Sahadžić, Maja Šošćarić, Milena Savić, Rebeka Kotlo

Lektor: Tamara Sarajlić-Slavnić

Dizajn i priprema: Ilvana Hamalukić

Izdavač: Mreža pravde u Bosni i Hercegovini

Štampa: Štamparija "Fojnica" DD

Ova publikacija je objavljena uz podršku američkog naroda preko Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID). Autori publikacije su odgovorni za njen sadržaj i stavovi koji su u njemu izneseni ne odražavaju stavove USAID-a ili Vlade Sjedinjenih Američkih Država.

Stavovi izneseni u ovoj publikaciji ne odražavaju nužno stavove svih članica Mreže pravde u BiH.

SADRŽAJ

- 4 PREDGOVOR
- 5 O MREŽI PRAVDE U BOSNI I HERCEGOVINI
- 8 UVOD
- 10 Zaštita žrtava/svjedoka genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina pred sudovima u BiH
- 30 Uloga NVO-a u svjetlu odgojnih preporuka prijedloga Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u kaznenom postupku Brčko Distrikta BiH
- 41 (Ne) jednak pristup pravdi kao posljedica nepostojanja Vrhovnog suda BiH: Osnivanje Vrhovnog suda Bosne i Hercegovine: indolencija vlasti i/ li marazluk građana
- 58 U očekivanju Godota: Efikasnost pravosudnog sustava BiH u zaštiti političkih prava manjina
- 75 „Kada će biti riješen moj predmet?“ Primjena Zakona o slobodi pristupa informacijama u sektoru pravde u BiH
- 92 ANEKS: Obrazac za podnošenje zahtjeva za pristup informacijama
- 94 Besplatna pravna pomoć u Hercegovačko-neretvanskom kantonu: Uloga nevladinih organizacija
- 116 Sudska zaštita prava iz radnih odnosa u Bosni i Hercegovini
- 153 Preporuke: bolji pristup pravdi u Bosni i Hercegovini

PREDGOVOR

Tokom posljednjih godina postignut je značajan napredak u reformi sektora pravde u BiH. Međutim, iako su doneseni značajni reformski zakoni i podzakonski akti, kao i mnogi strateški dokumenti i prateći akcioni planovi, sektor pravde se suočava sa nizom problema, a održivost do sada provedenih reformi je neizvjesna, ukoliko se intenzivnije ne preduzmu aktivnosti da se nadogradi ono što je do sada postignuto, kao i da se uklone slabosti koje su i dalje prisutne unutar cjelokupnog sistema pravde.

Uspostava i upravljenje cjelokupnim reformskim procesom nije obaveza samo institucija vlasti. Kroz provođenje istraživanja, pripremu analiza i prikazivanje činjeničnog stanja, organizacije civilnog društva mogu dati značajan doprinos donošenju odluka i politika zasnovanih na potrebama građana, te ostvariti pozitivan uticaj na kvalitet pružanja javnih usluga. Istovremeno, kroz ovakav vid djelovanja, civilno društvo ostvaruje demokratski pritisak na predstavnike institucija vlasti za provođenje obaveza koje su preuzele te podstiču iste na usvajanje onih politika koje vode društvo ka principima koje civilno društvo zagovara.

Ovakav pristup dijalogu sa predstavnicima vlasti odabrale su i nevladine organizacije koje djeluju kao članice Mreže pravde u Bosni i Hercegovini. Kroz udruženo djelovanje, članice Mreže, zagovaraju izgradnju društva zasnovanog na vladavini zakona i zaštiti ljudskih prava. Zalaganje za ove vrijednosti i interese građana u sektoru pravde, članice Mreže provode na osnovu snage sopstvenih argumenata: provođenju istraživanja i pisanja analiza.

Upravo u tu svrhu, objavljena je publikacija *Pristup pravdi u Bosni i Hercegovini* koja okuplja nekoliko analiza koje se bave problematikom pristupa pravdi u oblasti pravosuđa s različitih aspekata. Okvirna tema je odabrana s obzirom da nivo ostvarenja pristupa pravdi jedne zemlje ukazuje na nivo poštivanja osnovnih prava i sloboda njenih građana, te da je pristup pravdi u Bosni i Hercegovini, prema mišljenju stručnjaka ali i predstavnika pravosuđa, uveliko ograničen. Sve ugrožene socijalne kategorije, kao što su nezaposleni, žene, osobe sa posebnim potrebama, izbjeglice i raseljena lica, Romi, kao i druge nacionalne manjine, su suočeni sa nizom problema zaštite svojih osnovnih prava. Činjenica da se polovina stanovništva BiH nalazi u stanju socijalne isključenosti ukazuje na obim problema o kojem je riječ. Uzroci lošeg pristupa pravdi su višestruki: kompleksnost pravosudnog i političkog sistema; nedostatak harmonizacije sudske prakse; komplikovane i dugotrajne procedure; nedostatak informacija;

skupi sudski postupci; nepoznavanje prava i pravnih mehanizama njihove zaštite; korupcija, itd.

Baveći se ovim problemima autori analiza koje objedinjuje publikacija *Pristup pravdi u Bosni i Hercegovini* nastoje dati uvid u određene reformske aktivnosti u sektoru pravde, razmatraju različite opcije i daju preporuke s prijedlogom rješenja na datu problematiku, s ciljem da podstaknu pozitivne promjene u oblasti pravosuđa i upozna javnost sa istim. Prema tome, nadamo se da će ova publikacija biti koristan izvor informacija predstavnicima pravosuđa kao uvid u određenu problematiku iz perspektive civilnog društva, te da će inicirati i razvoj interesovanja kod organizacija civilnog društva za djelovanje u oblasti pravosuđa.

Koristimo ovu priliku da se zahvalimo svima koji su bili uključeni u realizaciju pripreme analiza i izradu publikacije. Posebno se zahvaljujemo Američkoj agenciji za međunarodni razvoj (USAID) koja kroz Projekat razvoja sektora pravosuđa II pruža tehničku podršku Mreži pravde u BiH i njenim članicama.

O MREŽI PRAVDE U BOSNI I HERCEGOVINI

Mreža pravde u BiH, koja okuplja 52 organizacije civilnog društva, djeluje u cilju podrške efikasnosti, neovisnosti i odgovornosti pravosudnog sistema Bosne i Hercegovine, kao i kvalitetnog informiranja, obrazovanja i zastupanja interesa građanki i građana u sektoru pravde. Formirana je uz podršku USAID-ovog Projekta razvoja sektora pravosuđa II i uz koordinaciju Asocijacije za demokratske inicijative (ADI).

Mreža djeluje kao platforma za razmijenu informacija, najboljih praksi i iskustava, provedbu analiza i istraživanja, kampanja javnog zagovaranja, i edukacije kako bi se uspostavila sinergija između svih aktera u bh pravosuđu.

U proteklih godinu dana, otkako je formirana Mreža, članice su učestvovalе u nizu zajedničkih aktivnosti izgradnje kapaciteta i strateškog planiranja. Članice Mreže su takođe pripremile i Izvještaj s preporukama vezanim za Univerzalni periodični pregled (UPP) o stanju ljudskih prava u BiH u oblasti sektora pravde, koje je i predstavljen od strane nekoliko članica na sjednici UN Vijeća za ljudska prava 2010. godine.

Trenutno, članice Mreže uključene su u zajedničke aktivnosti istraživanja i monitoringa rada institucija sektora pravde. U tu svrhu oformljene su dvije radne

grupe. *Radna grupa MP za analizu javnih politika u oblasti sektora pravde* okuplja sedam predstavnika članica organizacija Mreže pravde koji zajednički rade na izradi istraživanja na temu pristupa pravdi u BiH. Kroz djelovanje ove Radne grupe nastala je i publikacija *Pristup pravdi u Bosni i Hercegovini*. Povodom objave istraživanja, Mreža pravde organizira i okrugli stol i pres-konferenciju na istoimenu temu s ciljem da upozna stručnu ali i širu javnost sa problematikom pristupa pravdi građana BiH kroz analize pružanja besplatne pravne pomoći na kantonalnom nivou; pristupu informacijama u sudovima kroz primjenu Zakona o slobodnom pristupu informacijama; zaštiti radničkih prava kroz pravosuđe; zaštiti političkih prava nacionalnih manjina u BiH kroz pravosuđe; nužnosti harmonizacije sudske prakse; ulozu nevladinog sektora u resocijalizaciji maloljetničkih prijestupnika; i zaštiti svjedoka/žrtava ratnih zločina.

Radna grupa MP za izradu izvještaja „Univerzalni periodični pregled (UPP) o stanju ljudskih prava u Bosni i Hercegovini“ broji devet predstavnika članica organizacija Mreže i radi na monitoringu institucija sektora pravde na provedbi UPP preporuka na koje se obavezala Bosna i Hercegovina u oblasti pravosuđa. Navedeni monitoring izvještaj biti će objavljen u ove godine i biti će takođe predstavljen na okruglom stolu i pres-konferenciji kako bi se podstakle pravosudne institucije na poštivanje obaveza koje su preuzele prema međunarodnoj zajednici ali i prema građanima BiH.

Pored navedenih aktivnosti, Mreža pravde provodi aktivnosti informisanja članica i drugih predstavnika civilnog društva, kao i predstavnike institucija sektora pravde o svojim aktivnostima, kao i aktivnostima svojih članica u oblasti pravosuđa kroz svoju web stranicu www.mrezapravde.ba koja sadrži niz korisnih i informativnih sadržaja kada je u pitanju sektor pravde: redovno se postavljaju najnovije vijesti iz pravosudnih institucija i medija; informacije o donatorima u sektoru pravde kao i korisni materijali i linkovi.

Lista članica Mreže pravde u BiH:

- Asocijacija za demokratske inicijative (ADI) Sarajevo
- Agencija za lokalne razvojne inicijative (ALDI) Goražde
- Alternative Kakanj
- Analitika – Centar za društvena istraživanja
- Biro za ljudska prava Tuzla
- Centar za građansku suradnju Livno
- Centar informativno pravne pomoći Zvornik
- Centar za istraživačko novinarstvo
- Centar za kulturu dijaloga

- Centar za ljudska prava u Mostaru
- Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu
- Centar za promociju civilnog društva
- Centar za razvoj i podršku Tuzla
- Demokratski omladinski pokret
- DON Prijedor
- Evropsko udruženje studenata prava Bosne i Hercegovine
- Fond otvoreno društvo Bosna i Hercegovina
- Fondacija lokalne demokratije Sarajevo
- Forum građana Tuzla
- Helsinški komitet za ljudska prava u Bosni i Hercegovini
- Helsinški odbor za ljudska prava Republike Srpske
- Istraživačko dokumentacioni centar
- Inicijativa Mladih za ljudska prava BiH
- IPAK - Mladost gradi budućnost
- Kruh Svetog Ante
- Liga za zaštitu privatne svojine i ljudskih prava Trebinje
- Mediacentar
- Narko - NE
- Notarska komora Federacije BiH
- Plava sfera
- Prava za sve
- Pravni institut u BiH
- PRONI Centar za omladinski razvoj
- Udruženje građana Republike Srpske “Stop Mobbing”
- Udruženje medijatora BiH
- Udruženje mladih pravnika BiH
- Udruženje “Pravnik” Sarajevo
- Udruženje studenata pravnog fakulteta u Sarajevu
- Udruženje tužioca BiH
- Udruženje tužioca FBiH
- Udruženje tužioca RS
- Udruženje stečajnih upravitelja BiH
- Udruženje stečajnih upravnika RS
- Udruženje stručnih saradnika i savjetnika u sudovima i tužilaštvima u BiH
- Udruženje sudija BiH
- Udruženje sudija FBiH
- Udruženje sudija RS
- Udruženje za međunarodno pravo u BiH
- Udruženje žena sudija BiH
- Vaša prava BiH
- Vesta NGO i radio Tuzla
- Žene Ženama

UVOD

Funkcionalno pravosuđe treba osigurati svim građanima jednak pristup pravdi, odnosno jednaku pravnu zaštitu i jednake mogućnosti da traže i dobiju pravni lijek za kršenja njihovih prava od strane javnih ili privatnih institucija kao i pojedinaca pred sudom ili kroz druge mehanizme rješavanja sporova. Prema tome, pristup pravdi odnosi se na metode koje pojedinci mogu koristiti da bi dobili pravne informacije i usluge kako bi riješili određeni spor. Kroz procjenu pristupa pravdi u Bosni i Hercegovini, te ukazivanje na probleme koji se javljaju u ovoj oblasti, autori analiza unutar publikacije *Pristup pravdi u Bosni i Hercegovini* istovremeno nastoje dati uvid u nivo poštivanja osnovnih prava i sloboda građana u BiH.

Prva analiza *Zaštita žrtava/svjedoka genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina pred sudovima u BiH* Azre Šehić razmatra postojeće mehanizme i regulativu zaštite svjedoka na sudovima u BiH, upoređuje ih sa međunarodnim standardima, te ukazuje na problem zanemarivanja pravnog lijeka – reparacije žrtve u našem pravosuđu.

Jasmin Jašarević u svom radu *Uloga NVO-a u svjetlu odgojnih preporuka prijedloga Zakona o maloljetničkoj delikvenciji Brčko Distrikta* ukazuje na mogućnosti uključivanja nevladinog sektora u implementaciju regulative u oblasti maloljetničke delikvencije.

Maja Sahadžić u analizi *(Ne)jednak pristup pravdi kao posljedica nepostojanja Vrhovnog suda BiH* bavi se nedostatkom usklađivanja sudske prakse koji nastaje kao posljedica nepostojanja vrhovne sudske instance na državnom nivou.

U očekivanju Godota: Efikasnost pravosudnog sistema BiH u zaštiti političkih prava manjina Maje Šoštarić razmatra ustavne odredbe koje se odražavaju na mogućnosti pravne zaštite političkih prava manjina kroz pravosudni sistem u BiH.

Milena Savić u radu *Dokle je došao moj predmet? Primjena Zakona o slobodi pristupa informacijama u sektoru pravde* ukazuje na mogućnosti korištenja navedenog zakona u komunikaciji sa sudovima od strane nevladinih organizacija ali i građana i lakšem pristupu pravnim informacijama.

Rebeka Kotlo i Ivana Stipanović u analizi *Uloga nevladinih organizacija u pružanju besplatne pravne pomoći u HNK* bave se razmatranjem mogućnosti adekvatnijeg i pravno -normiranog uključivanja nevladinog sektora u pružanje

besplatne pravne pomoći u HNK i predlažu uspostavljanje mogućih modaliteta saradnje pravosuđa, uprave i NVO sektora u pružanju besplatne pravne pomoći u HNK i unapređenju relevantnog pravnog okvira.

Na kraju publikacije izdvojene su sve preporuke prema donosiocima odluka u sektoru pravde kao i prema predstavnicima civilnog društva, a koje su definisali autori vezano za analize i problematiku koju obrađuju.

Rad *Sudska zaštita prava iz radnih odnosa u Bosni i Hercegovini* Elme Demir bavi se problematikom efikasnosti sudova u rješavanju predmeta iz radnih odnosa, razmatra sistem pravno-materijalne zaštite prava iz zakona o radu, te daje preporuke u cilju poboljšanja rada sudstva u ovoj oblasti.

Zaštita žrtava/svjedoka genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina pred sudovima u BiH

Azra Šehić

Svjedoci (posebno kada su svjedoci i žrtve), su jedan od ključnih elemenata pravičnog i pravilnog provođenja krivičnog zakonodavstva. Saradnja između tužilaštva i suda sa svjedocima žrtvama teških krivičnih djela, osnov je i svojevrsan pokazatelj efikasnosti provođenja pravde. Specifična pozicija traži pažljiv pristup cijelom krivičnom predmetu, uz primjenu zaštite svjedoka - žrtve, koja obuhvata kako zaštitu fizičkog integriteta, tako i psiho – socijalnu i ekonomsku sigurnost; zaštita treba da bude ujedno i garancija da ovakav svjedok neće ponovo postati žrtva postupanja počinioca krivičnog djela.

Zaštita svjedoka žrtava je problematika kojoj međunarodne vladine i nevladine institucije prilaze primjenom posebnih mjera, kakvim se prepoznaje ključnost svjedoka žrtava za ishode krivičnog gonjenja, kao i poseban stepen prijetnje da zbog svoje uloge svjedoka ponovo budu i žrtva, u najblažem obliku, prijetnjama. S obzirom na cijeli krivični proces, potrebno je imati na umu da isti ima nekoliko faza, koje u odnosu na svjedoka žrtvu sve trebaju da obuhvaćaju primjenu zaštite, naročito kada je riječ o svjedocima žrtvama teških krivičnih djela poput ratnih zločina. Naime, nerijetko je u ovakvim slučajevima neophodno prekoračiti granice postavljene trajanjem svjedočenja i samog krivičnog procesa, te u kontinuitetu pružiti zaštitu prije njegovog početka i nakon pravosnažnog okončanja predmeta relevantnog ratnog zločina.

U Bosni i Hercegovini, pod izlikom tranzicije sistema koji traje već dugi niz godina, zaštita svjedoka žrtava ratnih zločina počinjenim u toku rata u BiH 1992 – 1995 je i dalje kontroveržno pitanje, ne samo zbog općeg ignoriranja stanja u kom se ova lica nalaze, nego i zbog ignoriranja postojećih rješenja i nedostatka volje organa nadležnih za njihovu direktnu implementaciju. Iz takvog postupanja domaćih tijela proizilazi i veliki niz izvještaja međunarodnih nevladinih i vladinih organizacija koji upozoravaju na neophodnost da BiH ostvari ozbiljniji pristup i senzibilitet prema svjedocima/žrtvama,¹ a naročito u smislu reparacije svjedoka žrtve, koji ima pravo u skladu sa pozitivnim propisima da kao oštećeni krivičnim

1 Npr. Amnesty International Report: „Čija pravda? – Žene Bosne i Hercegovine još čekaju“, 2009; potom OSCE Misija u Bosni i Hercegovini: „Zaštita i podrška svjedoka u predmetima ratnih zločina u Bosni i Hercegovini: Prepreke i preporuke godinu dana nakon usvajanja Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina“, 2010.

djelom, ističe imovinsko pravni zahtjev spram počinioca djela po pravosnažnosti presude počiniocu. No praksa upućuje na to da su žrtve svjedoci, kao oštećeni krivičnim djelom, nakon svjedočenja sami moraju nalaziti načine da ostvare svoje pravo na odštetu.

Upravo zakonska rješenja i praksa tijela relevantnih za implementaciju ove zaštite, te eventualni propusti, se nalaze u osnovi ovog analitičko istraživačkog rada. Isti se stvara na osnovu razgovora sa predstavnicima najugroženije kategorije svjedoka u Bosni i Hercegovini - sa žrtvama svjedocima ratnih zločina, njihovim iskustvima zaštite koju im obezbjeđuju pravosudni organi i država uopće. Ovom analizom ponuđenih rješenja u oblasti zaštite svjedoka na međunarodnom i nacionalnom nivou, nastoji se u konačnici dati sažet pregled postojećeg stanja i nadasve podstaći ozbiljan pristup i izradu detaljnih analiza i preporuka usmjerenih na donosiocce odluka, s ciljem uspostave sektora pravde u BiH kakav bi i realno bio u stanju odgovoriti aktuelnom padu povjerenja u isti.

Metode zaštite svjedoka/žrtava ratnih zločina

Svjedoci predstavljaju dokazno sredstvo, i to - najznačajnije i najviše korišteno dokazno sredstvo koje se izvodi pred sudovima u BiH u predmetima ratnih zločina.² S druge strane, **žrtve** u smislu ratnih zločina, prema *UN Osnovnim principima i smjernicama o pravu na pravni lijek i reparaciju žrtava masovnih kršenja međunarodnih ljudskih prava i ozbiljnih kršenja međunarodnog humanitarnog prava*³ (daljem tekstu: *UN Osnovni principi i smjernice o pravu na pravni lijek i reparaciju žrtava*) su:

„ ... osobe koje su individualno ili kolektivno pretrpjele zlo, uključujući fizičku ili psihičku povredu, emotivnu patnju, ekonomski gubitak ili značajno kršenje njihovih fundamentalnih prava (...). U potrebi i u skladu sa domaćim zakonom, termin ‘žrtva’ također uključuje i bliže srodnike ili uzdržavane članove obitelji neposredne žrtve (...).“⁴

Dakle, osoba koja je pretrpjela traumatično iskustvo krešenjem njenih prava, te koja se po tome pojavljuje pred istražnim i sudskim organima kao svjedok, je

2 Državna strategija za rad na predmetima ratnih zločina. Decembar 2008., Sarajevo. Dostupno na: <http://www.mpr.gov.ba/userfiles/file/Projekti/Drzavna%20strategije%20za%20rad%20na%20predmetima%20RZ.pdf>

3 UN Rezolucija 60/147 od 21.03.2006.godine

4 UN Rezolucija 60/147. Poglavlje V, tačka 8. Neoficijelni prevod.

osoba prema kojoj je u postupanju neophodno pristupiti sa posebnom pažnjom – kroz programe podrške i zaštite svjedoka, s obzirom da ih ovakav, dvostruki položaj izlaže riziku prijetnje i osвете lica u čijem krivičnom djelu se i pozivaju kao svjedoci. Međutim, pri ostvarenju njihove zaštite, neophodno je poštivati načelo pravičnosti krivičnog postupka⁵ koje podrazumijeva: da se optuženi upozna i suoči sa svim dokazima protiv njega, da se brani i ispituje svjedoke, ili uopće pravo optuženog na javni postupak. Upravo zbog imperativa pravičnosti krivičnog postupka, ocjena primjene mjera zaštite svjedoka žrtve ili uključivanja u program zaštite u *konačnici* leži na sudskom vijeću, koje mora da ocijeni da li je rizik kome se žrtva izlaže svjedočenjem takav da opravdava određene forme ograničenja prava optuženog da se upozna sa dokazima koji stoje protiv njega. Nadalje, treba na umu imati da rizik, pored opasnosti od osвете počinitelja protiv koga žrtve svjedoče, s obzirom na težinu djela, nerijetko podrazumjeva i rizik od retraumatizacije žrtve, posebno žrtve torture i silovanja kao ratnih zločina. Također, s obzirom na samu prirodu ovih krivičnih djela, koja često uključuju više počinilaca, nije rijetkost da isti svjedoci daju izjave u više krivičnih postupaka, što ih izlaže dodatnom riziku, i svakako traži ozbiljniji angažman relevantnih državnih tijela⁶ u cilju njihove zaštite. Iz takvih i sličnih razloga dobre prakse upućuju na holistički pristup zaštiti kategorije žrtve svjedoka, kako bi se isti ohrabрили na saradnju tijekom cijelog krivičnog postupka, te im se pružila egzistencijalna sigurnost kao žrtvama traumatičnih iskustava. Sam holistički pristup značio bi primjenu mjera zaštite i podrške svjedoka prije, tokom i nakon samog svjedočenja.

No, pored toga što je svjedok (dokazno sredstvo) i žrtva teških kršenja ljudskih prava, gotovo bez izuzetaka ovo lice je i oštećena strana krivičnim djelom, te istim stječe i pravo na naknadu štete – kompenzaciju, ili neki drugi vid restitucije⁷, koji vodi ka oporavku žrtve i podržava uspostavljanje onog stanja/života, kakav je žrtva vodila prije okolnosti kojim je postala žrtva teških kršenja ljudskih prava. U skladu sa UN Osnovnim principima i smjernicama o pravu na pravni lijek i reparaciju žrtava, ovo pravo stječe svaka žrtva masovnih kršenja ljudskih prava, koja je pretrpjela⁸:

5 Član 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima i temeljnim slobodama, 1950., Rim.

6 U BiH to su tužilaštvo, sigurnosne agencije, policija i sud.

7 Restitucija prema UN Rezoluciji 60/147 (2006), podrazumjeva: puštanje na slobodu, poštivanje ljudskih prava, identiteta, porodičnog i građanskog života; povratak u mjesto prebivališta, ponovno zapošljavanje i povrat vlasništva.

8 UN Rezolucija 60/147 (2006), tačka 20.

- a) Duševnu ili fizičku bol;
- b) Propustila prilike – poslovne i obrazovne, te socijalne beneficije;
- c) Pretrpjela je materijalnu štetu, moralnu štetu i troškove za pravno ili stručno savjetovanje, medicinske usluge, psihološke i socijalne usluge.

Dakle, očigledno je da prema žrtvi/svjedoku treba ostvariti posebne postupke prije i tokom suđenja – kakva je obaveza istražnih organa i nadležnog suda; te kao žrtvi/oštećenom izvan sudnice – što je obaveza države da im osigura pristup ostvarenju ovih prava. U tom smislu, u krivičnom postupku istrage i procesuiranja počinitelaca ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i drugih teških krivičnih djela, žrtva se pojavljuje kao svjedok prema kome je gotovo bez izuzetaka neophodno primjeniti mjere zaštite svjedoka, koje se razlikuju kao:

- a) *Program zaštite svjedoka*, ili - prema definiciji *Ureda za drogu i kriminal Ujedinjenih Nacija*⁹ koja se istovremeno može smatrati međunarodnim standardom - formalno uspostavljen, **tajni program sa strogim pravilima primjene**, kojim se ostvaruje promjena identiteta i relokacija svjedoka čiji životi su pod prijetnjom zbog djelovanja određene kriminalne grupe, ili zbog njihove saradnje sa organima vlasti; te drugi i češći oblik zaštite svjedoka,
- b) *Proceduralne mjere zaštite svjedoka* koje ostvaruje tužilac (u toku istrage) i sam sud, tj. sudsko vijeće, prilikom saslušanja, kako bi se svjedok osjećao slobodno prilikom davanja njegove izjave. Te mjere su na primjer: svjedočenje putem video – linka, tehnologije prikrivanja pravog glasa i lica svjedoka, skrivanje pojedinih podataka o identitetu svjedoka, omogućenje svjedoku da bude saslušan na raspravi zatvorenoj za javnost i slično. Naime, činjenica je da mnogi svjedoci/žrtve nisu u stanju da se suoče sa počiniteljem, te treba u tom smislu osigurati uslove usmjerene na ublažavanje/izbjegavanje retraumatizacije.

Shodno navedenom, očigledna je obaveza državnih organa, da u postupanju sa žrtvama/svjedocima, primjenjuju navedene mjere kako bi se postigla sigurnost svjedoka, te na način kojim se umanjuje potreba za retraumatizacijom žrtve. Nadalje, s obzirom na njihovu važnost za ishod predmeta ratnih zločina, a samim tim i za cijelo društvo, neophodno je usmjeriti pažnju na svjedoke/žrtve i kada se nalaze van sudnice, te im olakšati pristup individualnom osjećaju zadovoljenja pravde. S obzirom da se govori o žrtvama *masovnih* kršenja ljudskih prava i

9 Parafrazirane definicije prevoda sa engleskog jezika. United Nations Office on Drugs and Crime. *Good practices for the protection of witnesses in criminal proceedings involving organized crime*. New York, 2008. Dostupno na: <http://www.unodc.org/documents/organized-crime/Witness-protection-manual-Feb08.pdf>

humanitarnog prava, nije pretjerano zaključiti da individualni osjećaj žrtve da je pravda zadovoljena je jedan od ključnih elemenata očuvanja mira.

Praksa podrške / zaštite svjedoka ustanovljena na međunarodnom nivou

Praksa zaštite svjedoka kakva se primjenjuje pred međunarodnim sudovima, s obzirom na relevantnost za prostor Bosne i Hercegovine, može da se sagleda kroz praksu Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju (u daljem tekstu: *MKTJ*) u odnosu na praksu Međunarodnog krivičnog suda (u daljem tekstu: *MKS*).

MKTJ u svom sastavu ima Odsjek za žrtve i svjedoke sa sjedištem u Hagu. MKSJ Odsjek za žrtve i svjedoke (u daljem tekstu: *Odsjek*) je osnovan samim Statutom MKTJ-a kao neutralnog tijela, sa ciljem pružanja zaštite i podrške svih svjedoka – bez obzira na to da li se pojavljuju kao svjedoci Tužilaštva, odbrane ili samog Suda.¹⁰ Podrška pri tome podrazumijeva logističku pripremu, psihološke i zaštitne mjere koje su neophodne za saslušanje svjedoka/žrtve. Sam odsjek ima dva odjeljenja: Odjeljenje za podršku koje je usmjereno na pružanje socijalnog i psihološkog savjetovanja i praktičnu pomoć svjedocima, te na logističke poslove i administraciju vezanu za svjedoke; te Odjeljenje za zaštitu koje je odlučujuće u obezbjeđenju sigurnosti svjedoka.¹¹ Mjere zaštite koje primjenjuje Odsjek su postavljene Pravilima procedure i dokaza, te podrazumijevaju – izostavljanje imena svjedoka i/ili uklanjanje informacije o svjedoku; distorciju slike prilikom svjedočenja u televizijskim prenosima; davanje pseudonima svjedoku; dozvoljavanje da svjedok svjedoči na nejavnim raspravama; dozvoljavanje da svjedok svjedoči putem video linka.¹²

Nadalje, Odsjek ima i Terenski ured u Sarajevu, putem kog pruža pomoć svim zahtjevima za pomoć svjedocima sa prostora bivše Jugoslavije koji su se pojavili pred MKTJ.¹³ Međutim, prema nekim istraživanjima,¹⁴ praksa pokazuje da se nakon svjedočenja pred MKTJ, žrtve/svjedoci nerijetko osjećaju napuštenima. Naime, osoblje Odsjeka će pružiti podršku i zaštitu svjedoku / žrtvi u skladu sa Pravilima procedure i dokaza, te ukoliko ocijeni da postoji ozbiljna prijetnja po

10 Detaljno na stranici MKTJ: <http://www.icty.org/sid/158>

11 Ibid.

12 Ibid.

13 Ibid.

14 Vidi: Clarck, Natalia Janine. *Judging the ICTY: has it achieved its objectives?* Southeast European and Black Sea Studies, Vol.9, Nos.1-2, March – June 2009, 123-142. Routledge Taylor and Francis Group.

život svjedoka – *može urediti* da svjedok i njegova / njena uža porodica budu relocirani (o čemu će biti više riječi). No sam MKTJ nema mandat da pruži trajnu podršku i zaštitu svjedocima. Trajna podrška i zaštita se smatra obavezom države iz koje svjedok/žrtva dolazi.

Dakle, Statut i Pravila MKTJ ne pružaju dovoljno u smislu implementacije prava na pravni lijek žrtava i preživjelih koji su se pred ovim sudom pojavili kao svjedoci. Za razliku od MKSJ, MKS **ima osnov da odluči i o pravu na odštetu žrtve** na štetu osuđene osobe¹⁵. Nepostojanje prakse MKSJ da odluči o pravima žrtava na odštetu, se obrazlaže činjenicom da bi odlučivanje o pravu na odštetu žrtve svjedoka, doprinijelo kompleksnosti postupaka koji se vode pred ovim sudom, čime bi došlo do značajnog produženja suđenja.¹⁶ S obzirom da su pravila i praksa procesuiranja ratnih zločina pred MKSJ u velikoj mjeri usvojena, prije svega od strane Suda BiH, a potom i nižih sudova u BiH pred kojima se odvija suđenje za ratne zločine, istim je usvojeno i ovo ograničenje presuda za ratne zločine na odlučivanje samo o krivičnoj stvari. Istim, zadovoljenje pravde u odnosu na žrtve kršenja ljudskih prava tokom rata, ostaje na odgovornosti pravnog sistema BiH.

Uopće, obaveza države da potstiče ostvarenje prava na odštetu žrtve postoji i zemljama Evropske Unije, te joj se pridaje naročit značaj u svim sistemima, i to u svakom slučaju kada se radi o svjedoku:

- koji je u stvarnoj opasnosti po život i zdravlje zbog krivičnog djela i svjedočenja;
- kome je krivičnim djelom uništena ili oštećena imovina; te
- kome su krivičnim djelom narušena ustavna prava i slobode.

Pri tome, kao poseban način zaštite ovih kategorija svjedoka se primjenjuje relokacija, koja obuhvata i rješavanje socio-ekonomskih pitanja svjedoka u novoj sredini. U zemljama Evropske Unije ova mjera se smatra najefektivnijom u smislu ostvarenja sigurnosti i zaštite ličnosti svjedoka, no svakako su razvijene i ostale alternativne mjere, kojima se u konačnici daje istovremeno sloboda i sigurnost svjedoku učešćem u ostvarenju zaštite.¹⁷ Za razliku od prakse zemalja

15 Statut Međunarodnog krivičnog suda, član 75.

16 Vidi: Amnesty International. *Čija pravda? Žene Bosne i Hercegovine još čekaju*. Amnesty International Publikacije 2009. Strana 15.

17 Vidi: Gert Vermeulen. *EU Standards in witness protection and collaboration with justice*. Institute for International Research on Criminal Policy, Ghent University. EU Commission, JAI/20045/AGIS/077.

Evropske Unije, kako će kasnije biti predstavljeno, u BiH ova mjera, zajedno sa reparacijom žrtve svjedoka, je gotovo nepostojeća.

Pravila zaštite svjedoka / žrtava u pred pravosudnim organima BiH

Uzimajući u obzir skoriju historiju Bosne i Hercegovine, značaj efikasnog provođenja pravde i vladavine prava u okolnostima tranzicije, te uopće izgradnje države, Bosna i Hercegovina ima naročit interes da ostvari zaštitu i sigurnost svjedoka/žrtava, kako bi se, između ostalog, izbjegle manipulacije i konačno ustanovile historijske činjenice. Interes društva i države da obezbijedi svjedočanstva o događajima kojima se izlaže riziku život i imovina pojedinaca, grupa, čak i naroda – je očigledan, a time osiguranje svjedočanstva o datom događaju predstavlja obavezu države, to jest njenih organa uključenih u istražne i sudske procese. U Bosni i Hercegovini to su policija, tužilaštva i sudovi – krivična odjeljenja svih nivoa sudova, od kojih svaki ima obavezu da pažljivo ispita eventualne rizike svjedočenja, te neophodnost pružanja podrške svjedoku. Na žalost, ekonomska zaštita svjedoka, u smislu reparacije, u Bosni i Hercegovini je zanemareno pitanje, te oni direktno pogođeni krivičnim djelima ostaju u sjeni društvene osude počinioaca kroz pravosnažnu sudsku presudu. Naime, prilikom svjedočenja u krivičnom procesu, svaki svjedok žrtva ima pravo da istakne odštetni zahtjev prema počinioцу, po čemu ga sudija predsjednik vijeća u najvećem broju slučajeva upućuje na pokretanje parnice po pravosnažnosti presude. Svakako, društvena osuda i krivično pravna sankcija počinioaca ostvaruju višestruk doprinos pravdi i sigurnosti, no ipak, može se postaviti pitanje koliko je ta pravda zadovoljena ako oni koji su pogođeni krivičnim djelom, kao posljedicu tog krivičnog djela, imaju život na rubu egzistencije.

U tom smislu, relevantni propisi za zaštitu i podršku svjedoka u postupcima pred sudovima u Bosni i Hercegovini su: Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka¹⁸ i Zakon o programu zaštite svjedoka u Bosni i Hercegovini¹⁹ koji se direktno odnose na zaštitu i podršku svjedoka, potom Zakon o krivičnom postupku BiH (u daljem tekstu: *ZKPBH*)²⁰, Krivični zakon BiH (u daljem tekstu:

18 „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ broj 03/03, 21/03,61/04, 55/05.

19 „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ broj 29/04.

20 „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ broj 03/03, 32/03, 36/03, 26/06, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07,15/08, 58/08, 12/09, 16/09 i 93/09.

ZBiH)²¹, krivično zakonodavstvo entiteta²², Zakon o obligacionim odnosima, Zakon o parničnom postupku²³, Zakon o slobodi pristupa informacijama²⁴, Zakon o zaštiti ličnih podataka²⁵ i veliki broj međunarodnih konvencija, koje svakako u tom smislu nalaze svoju primjenjivost pred domaćim sudovima.

Dakle, svjedok koji izlaže riziku ličnu sigurnost ili po njegovom svjedočenju nastaje opasnost za njegovu porodicu (u obliku prijetnji, zastrašivanja i sličnih radnji), je svjedok pod prijetnjom. Ugroženi svjedok je onaj koji je ozbiljno fizički ili psihički traumatizovan okolnostima krivičnog djela ili za posljedicu istog trpi psihički poremećaj koji ga čini izuzetno osjetljivim. Dakle, ugroženi svjedok je svjedok žrtva. Prava i oblici zaštite ove, kao i kategorije svjedoka pod prijetnjom uređuje Zakon o zaštiti svjedoka. Nadalje, ZOO BiH utvrđuje pojam prava ličnosti²⁶, kojim obuhvata pravo na život, tjelesno i duševno zdravlje, ugled, čast, dostojanstvo, ime, privatnost ličnog i porodičnog života, slobodu i drugo. Ugrožavanje prava ličnosti predstavlja nematerijalnu štetu, očigledno, dovodi do stvaranja ugroženog svjedoka kada se stavi u vezu sa Zakonom o zaštiti svjedoka, kojima nadalje, ZOO BiH, kao i ZKP BiH²⁷, daje pravo na naknadu štete. Kada se radi o ugroženom svjedoku u krivičnom postupku, obaveza je tužitelja i krivičnog suda informisati ga o mjerama zaštite, koje se u skladu sa Zakonom o zaštiti svjedoka primjenjuju uz saglasnost svjedoka, a to su:

- a) Osiguranje socijalne, psihološke, pravne i stručne pomoći – koje se ostvaruje putem organa socijalnog staranja, te uključuje i podršku tokom davanja iskaza u fazi istrage i prilikom svjedočenja pred sudom prisustvom stručnih osoba prilikom ispitivanja/saslušanja;
- b) Sud prilikom saslušanja ugroženog svjedoka – žrtve, posvećuje posebnu pažnju saslušanju istog, u cilju zaštite od uznemiravanja i zbunjivanja;
- c) Omogućavanje svjedočenja putem tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka;
- d) Udaljavanje optuženog iz sudnice;

21 „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ broj 03/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 08/10.

22 Analiza se u daljem tekstu fokusirati na relevantne zakonske okvire donešene na nivou BiH.

23 „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ broj 36/04 i 84/07.

24 „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ broj 28/00, 45/06 i 102/09.

25 „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ broj 49/06.

26 Član 174 i 175 ZOO BiH.

27 Član 91, te 193 -204 ZKP BiH.

- e) Ograničenje prava optuženog i njegovog branitelja da pregleda spise i dokumentaciju;
- f) Dodatne mjere, poput: svjedočenje iza paravana, neotkrivanje ličnih podataka svjedoka u trajanju do 30.g. po pravomoćnosti presude, korištenje uređaja za promjenu glasa ili slike svjedoka.

Proceduralne mjere zaštite su svakako, zakonski uređene te, primjenjene u praksi pred određenim sudovima u Bosni i Hercegovini, u manjoj ili većoj mjeri, o čemu će biti riječi u daljem tekstu. No, jedno od osnovnih prava svjedoka, gotovo ignorisano u pravosudnim sistemima ali i ostalim institucijama u BiH, jeste reparacija.

Podrška svjedocima/žrtvama u BiH: Praksa

Nakon gore navedenog kratkog pregleda zakonskih okvira koji postoje u Bosni i Hercegovini, a koji se odnose na zaštitu svjedoka žrtava krivičnih djela, neophodno je ispitati praksu, to jest obim primjenjivosti ili neprimjenjivosti ovih pravila. Nakon obavljenog razgovora sa nekima od žrtava ratnih zločina, licima koja su uključena u krivično gonjenje počinitelja, predstavnicima nevladinih organizacija koje se bave pružanjem podrške ovim kategorijama, te na osnovu izvještaja različitih međunarodnih organizacija koje se bave ovom problematikom, uočava se ponavljanje propusta koji se vrše u odnosu na svjedoka žrtvu, te tendencija prihvatanja ovog problema kao nerješivog.

Zaštita

Kako je već navedeno - u BiH je uspostavljen pravni okvir kojim se uređuje materija zaštite svjedoka i propisuje postupak određivanja i provođenja mjera zaštite. No stvarnost ukazuje da se iz različitih razloga isti ne primjenjuje u mjeri koja bi osigurala svjedočenje ovih osoba, što je u predmetima ratnih zločina često i presudno za uspješno okončanje postupka. Žrtve su najviše pogođene datim krivičnim djelom ali su i osnovni izvor saznanja za krivično djelo, kao i o okolnostima krivičnog djela, no čini se ipak da je njihov takav položaj, izuzev prakse Suda BiH, zanemaren u praksi ostalih sudova. Tako OSCE u svom izvještaju o praksi zaštite i podrške svjedoka u predmetima ratnih zločina u BiH navodi da se propusti u obezbjeđenju istih svode na sistemski neuspjeh u pogledu osiguravanja zaštite žrtava i svjedoka zbog kojih žrtve svjedoci sve manje žele da surađuju u krivičnim postupcima, te sve manje vjeruju da

suđenja mogu da dovedu do zadovoljenja pravde.²⁸ Slično zaključuje i Amnesty International izražavajući zabrinutost zbog prijave svjedoka da su doživjeli ili primili prijetnje, i to zbog propusta učinjenih u zaštiti svjedoka, što je dodatni faktor koji doprinosi nekažnjivosti i značajna je barijera pristupa pravdi žrtava.²⁹

Na sličnu situaciju pokazuju i rezultati ovog istraživanja, prilikom kog od 11 intervjuisanih žrtava ratnih zločina, tek 6 se pojavilo kao svjedok pred sudom, dok ostali kao osnovni razlog nesvjedočenja, iako znaju ko su počinio, odbili su da se uopće dovedu u poziciju svjedoka, iz razloga što se plaše uznemiravanja nakon svjedočenja. Tako jedna od žrtava, koja je bila zarobljena u logoru u Foči, navodi da je tom prilikom bila uzastopno silovana kroz period od mjesec dana, no odbija da svjedoči jer „imam osjećaj da bi nakon svjedočenja dobivala prijetnje te da ne bih mogla mirno živjeti.“³⁰ Ovakvom osjećaju svakako doprinosi praksa pravosudnih organa, te izvještaji međunarodnih organizacija koji prate suđenja ratnih zločina i koji upozoravaju da:

„ ... pravosudni organi nedovoljno istražuju navode o prijetnjama svjedocima. Oni također ne primjenjuju zaštitne mjere, kada je to prikladno, ili ih ne primjenjuju na dosljedan i koordiniran način, da bi se obezbijedila njihova efikasnost.“³¹

Prijetnje pri tome, su upućivane ne samo žrtvi svjedoku, nego i njihovim porodicama. U nekim slučajevima, kako bi se utjecalo na iskaz žrtve, nuđen je i mito, no svakako različiti oblici zastrašivanja su prisutni, kako prije tako tokom, te nakon svjedočenja. Očigledna je dakle potreba, da se mjere zaštite i podrške ovakvim svjedocima, pružaju kumulativno, te kontinuirano kroz određen vremenski period. Nasuprot tome, svjedoci žrtve navode da jedina zaštita koja im se pruža, osim pseudonima tokom svjedočenja, je zaštita od SIPA-e, „i to jedino prilikom odlaska na suđenje u Sarajevo“.

28 OSCE Misija u BiH. *Zaštita i podrška svjedoka u predmetima ratnih zločina u Bosni i Hercegovini: Prepreke i preporuke godinu dana nakon usvajanja Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina*. Januar 2010. Strana 8.

29 Amnesty International. *Briefing to the UN Committee Against Torture*. Amnesty International Publikacije 2010. Oktobar 2010. Strana 13 -14.

30 Identitet žrtve poznat autoru. Sve žrtve kontaktirane prilikom rada na ovoj analzi su tražile da se njihovi lični podaci čuvaju u tajnosti.

31 OSCE Misija u BiH. *Zaštita i podrška svjedoka u predmetima ratnih zločina u Bosni i Hercegovini: Prepreke i preporuke godinu dana nakon usvajanja Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina*. Januar 2010. Strana 11.

Svi do sada navedeni primjeri su svjedočenja žrtava koje su dale izjave pred Sudom BiH. No kako se procesuiranja ratnih zločina vrše i na nižim sudovima, važno je istaknuti da, osim u nekoliko izuzetaka, sudovi u entitetima u principu nisu ni pokušali da zaštite identitet svjedoka čak ni u optužnicama.³² U korist ovim sudovima se svakako može staviti opće slaba materijalna i finansijska opremljenost za primjenu nekih od zaštitnih mjera (npr. svjedočenje putem video linka). No nije jasno zašto se istovremeno odbija ma kakav vid improvizacije kojim bi se ostvarila zaštita tokom suđenja (npr. za svjedočenje iza paravana), te se mahom odbijaju prijedlozi čak i za dodjelu pseudonima svjedoku žrtvi.

Dodatno, kao aktivnost i obavezu relevantnih organa potrebno je istaknuti i zaštitu svjedoka van sudnice. Kako je već pomenuto, SIPA pored tužilaštva ima dužnost da se pobrine za sigurnost svjedoka ratnih zločina i u tom smislu mora da postupuje u koordinaciji sa tužilaštvom. Daljim razvojem postupka, ista koordinacija se mora uspostaviti i sa sudskim vijećem pred kojim se zaštićeni svjedok ima saslušati. No, osim što SIPA dođe po svjedoka žrtvu, te istu vrati vlastitim vozilom u mjesto prebivališta, ispunjenje obaveze zaštite nedostaje te su žrtve prepuštene same sebi van sudnice. Čak i dolazak po svjedoka žrtvu u mjesto prebivališta, naročito u slučajevima kada se radi o svjedoku povratniku u mjesto u kom predstavlja dio etničke manjine, izlaže svjedoka riziku zbog prepoznatljivosti vozila i postupanja SIPA-e te, nije teško napraviti konekciju sa svjedočenjem u predmetima ratnih zločina. Amnesty International upozorava u jednom od svojih izvještaja da postoji manjak profesionalizma službenika SIPA-e, jer su navodno neki od njih čak otkrili imena nekih od svjedoka javnosti, ili pak nisu bili u stanju postupati dovoljno dobro u hitnim situacijama kada je sigurnost nekih od svjedoka bila ugrožena.³³

Podrška

Državna strategija za rad na predmetima ratnih zločina iz 2008. godine³⁴ objavljenoj na internet stranici Ministarstva pravde BiH, priznaje da je za uspješno odvijanje ovih krivičnih postupaka, neophodan djelotvoran program podrške

32 OSCE Misija u BiH. *Zaštita i podrška svjedoka u predmetima ratnih zločina u Bosni i Hercegovini: Prepreke i preporuke godinu dana nakon usvajanja Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina*. Januar 2010. Strana 25.

33 Amnesty International. *Čija pravda? Žene Bosne i Hercegovine još čekaju*. Amnesty International Publikacije 2009. Septembar 2009. Strana 27.

34 Državna strategija za rad na predmetima ratnih zločina. Decembar 2008., Sarajevo. Dostupno na: <http://www.mpr.gov.ba/userfiles/file/Projekti/Drzavna%20strategije%20za%20rad%20na%20predmetima%20RZ.pdf>, strana 30.

svjedocima i žrtvama. Sama podrška treba da bude usmjerena na prevazilaženje njihovog traumatičnog iskustva, i pored činjenice da svjedočenjem dolazi do retraumatizacije. Kao i međunarodni, i domaći pravosudni sistem postavlja pravne osnove za primjenu podrške svjedocima žrtvama. Pri tome se najviše misli na uspostavljanje Odjela za podršku svjedocima u okviru sudova, kakvi su zaista i uspostavljeni na Sudu BiH, te kantonalnim sudovima. No, istina je da ovo ne može biti dovoljan, pa tako ni jedini oblik podrške, ukoliko se uzme u obzir težina krivičnog djela koje je nad ovim licima počinjeno, te važnost dolaska do njihovog svjedočnja o istom. Tako, naročito podrška treba da prelazi i prostor suda i tužilaštva te da bude ustanovljena kao trajan sistem koji bi bar u nekoj mjeri olakšao oporavak i normalan život ovih lica. Time, podrška svjedocima žrtvama ne smije da se svede samo na Odjel za podršku, nego da se uspostavi kao sistem djelatnosti djelovanja osalih državnih tijela, poput centara za socijalnu zaštitu, te davanja određenih beneficija u odnosu na druge sektore organa državne vlasti (pomoć pri liječenju, nabavci lijekova, olakšan pristup uslugama psihološkog i mentalnog zbrinjavanja, podrška formiranju udruženja sa ciljem psihološkog oporavka žrtava, pomoć pri ostvarenju odštetnog zahtjeva u odnosu na počinioca krivičnog djela.

Nasuprot svemu navedenom, te iako zakoni predviđaju podršku svjedocima žrtvama, jedino Sud BiH i Tužilaštvo BiH imaju razvijene kapacitete i to jedino u smislu Odjeljenja za podršku svjedocima koje im pruža psihosocijalnu pomoć pri svjedočenju³⁵. Pohvalno je što su tokom 2010 i 2011 osnovana još 3 odjeljenja i to: Kantonalnog suda u Sarajevu i Kantonalnog tužilaštva Kantona Sarajevo³⁶, te u Okružnom sudu i tužilaštvu u Banjaluci. Ova odjeljenja pružaju zaštitu svjedocima tokom istrage i suđenja, a u smislu podrške – ne mogu pružati dugotrajne mjere. Za takvo nešto, potrebna je volja i aktivno djelovanje ostalih državnih institucija.

U praksi, to znači da su svjedoci žrtve van sudnice, zaista prepuštene samo sebi. Tako jedna od svjedokinja pred Sudom BiH navodi da je u logoru „Vojno“ bila

35 OSCE Misija u BiH. *Zaštita i podrška svjedoka u predmetima ratnih zločina u Bosni i Hercegovini: Prepreke i preporuke godinu dana nakon usvajanja Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina*. Januar 2010. Strana 17.

36 Na nivou Kantona Sarajevo uspostavljena su 2 Odjeljenja – Odjeljenje za podršku svjedocima i žrtvama ratnih zločina tužilaštva, i drugo u sklopu suda. Odjeljenje u okviru tužilaštva pruža podršku svjedocima tokom istražne faze, a ovisno od kompleksnosti predmeta i dalje kroz sudski postupak. Odjeljenje u okviru suda pruža podršku svim svjedocima koji se pojavljuju pred sudom, bilo da su svjedoci pozvani od strane tužilaštva, odbrane ili samog suda.

zarobljena 80 dana, gdje je bila „psihofizički i seksualno zlostavljana.“ Osim što je pod pseudonimom svjedočila, ističe da nije nikada „imala nikakvu zaštitu, niti podršku. Za vrijeme izricanja presude počinioćima sam saznala da mogu tražiti odštetu od poćinioća i to namjeravam uraditi putem udruženja.“³⁷ Ona dalje navodi da je ostvarila pravo na invalidsku penziju, no da je ona minorna u odnosu na preživjelu psihofićku i fizićku bol.³⁸ Druga ųrtva svjedok, takodųer iz logora „Vojno“ navodi da nema nikakvu podršku od drųzave i „baš nikakve povlastice na primjer, u smislu rehabilitacije, participacije u nabavci lijekova ili takvo što“. Kao i svi ostali ispitanici pri pisanju ove analize, i ova ųrtva svjedok zakljućuje da drųzava uopće o njima ne brine. Takav dojam je naroćito prisutan kod ųrtava koje ne ųele da svjedoće. Neki od njih nisu uopće upućeni koja prava im pripadaju po statusu ųrtve svjedoka, dok drugi prosto odbijaju iz razloga što „drųzava niti hoće niti moųe“ da im pruųi sigurnost.³⁹ Pri tome je zanimljiv nalaz istraųivanja Amnesty International-a, prema kome se pokazalo da većina ųrtava bi bile spremne da svjedoće o svom, ma kako traumatićnom iskustvu, kada bi sistem podrške ųrtvama bio osjetljiviji za njihove potrebe.⁴⁰

Podrška svjedocima/ųrtvama izvan sudskog postupka

Kada je rijeć o sigurnosti ųrtava svjedoka, a pri tome u vidu treba imati i ekonomsku sigurnost kao jednu od elementarnih za ųivot dostojan ćovjeka, kao aktivnost organa vlasti ista praktićno i ne postoji. Istina da sistemom socijalne zašćite se daje mogućnost ostvarenja prava na lićnu invalidninu, no samo ostvarenje istog prava podrazumjeva komplikovane procedure koje su nerijetko uvredljive za ųrtve. Prilikom dolaska na sud svjedocima se plaća put do suda. Ćak i onda kada se pojave kao svjedoci, ųrtve ćesto ostaju i neupućene u mogućnost kompenzacije za pretrpljenu bol po pravosnaųnosti presude nad poćinioćem. U suprotnom, ostaju zbunjene, te im se ne pruųa nikakva pravna pomoć ukoliko se i ohrabre da traųe kompenzaciju od osuđenog. Pitanje reparacije ųrtava je ostalo praktićno, neoslovljeno od strane BiH vlasti.⁴¹

37 Identitet poznat autoru. Misli se na udruženje ųrtava rata kog je svjedok ćlan.

38 ųrtve silovanja kao ratnog zloćina imaju poseban status u smislu Zakona o osnovama scijalne zašćite, zašćite porodice sa djecom i civilnih ųrtava rata, prema kom sistemu se imaju smatrati ako invalidi prve kategorije ili sa 100% oštećenja organizma, pri ćemu mogu ostvariti pravo na lićnu invalidninu u iznosu od 70% od invalidnine RVI.

39 Identiteti pomenutih ųrtava poznati autoru.

40 Amnesty International. *Ćija pravda? ųene Bosne i Hercegovine još ćekaju*. Amnesty International Publikacije 2009. Septembar 2009. Strana 28.

41 Amnesty International. *Ćija pravda? ųene Bosne i Hercegovine još ćekaju*. Amnesty

Pristup pravdi: Reparacija žrtava

Prema UN Osnovnim principima i smjernicama o pravu na pravni lijek i reparaciju žrtava država treba osigurati: jednake i efektivne mogućnosti pristupa pravdi za sve žrtve; odgovarajuće, efektivne i promptne reparacije te pristup relevantnim informacijama koje se odnose na kršenja njihovih osnovnih prava kao i reparativne mehanizme.⁴² Nadalje, isto treba da bude osigurano davanjem odgovarajuće pomoći žrtvi koja traži pristup pravdi, te omogućavanjem da žrtve traže i ostvare reparaciju proporcionalnu težini kršenja njihovih temeljnih prava i šteti koje su pretrpjeli.⁴³

Reparacija podrazumjeva niz mjera koje se primjenjuju u cilju vraćanja onakvog načina života i stanja žrtvi, kakav je imala prije nastanka traumatične okolnosti. Te mjere su⁴⁴:

- 1) Restitucija, tj. ponovno uspostavljanju situacije u najvišoj mogućoj mjeri, kakva je postojala prije počinjenja krivičnog djela kojim su narušena prava ličnosti ili imovinska prava žrtve, uključujući i zaposlenje;
- 2) Kompenzacija, tj. novčana naknada za bilo koji, krivičnim djelom nastali i ekonomski procjenjiv gubitak; mentalni, materijalni, izgubljeni dobit, troškovi oporavka;
- 3) Rehabilitacija, tj. medicinska, psihološka, te pravne i socijalne usluge kojima su usmjerene na podršku oporavka žrtve;
- 4) Zadovoljština, usmjerena na simboličke mjere poput: javno otkrivanje istine, sahranjivanje tijela ubijenih, službena izjava ili sudska odluka kojom se vraća dostojanstvo, reputacija i prava žrtve i slično; te
- 5) Garancija neponavljanja, koja podrazumjeva mjere poduzete na nivou države, s ciljem sprječavanja ponavljanja ili otklanjanja uzroka koji su doveli do nastanka žrtve.

Iz navedenog se može zaključiti da od pet mjera reparacije, tri su najznačajnije za direktnu žrtvu krivičnog djela, a to su: restitucija, kompenzacija i rehabilitacija. Na žalost, u najvećem broju slučajeva ratnih zločina, pred Sudom BiH ili drugim nižim sudom, presude ne pružaju ni jedan vid materijalne odštete za žrtvu.

International Publikacije 2009. Septembar 2009. Strana 39.

42 UN Rezolucija 60/147 (2006), tačka 11.

43 UN Rezolucija 60/147 (2006), tačka 11 i 15.

44 UN Rezolucija 60/147 (2006), tačke 15 do 24.

S druge strane, odredbe ZKP BiH, članovi 81 – 91 uređuju prava ali i obaveze svjedoka da izlože poznate im činjenice o relevantnom krivičnom djelu pred sudom, ili tužilaštvom, ukoliko istim ne izlažu sebe ili članove svoje porodice opasnosti od krivičnog gonjenja. U smislu zaštite svjedoka žrtve, tu su od naročitog značaja odredbe člana 91 koji u pućuje na poseban zakon kada se radi o zaštićenom svjedoku (dakle Zakon o zaštiti svjedoka), i člana 86 stav 10, prema kojoj se oštećeni krivičnim djelom ima upitati da li želi da u krivičnom postupku ostvaruje imovinsko-pravni zahtjev. Sam upit ne nameće i obavezu krivičnog suda da istovremeno odluči i o ovom zahtjevu. To potvrđuju i članovi ZKP BiH 193 – 204 kojima se reglišu načini ostvarenja imovinsko-pravnog zahtjeva nastalog usljed krivičnog gonjenja, pri čemu je od naročite važnosti ograničenje ostvarenja imovinsko-pravnog zahtjeva u krivičnom postupku – da taj zahtjev ne smije odugovlačiti sam krivični postupak. Dakle, ukoliko se radi o složenim zahtjevima, kakvi u kontekstu ratnih zločina uvijek jesu, a koji bi značajno utjecali na trajanje i ekonomičnost krivičnog postupka, krivični sud svjedoke koji istaknu imovinsko-pravni zahtjev prema optuženom, upućuje na parnični postupak.

No, iako je pohvalno da postoje pravni osnovi za ostvarenje imovinsko pravnog zahtjeva nastalog u vezi sa činjenjem krivičnog djela tokom samog krivičnog postupka, stvarno stanje i praksa ukazuju da na nedostatke ovakvog sistema tokom procesuiranja ratnih zločina: krivični sudovi mahom upućuju svjedoke na pokretanje parnice po pravosnažnosti postupka, u kojoj bi potom kao žrtve ostvarili odštetu. Ovu činjenicu treba posmatrati kao dvostruki problem:

- a) Svjedoci se pokretanjem parnice izlažu troškovima, i ponovnoj retraumatizaciji jer takvim parničnim postupkom se praktično određuje cijena preživjelim traumatskim događajima. Ponavljanje retraumatizacije (u smislu ponavljanog svjedočenja u krivičnom postupku, a potom u vezi sa istim – očekivanja presude u građansko-pravnoj stvari), praktično odugovlačenje zadovoljenja pravde u odnosu na ličnost žrtve, kao i troškovi postupka, svakako bi se mogli izbjeći odlučivanjem o naknadi štete nanesejoj žrtvama presudom u samoj krivičnoj stvari.
- b) Veliki broj svjedoka ne razumije institut odštete, te nisu svjesni da mogu istu ostvariti po osnovu krivičnog djela nanesejene nematerijalne štete. Jedan uposlenik Tužilaštva BiH to objašnjava:

„Prilikom saslušanja svjedoka u istrazi, postavlja se pitanje da li svjedok-oštećeni traži krivično gonjenje i naknadu štete od osoba za koje se utvrdi da su krivično odgovorne, o čemu svjedoci budu

upitani i na glavnom pretresu. Činjenica je da veliki broj svjedoka ne razumije suštinu ovog instituta, pa im je potrebno objasniti da svoj imovinsko - pravni zahtjev ostvaruju u parnici po pravosnažnom okončanju relevantnog sudskog postupka.⁴⁵

S druge strane, gotovo svi ispitani prilikom izrade ove analize, ukoliko su im bila poznata prava na kompenzaciju od osuđenog, su naveli da će to učiniti „putem udruženja“. Razumljivo je da se žrtve osjećaju sigurnije da putem udruženja ističu svoj odštetni zahtjev u odnosu na osuđenog. Na žalost, niti jedan od odštetnih zahtjeva od ispitanih žrtava još uvijek nije došao do nadležnog suda, te se svakako udruženja, ako već ne pojedinci, trebaju dodatno podržati da se pokrenu postupci što prije, s obzirom da protok vremena nosi sve više rizika da se isti ne ostvari. Pored toga, stoji činjenica da ni sama udruženja žrtava nemaju nikakvu pomoć, podršku ili ma kakav vid ohrabrenja od strane državnih organa vlasti da ostvare svoja prava u smislu reparacije. Naime, država ne pruža pravnu pomoć, niti poduzima korake kako bi informisala i objasnila žrtvama svjedocima njihova prava i načine pristupa istim, dok ukoliko se pojave svjedoci u krivičnom postupku, biva im rečeno tek da „traže naknadu u parničnom postupku“, što se svakako ne može smatrati dovoljnom pravnom poukom.

Zaključak i preporuke

Žrtve masovnih kršenja ljudskih prava, žrtve ratnih zločina, su ključni elementi (dokaz) u procesuiranju ratnih zločina. Upravo njihovo traumatično iskustvo i saznanja se nalaze u osnovi procesa provođenja poslijeratne pravde u Bosni i Hercegovini. U tom smislu, očigledno je da njihovo svjedočenje u ovim postupcima je od važnosti za cijelo društvo. Na žalost, svako svjedočenje žrtvu dovodi do ponovnog proživljavanja traumatičnog iskustva, ili u nekim slučajevima – do neželjenog suočavanja sa izvršiteljem prilikom svjedočenja. S druge strane, žrtve već trpe razne oblike štete od izvorne traume, te mnogi ne vide u pravosudnom sistemu BiH mogućnost zadovoljenja pravde uopće i svjedočenje kao nepotrebno dodatno izlaganje riziku - s obzirom da se sami smatraju napuštenim od društva i države. Međunarodni standardi predviđaju zaštitu žrtava od strane države, koja im kroz domaće zakone u najvećoj mogućoj mjeri, mora posvetiti posebnu pažnju kako bi izbjegla njihovu retraumatizaciju svojim administrativnim i pravnim procedurama, te osigurati njihovu fizičku i psihičku bezbjednost i privatni život.⁴⁶ Bosna i Hercegovina je postavila pravne

45 Izvor poznat autoru – Intervju održan u Sarajevu, 02.02.2011.

46 Profazirano: UN Rezolucija 60/147, tačka 10.

okvire zaštite svjedoka i žrtava ratnih zločina, u skladu sa međunarodnim standardima i dobrim praksama, te se proceduralne mjere zaštite i podrška svjedoka počinjū primjenjivati pred nižim sudovima u Bosni i Hercegovini osim suda BiH.

Međutim, sistem trajnih mjera podrške svjedocima, je nerazvijen. Osuda izvršitelja je svakako bitan element reparacije žrtava, ali nikako nije jedini; aktivno učešće države i društva u reparaciji žrtava ratnih zločina, osim kroz njihovo svjedočenje, je praktično zanemarljivo. S obzirom na sve navedeno, prepoznaju se potrebe svjedoka i žrtava, usmjerene prema pravosudnim institucijama i ostalim organima državne vlasti, te prema civilnom društvu, a sve u cilju njihovog ohrabrenja da se odazovu kao svjedoci u relevantnim sudskim procesima. Dakle, potrebno je da:

- a) Potrebno je obezbijediti dugoročnije mjere zaštite i podrške žrtvama koje se pojavljuju kao svjedoci i time izlažu dodatnom riziku od prijetnji ili retraumatizacije;
- b) Potrebno je kroz zakone prepoznati potrebe svih žrtava masovnih kršenja ljudskih prava i olakša im pristup pravdi na način kojim se izbjegava njihova retraumatizacija i u najvećoj mogućoj mjeri ostvari reparacija;
- c) Jasna je potreba da državna vlast ohrabri dalje uspostavljanje odjeljenja za podršku i zaštitu svjedocima i žrtvama na nižim nivoima pravosuđa, te uspostavljanje mreže saradnje između relevantnih tužilaštava i sudova kako bi se osigurao kvalitet zaštite svjedoka, i poduprijela istraga prijavljenih prijetnji svjedocima;
- d) Država treba da uključi institucije koje se bave socijalnim radom u pružanje podrške svjedocima i žrtvama, te osigura neometan pristup psihoškoj i medicinskoj pomoći, te svakako, ohrabri razvoj sistema besplatne pravne pomoći za žrtve koje namjeravaju da istaknu odštetni zahtjev u smislu reparacije;
- e) Država treba da obezbijedi sistem restitucije i kompenzacije svjedoka žrtava;
- f) Država treba da ohrabri organizacije civilnog društva koje imaju ili razvijaju kapacitete za pružanje psiho-socijalne i pravne pomoći svjedocima i žrtvama, koje dalje u svom radu mogu da informišu i upute svjedoke i uopće žrtve bez diskriminacije, o njihovim pravima i mogućnostima reparacije;
- g) U tom smislu, same organizacije civilnog društva treba da razviju aktivne oblike saradnje na prostoru cijele BiH, kako bi se što potpunije mogla

pružiti zaštita i podrška svjedocima i žrtvama u skladu sa UN Osnovnim principima i smjernicama o pravu na pravni lijek i reparaciju žrtava.

Činjenica je da u osnovi problema nevedenog odnosa između društva, države i žrtve svjedoka, leži zaborav. Vremenom, žrtve zaboravljaju detalje svojih traumatičnih iskustava koji su od presudne važnosti za procesuiranje ratnih zločina, dok sa druge strane, žrtve se osjećaju zaboravljenim od strane države. Upravo u tome se ogleda hitnost potrebe unaprjeđenjem rada postojećih Odjeljenja za zaštitu svjedoka i žrtava, te uključenje ostalih državnih institucija kao i organizacija civilnog društva u poboljšanje općeg položaja svjedoka žrtve.

Bibliografija

Amnesty International. *Čija pravda? Žene Bosne i Hercegovine još čekaju. Amnesty International Publikacije 2009.* Strana 15.

Amnesty International. *Briefing to the UN Committee Against Torture.* Amnesty International Publikacije 2010. Oktobar 2010.

Clarck, Natalia Janine. *Judging the ICTY: has it achieved its objectives?* Southeast European and Black Sea Studies, Vol.9, Nos.1-2, March – June 2009. Routledge Taylor and Francis Group.

Državna strategija za rad na predmetima ratnih zločina. Decembar 2008., Sarajevo. Dostupno na: <http://www.mpr.gov.ba/userfiles/file/Projekti/Drzavna%20strategije%20za%20rad%20na%20predmetima%20RZ.pdf>.

Evropska konvencija o ljudskim pravima i temeljnim slobodama, Rim 1950.

Gert Vermeulen. *EU Standards in witness protection and collaboration with justice.* Institute for International Research on Criminal Policy, Ghent University. EU Commission, JAI/20045/AGIS/077.

OSCE Misija u Bosni i Hercegovini: „Zaštita i podrška svjedoka u predmetima ratnih zločina u Bosni i Hercegovini: Prepreke i preporuke godinu dana nakon usvajanja Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina“, 2010.

Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda.

UN Rezolucija 60/147 od 21.03.2006.godine – Osnovni principi i smjernice o pravu na pravni lijek i reparaciju žrtava masovnih kršenja međunarodnih ljudskih prava i ozbiljnih kršenja međunarodnog humanitarnog prava.

United Nations Office on Drugs and Crime. *Good practices for the protection of witnesses in criminal proceedings involving organized crime.* New York, 2008. Dostupno na: <http://www.unodc.org/documents/organized-crime/Witness-protection-manual-Feb08.pdf>.

Biografija autorice

Azra Šehić radi u Centru za besplatnu pravnu pomoć Fondacije lokalne demokratije na pitanjima tražitelja azila i izbjeglica od 2010. godine. Prethodno je radila u Uredu Tužioca Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju, te u Odsjeku krivične odbrane Ureda registrara Suda Bosne i Hercegovine. Završila je Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu i postdiplomski studij *European Regional Master Degree in Human Rights and Democracy in SEE*. Po završetku postdiplomskog studija, istraživala je utjecaj međunarodne zajednice na izgradnju pravosudnih sistema u zemljama bivše Jugoslavije, te je isti rad pod naslovom “Balkan Hybrid Justice” objavila 2009. godine.

Uloga NVO-a u svjetlu odgojnih preporuka prijedloga Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u kaznenom postupku Brčko Distrikta BiH

Jasmin Jašarević

Prema najnovijim procjenama, u Brčko Distriktu BiH živi oko 100.000 stanovnika, među kojima je i veliki broj mladih. U Brčko distriktu BiH živi 18 721 djece od 0 do 15 godina, a mladih od 15 do 18 godina ima 3 944, dok 1076 studenata pohađa neku visokoobrazovnu instituciju. Ova kategorija maloljetnih građana je danas posebno izložena destruktivnom i asocijalnom ponašanju. Podaci pravosudnih institucija u Brčko Distriktu BiH potvrđuju navedeno: ukupno 49 krivičnih djela u 2010. godini su počinili maloljetnici, a skoro isključivo krivična djela iz oblasti imovinskih delikata su počinili maloljetnici.

Problem maloljetničke delikvencije - koja podrazumijeva nedruštveno i protudruštveno ponašanje osobe u razvojnoj dobi a koje je odraz njezina poremećena biološkog, psihološkog i socijalnog razvoja – je evidentan problem u Brčko Distriktu. Međutim, iako relevantan društveni ali i pravni problem, zaštita prava djece i omladine kroz pravosudni sistem u Brčko Distriktu BiH nije do sada uveliko aktualiziran niti je posebno razmatrana problematika strateških i akcionih planova pravosudnih i drugih institucija u ovoj oblasti iako su problemi na terenu evidentni.

Upravo ovom problematikom bavit će se ovaj rad kako bi predstavio postojeće stanje u Brčko Distriktu kada je u pitanju maloljetnička delikvencija, zakonsku regulativu u ovoj oblasti i postojeći sistem podrške mladim delikventima, te razmotrio i posebna pažnju posvetio ulozi nevladinih organizacija (NVO) u ovoj oblasti. S obzirom da se prijedlog Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u kaznenom postupku nalazi u procesu usvajanja, razmotrit će se ponuđena rješenja kada su u pitanju odgojne preporuke koje ovaj prijedlog Zakona predlaže. Naime, cilj rada je da se nadomjesti smanjena uloga koju NVO-i imaju u ovom Zakonu, te da se podstakne javna diskusija o navedenoj problematici i kreiranje inicijativa unutar pravosuđa koje će voditi ka efikasnijem uključivanju NVO-a u implementaciju odgojnih preporuka Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u kaznenom postupku u Brčko Distriktu BiH. Na kraju rada, date su preporuke vezane za navedeni problem prema nadležnim javnim institucijama i nevladinom sektoru koji se bavi ovim problemom, prevashodno

organizacijama koja se bave pitanjima mladih, obrazovanja i zaštite ljudskih prava. Takođe, dati su prijedlozi za poboljšanje saradnje pravosudnih institucija sa udruženjima građana koji se bave pitanjima mladih kao i drugih NVO-a u oblasti maloljetničke delikvencije.

Maloljetnička delikvencija u Brčko Distriktu

Problem maloljetničke delikvencije u Brčko Distriktu je očigledan: u prvoj polovini 2010. godine od strane Osnovnog suda Brčko Distrikta prema maloljetnim delikventima izrečene su slijedeće odgojne mjere: disciplinske mjere za 13 prestupnika, mjere pojačanog nadzora roditelja, usvojitelja ili staratelja za 10 osoba i pojačan nadzor nadležnog organa socijalnog staranja za 3 osobe. Zavodske mjere (upućivanje u maloljetnički zatvore) su izrečene u jednom slučaju. Maloljetnici kojima su izrečene navedene mjere su uglavnom mlađi maloljetnici.

Stanje maloljetničkog kriminaliteta u prvoj polovini tekuće 2010. godine pokazuje da su maloljetni delikventi počinili najviše (skoro isključivo) krivičnih djela iz oblasti imovinskih delikata (46). Iz oblasti narkomanije počinili su jedno krivično djelo, a protiv javnog reda i saobraćaja dva. Ukupno 49 krivičnih djela. Imajući u vidu podatak da je za isti vremenski period nadležni Sud u Brčko Distriktu procesuirao samo 13 maloljetnika, počinioca krivičnih djela, logično se postavlja pitanje šta je sa ostalih 36?⁴⁷

U tretmanu Centra za socijalni rad nalazi se i značajan broj maloljetnika, po raznim osnovama. Krajem juna 2010. godine, po osnovu „djeca bez roditeljskog staranja“ nalazi se 37 djece, 29 vaspitno zanemarene i zapuštene djece, 43 maloljetnika sa društveno negativnim ponašanjem. U oblasti prava iz socijalne zaštite i mjera izrečenih prema maloljetnicima stanje je slijedeće: smještaj u druge porodice - 30 djece, smještaj u ustanovu socijalne zaštite – 6 djece, mjere pojačanog nadzora - 3 maloljetnika, zavodske mjere 1 i vaspitne preporuke 1 dijete. Prema podacima Centra broj maloljetnika koji su izvršili recidiv je u opadanju. Maloljetnici, počinioci krivičnih djela su najčešće iz kategorije starijih maloljetnika. U praksi se pokazalo da su od mjera koje preduzimaju pravosudni organi, prema maloljetnim delikventima najefikasnije kombinovane mjere.⁴⁸

47 Biro za ljudska prava Tuzla, *Analiza situacije u oblasti maloljetničkog prestupništva na području Brčko Distrikta BiH*, 2011.

48 Biro za ljudska prava Tuzla, *Analiza situacije u oblasti maloljetničkog prestupništva na području Brčko Distrikta BiH*, 2011.

Institucionalni sistem i maloljetnička delikvencija

Institucionalni sistem u Brčko Distriktu koji se bavi rješavanjem, procesuiranjem, kao i prevencijom maloljetničke delikvencije, je razvijen ali kadrovski nepopunjen. Istovremeno, ne postoje posebna javna tijela koja se bave pitanjima i problematikom mladih kao ni Strategija za mlade.

U Tužilaštvu Brčko Distrikta zaposleno je 9 tužilaca, 5 muškaraca i 4 žene. Pored tužilačkih poslova vezanih za punoljetne osobe u njihovoj je nadležnosti, kao tužilaca, i problematika maloljetničke delikvencije i dječije zaštite. S druge strane u Osnovnom sudu Brčko distrikta određena su četvorica sudija krivičara, 3 muškarca i 1 žena, koji vode sudske postupke i za punoljetna i maloljetna lica, počiniocima krivičnih djela. Ostale sudije ne vode postupke protiv maloljetnih delikvenata.

U organizaciji rada policije Brčko distrikta predviđena su 2 inspektora za maloljetnički kriminalitet i 3 policajca za rad u zajednici, popularno nazvani „školski“. Za njih bi se moglo reći da bi više trebali da rade preventivno. Međutim, činjenica je da i svi drugi policajci rade na sprječavanju i sankcionisanju maloljetničkog prestupništva.

U oblasti socijalne zaštite u Brčko Distriktu, kao profesionalna institucija djeluje Centar za socijalni rad. U Centru je zaposleno 21 lice, 2 muškarca i 19 žena. Profesionalno, na poslovima socijalne zaštite radi 11 socijalnih radnika, 1 psiholog i 1 socijalni pedagog.

U okviru strukture nevladinog sektora djeluje nekoliko udruženja i organizacija koja svojim radom i programima okupljaju mlade i maloljetne osobe. Od njih su najaktivniji: „PRONI Centar za omladinski razvoj Brčko distrikta BiH“, Omladinski centar „Vermont“, „Svitac“, „Zvrk“, „SOS“, „Asocijacija mladih Brčko Distrikta BiH“. Specifičnost ovih organizacija sa aspekta angažovanog osoblja je da većinu aktivista čine volonteri. Naime, u ovim udruženjima stalno zaposlenih, na neodređeno vrijeme je 19 osoba, na određeno vrijeme 3, dok volontera, djece i mladih ima oko 243. Takođe u pomenutim organizacijama angažovano je 263 roditelja kao članova organa uprave, roditelja volontera i članova grupa za rad u zajednici. Pored toga angažovano je i 118 drugih građana kao članova upravnih odbora i skupština te kao članova grupa za rad u zajednici.

Iz datih podataka, evidentno je da su institucije vlasti, kada je u pitanju maloljetnička delikvencija i podrška mladima, kadrovski nepopunjene, dok s druge strane unutar nevladinog sektora postoji nekoliko organizacija koje dugu

niz godina rade s mladima na programima koji se bave problemima s kojima se mladi suočavaju ali koje nisu na najbolji način, institucionalno, uključene u rješavanje problematike maloljetnih prestupnika.

Zakonska regulativa i maloljetnička delikvencija

U Brčko Distriktu BiH, trenutno, ne postoji Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u kaznenom postupku koji bi posebno tretirao maloljetnike u krivičnom postupku. Nacrt Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u kaznenom postupku Brčko Distrikta BiH se početkom 2011. godine po drugi put našao u poslaničkim klupama te se još uvijek nalazi u procesu usvajanja. Nacrt Zakona jasno određuje koja je to ciljna grupa koja se tretira ovim Zakonom, koja prava se štite te daje definicije kaznenih mjera kao i svih lica i organa koji su uključeni u sprovedbu Zakona. Zakon je dosta precizan u svim formulacijama i zasnovan je na temeljnim ljudskim i pravima djeteta te daje razne mogućnosti odgojnih i kaznenih mjera koje sudije mogu izreći a koje, u konačnici, treba da rezultiraju rehabilitacijom i socijalnom integracijom djeteta i maloljetnika u krivičnom postupku.

Iako u Brčko Distriktu BiH postoji veći broj organizacija civilnog društva, u pripremi prijedloga Zakona, u svjetlu saradnje sa NVO-ima iz Brčko Distrikta BiH, učestvovao je veoma mali broj organizacija civilnog društva jer većina nije pravovremeno obavještena i uključena u izradu prijedloga Zakona tako da je u prijedlogu Zakona i uloga NVO-a definisana u ovoj oblasti ograničeno: isključivo u oblastima prava maloljetnika tokom izvršenja kazne u vaspitno-popravnim ustanovama i pomoći maloljetnicima nakon izvršenja kazne. Takođe postoji i mogućnost za izricanje vaspitne preporuke „uključivanje u rad, bez naknade, u humanitarne organizacije ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja,“ gdje se možda ukazuje prilika za aktivniji angažman NVO-a. U oblasti edukacije osoblja, koja će voditi stručnom osposobljavanju sudija i tužilaca, prijedlog Zakona ostavlja mjesta i za NVO-je ali ne precizira načine realizacije ovih aktivnosti.

Upravo, ovdje se nalazi prilika za nevladin sektor, posebice nevladine organizacije koje se bave problematikom mladih, ali i za mnoge druge, da utiču na zakonska rješenja kao i da se aktivnije uključe u rješavanja pitanja maloljetničke delikvencije u Brčko Distriktu BiH.

Regulacija maloljetničke delikvencije: iskustva iz BiH i regiona

Procesno postupanje prema maloljetnicima u BiH je regulisano na četiri zakonodavna nivoa: na nivou BiH (ZKP BiH), entiteta i Brčko Distrikta. Ta činjenica sama po sebi otvara problem standarda istih prava kao problema o kome treba razgovarati. Iz četiri zakonodavna okvira proizilaze i daleko ozbiljniji problemi praktične prirode koji se, prije svega, tiču implementacije zakona, odnosno organizacije izvršenja mjera i sankcija koje sudovi izriču maloljetnicima. Problemi koji se tiču standarda prava možda i nisu ozbiljan problem jer se uspješno rješavaju usaglašavanjem zakonodavnih okvira. Čini se da je u tom pravcu bio djelotvoran rad radne grupe za izradu nacrtu Zakona o maloljetnim učiniocima krivičnih djela koji se pojavio 2005. godine.

Nakon nekoliko godina rada na izmjenama maloljetničkog zakonodavstva, RS je 1. januara 2010. godine donijela *Zakon o zaštiti i postupanju sa djelom i maloljetnim licima u krivičnom postupku* u koji su ugrađeni gotovo svi standardi o kojima se prethodno razgovaralo u radnoj grupi.⁴⁹

Na nivou BiH usvojena je Strategija protiv maloljetničkog prestupništva koja je obuhvatala period 2006-2010. Ovaj strateški dokument nastao je kao rezultat razumijevanja složenosti pojave maloljetničkog prijestupništva i potrebe da se na ovu pojavu odreaguje na odgovarajući način, kako bi se dugoročno spriječile njene razorne posljedice. Nadležne institucije u BiH prepoznale su da su djeca u sukobu sa zakonom i djeca koja su pod rizikom da dođu u sukob sa zakonom (djeca društveno neprihvatljivog ponašanja), članovi društva kojima je potrebna posebna brigada.

Dom naroda Parlamenta FBiH je u 2010. godini usvojio Nacrt zakona o postupanju pravosuđa u slučaju kad se krivični postupak vodi protiv maloljetnika. U Republici Hrvatskoj je još 1997. godine usvojen Zakon o sudovima za mladež. Početkom 2006. godine u Republici Srbiji je stupilo na snagu novo maloljetničko (materijalno, procesno i izvršno) krivično pravo. Na taj način je okončavajući reformu kaznenog prava Republika Srbija je slijedila tendencije savremene kriminalne politike drugih razvijenih evropskih zemalja (Francuska, Njemačka, Hrvatska), pa je na poseban, specifičan način odredila krivičnopravni status maloljetnika. Ta specifičnost se ogleda u više pravaca : 1) donet je Lex specialis - poseban Zakon o maloljetnim počiniocima krivičnih djela i krivično - pravnoj zaštiti maloljetnih lica čime su maloljetnici u svom krivično - pravnom položaju u potpunosti odvojeni od statusa punoljetnih lica kao počinilaca krivičnih djela,

49 Branko PERIĆ, sudija Suda BiH - *Prava maloljetnika u krivičnom postupku*

2) određena je posebna nadležnost okružnih sudova za postupanje u krivičnim predmetima maloljetnih počilaca krivičnih djela, 3) predviđena je obavezna specijalizacija lica koja u organima krivičnog pravosuđa učestvuju u krivičnom postupku prema maloljetnim počiniocima krivičnih djela (uz prethodnu obuku i izdavanje licenci - "sertifikata") i 4) pored krivičnih sankcija zakon je prema maloljetnim počiniocima krivičnih djela predvidio mogućnost izricanja posebnih mjera sui generis - vaspitnih naloga (uputstava ili preporuka) – kao sredstava restorativne pravde kojima se izbjegava pokretanje ili vođenje krivičnog postupka.⁵⁰

Navedeni zakoni na skoro identičan način kao i prijedlog Zakona u Brčko Distriktu BiH ostavljaju mogućnost, u odgojnim preporukama, prema kojima maloljetnik može da se uključi u rad humanitarnih ili nevladinih organizacija. Stiče se utisak da je Zakon u Brčko Distriktu BiH samo prilagođena verzija ovih zakona.

Primjeri dobre prakse

U nastavku su predstavljena rješenja koja već postoje u nekim od zemalja regiona Jugoistočne Europe a koja uglavnom daju bližu sliku i razne metode za aktivnije uključivanje NVO-a, prepoznatih u izvještaju UNICEFA „Dobre prakse i obećavajuće inicijative u maloljetničkom pravosuđu u SEE/CIS regiji“⁵¹ a koje mogu poslužiti kao smjernice za aktivniji angažman lokalnih NVO-a u implementaciju Zakona.

U Srbiji je realizovan projekat „Izbjegavanje eskalacije i sankcija kroz medijaciju“ sa ciljem upoznavanja sa Nasilnik - žrtva metodom medijacije u tri pilot projekta. Žrtva – počinitelj - posredovanje je proces u kojem trenirani posrednik olakšava žrtvi i počinitelju da riješe sukob i da izgrade vlastiti pristup za postizanje pravde. Zakon o maloljetnicima, koji je stupio na snagu u Republici Srbiji u 2006., regulira ovu mjeru. Kao primjer dobre prakse uspostavljen je Centar za medijaciju u Nišu u partnerstvu državnih organa vlasti, opštinskih vlasti, Centra za socijalni rad i UNICEF-a. Kroz ovaj centar NVO su organizovale mobilne timove i treninge koji su obučili uposlenike 14 opštinskih Centara za socijalni rad.

50 Prof. dr. Dragan Jovašević: *Položaj maloletnika u novom krivičnom pravu Republike Srbije*

51 Good Practices and Promising Initiatives in Juvenile Justice in the CEE/CIS Region - A UNICEF catalogue of practices documented through the Juvenile Justice Critical Mass initiative c United Nations Children’s Fund, Geneva, April, 2010.

U Azerbejdžanu je realizovan projekat „Pravna pomoć, takođe i za mlađe prestupnike“ koji je obezbijedio besplatnu pravnu pomoć za maloljetnike kroz uspostavu Klinike za besplatnu pravnu pomoć maloljetnicima. U ovom projektu UNICEF i Udruga partnera Saveza za prava djece, koji rade u neposrednoj kooperaciji i u saradnji sa Uredom javnog pravobranitelja i Organizacija za evropsku sigurnost i suradnju u Europi (OESS) ureda u Bakuu, osnovana je Klinika za besplatnu pravnu pomoć maloljetnicima u Bakuu u 2007. Glavni cilj ovog projekta je da se uspostavi model pružanja besplatne pravne pomoći, pravno savjetovanje, pravna podrška i zastupanje u suđenjima za ugroženu djecu i njihove obitelji u cilju promicanja odgovarajuće reforme maloljetničkog pravosuđa u Republici Azerbejdžan. Projekt je sredstvo za podizanje svijesti o pravima djece i za izgradnju kapaciteta među profesionalcima iz sudstva, policije i socijalnog sektora. Kao primjer dobre prakse Klinika za besplatnu pravnu pomoć maloljetnicima razvila je partnerstva s Komisijom za Maloljetnike u pet gradova i općina u zemlji i širila je informacije o svom radu putem plakata i letak kampanje. Odvjetnici Pravne klinike su bili uključeni u 73 kaznena i upravna predmeta za maloljetnike, koji su svi riješeni u korist djece i njihovih obitelji. Pravna klinika također ima izgrađene jake veze s inspektorima policije za djecu u tri okruga u Bakuu. Slijedom toga, inspektori bi obavijestili Pravnu kliniku svaki put kod uhićenja maloljetnika.

Turska je implementirala projekat „Participatorni trening za povećanje odgovornosti“ - „Smreka“ sa ciljem da ponudi program obuke za osoblje Ministarstva pravde. Kroz izlaganje i trening participativnim metodama pristupa dječijim pravima širok raspon kadra u kontaktu s maloljetnicima lišenim slobode su postali odgovorniji jedni prema drugima i prema maloljetnicima. „Smreka“ program je razvijen za psihosocijalne i druge stručnjake koji rade s maloljetnicima u zatvorima, pritvoru i centrima za obrazovanje u Republici Turskoj. Obuke, instrumenti i informacije koji se koriste su učinkovitiji u radu sa maloljetnicima. Moduli su doveli do pozitivne promjene u stavu prema maloljetnicima u pritvoru. Primjer dobre prakse jeste da je jedan od modula edukovao psihosocijalno osoblje u Ministarstvu pravde koji rade sa mladima sa problematičnim ponašanjem iz oblasti Menadžmenta bijesa, Komunikacijske treninge, Treninge za porodice, Podršla žrtvama seksualnog nasilja te obuka o poboljšanju razumijevanja uloge psihosocijalnih radnika. Drugi modul je bio namijenjen obukama administrativnog i čuvarskog osoblja u pritvorskim jedinicama na temu Ljudskih i dječijih prava.

Preporuke

Iako u Brčko Distriktu BiH postoji registrovanih preko 400 udruženja građana veliki broj njih u stvari nema kapaciteta ili zanimanja za probleme maloljetničkog prestupništva radi same prirode osinvanja tih udruženja koja su u velikoj mjeri sportska udruženja, kulturno umjetnička udruženja pa čak i mjesne zajednice koje su u Brčko distriktu BiH registrovane kao udruženja građana. Suštinske preporuke za NVO - e su upućene ka onim udruženjima koje imaju kapacitete za rad sa mladima kao i potrebno iskustvo koje može biti od pomoći institucijama Brčko Distrikta BiH za što uspješniju implementaciju Zakona. Potrebne su aktivnije mjere saradnje, zajedničkih projekata i aktivnijeg uključivanja NVO-a kako bi zajednički izgradili kapacitete lokalne zajednice za sprovedbu Zakona i doprinijeli poboljšanju položaja djece i maloljetnika u krivičnom postupku.

Povećanom saradnjom pravosudnih institucija i prihvatanjem NVO-a kao partnera u implementaciji Zakona postigao bi se dvojadi efekat, sa jedne strane bi se pomoglo održivost rada samih NVO-a a sa druge strane bi se pomoglo pravosudnim institucijama koje bi, na ovaj način, dobile na kredibilitetu i povećanju efikasnosti.

NVO trebaju biti uključene u odgojne preporuke Zakona o maloljetničkoj delikvenciji BD prvenstveno zato jer su se ovom problematikom bavile dugi niz godina i imaju uspjesne rezultate i posjeduju kadrovske kapacitete i strucna znanja. Imaju ljudstvo, i stručnost (stečene kroz razne obuke) a sa druge strane institucije vlasti nemaju dovoljan broj kadrova i potrebna im je podrška u cilju jačanja kapaciteta i znanja. Neke od mogućih aktivnosti mogu ići u sljedećem pravcu:

- Istraživanje i prikupljanje podataka. Ažurirane baze podataka i informacije omogućuju NVO-ima da:
 - Identifikuju ključne oblasti za intervenciju
 - Utiču na javno mjenje i medije sa informacijama koje su vezane za činjenice
 - Osiguraju da je ravnopravnost polova istaknuta na pravi način
 - Osiguraju da je i glas maloljetnika uzet u obzir u razvoju programa i da osiguraju aktivnije uključivanje maloljetnika u javne rasprave o reformama u pravosuđu

- Raditi na promociji i donošenju alternativnih mjera služenja kazne
- Raditi na podizanju svijesti o pravima djece i mladih kod sudija, policije i drugih institucija kroz edukativne i druge aktivnosti
- Raditi na promociji uloge Centra za socijalni rad
- Dugoročno biti uključeni u reformske procese u pravosuđu
- Raditi preventivne aktivnosti sa mladima u cilju smanjenja stope kriminaliteta kroz:
 - Omladinski rad u zajednici (saradnja sa školama, roditeljima i drugim akterima)
 - Okupiti najbitnije institucije radi koordinisanog djelovanja i inter-agencijskog pristupa rješavanju problema
 - Uspostavljanje mreža i koalicija sa relevantnim partnerima iz zemlje, regiona i EU.

Bibliografija

Biro za ljudska prava Tuzla, *Analiza situacije u oblasti maloljetničkog prestupništva na području Brčko Distrikta BiH*, 2011.

Branko Perić, sudija Suda BiH - *Prava maloljetnika u krivičnom postupku*, 2010, http://www.ring.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=95:prava-maloljetnika-u-krivinom-postupku&catid=35:tekstovi&Itemid=59

Dragan Jovašević: *Položaj maloletnika u novom krivicnom pravu Republike Srbije*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 45, 3/2008., str. 465.-486.

Good Practices and Promising Initiatives in Juvenile Justice in the CEE/CIS Region - A UNICEF catalogue of practices documented through the Juvenile Justice Critical Mass initiative, United Nations Children's Fund, Geneva, April, 2010.

Republika Hrvatska, *Zakon o sudovima za mladež*, NN 111/97, 27/98, 12/02.

Skupština Brčko Distrikta BiH, *PRIJEDLOG Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u kaznenom postupku*, Brčko Distrikt BiH, materijal za 37 redovnu sjednicu Skupštine, 15.12.2010. <http://skupstinabd.ba/hr/index/1-aktualnosti/194-37rh.html>

Vijeće Ministara BiH, *Strategija protiv maloljetničkog prestupništva 2006-2010*, 2006.

Biografija autora

Već 12 godina Jasmin Jašarević radi u PRONI Centru za omladinski razvoj u Brčkom gdje je i trenutno zaposlen na poziciji generalnog menadžera. Tokom višegodišnjeg rada na razvoju civilnog, sigurnog i multietničkog društva u Brčko Distriktu BiH, a i šire, kreirao je i realizovao mnoge programe i projekte za mlade, iz oblasti maloljetničke delikvencije, politika za mlade, neformalnog obrazovanja i drugih projekata, a isto tako djeluje kao član i predstavnik mladih u mnogim javnim institucijama i strukturama za mlade kako na lokalnom tako i međunarodnom nivou. Posebno se ističe njegov trogodišnji angažman u prvom sazivu Komisije za koordinaciju pitanja mladih u BiH u svojstvu predstavnika mladih iz Brčko Distrikta BiH kao i trenutni angažman Korespondent osobe iz BiH u programu Evropskog centra znanja o Omladinskoj politici (EKCYO). Prvi je trener iz BiH koji je uvršten na online listu trenera SALTO-YOUTH resursnog centra za mlade, te je član Upravnog odbora Anna Lindh fondacije – Mreže BiH i član je Izvršnog odbora NVO Vijeća BiH.

(Ne) jednak pristup pravdi kao posljedica nepostojanja Vrhovnog suda BiH: Osnivanje Vrhovnog suda Bosne i Hercegovine: indolencija vlasti i/li marazluk građana

mr. sc. Maja Sahadžić, dipl. iur.

*Iura paria debent esse eorum inter se qui sunt cives in eadem res publica.*⁵²

Ciceron

Vrhovni sud⁵³ je u državama europskog kontinentalnog prava, kojemu pripada i Bosna i Hercegovina, najviše sudbeno tijelo u okviru sudbenog sustava koje osigurava jedinstvenu primjenu prava i jednakost svih u njegovoj primjeni. Međutim, Ustavom Bosne i Hercegovine, odnosno Aneksom IV Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini⁵⁴ (Daytonski mirovni sporazum), nije predviđeno postojanje sudbene vlasti na državnoj razini, pa tako nije utvrđeno niti postojanje Vrhovnoga suda Bosne i Hercegovine⁵⁵. Kako ustavotvorac nije popunio ovu prazninu sukladno načelima o pravnoj državi koja se temelje, između ostalog, i na ustavnom sadržaju o sudbenoj vlasti te odnosnim pojedinačnim pravima i slobodama, „posredovao“ je zakonodavac. Tijekom 2002. godine, na

52 Svi građani iste države treba da imaju jednaka prava.

53 Vrhovni sud je sud zadnje instance ili najviši sud u pojedinim sudbenim sustavima, odnosno najviše sudbeno tijelo u okviru sudbenog sustava pojedinih država čije odluke ne podliježu daljem preispitivanju od strane drugog suda. Izuzetno, mogu imati i prvostupanjsku nadležnost.

54 Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini parafiran je 21. studenog 1995. godine u Daytonu a potpisan je 14. prosinca 1995. godine u Parizu. Glavni paket sporazuma sastoji se od Općeg okvirnog sporazuma, 11 Aneksa (Aneks 1A: Vojni aspekti mirovnog rješenja; Aneks 1B: Regionalna stabilizacija; Aneks 2: Međuentitetska granica; Aneks 3: Izbori; Aneks 4: Ustav; Aneks 5: Arbitraža; Aneks 6: Ljudska prava; Aneks 7: Izbjeglice i raseljene osobe; Aneks 8: Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika; Aneks 9: Javna poduzeća; Aneks 10: Civilna sprovedba; Aneks 11: Međunarodne policijske snage), Sporazuma o parafiranju Općeg okvirnog sporazuma, popratnih pisama i Završne izjave. Dodatni sporazumi obuhvaćaju: Oživotvorenje Federacije Bosne i Hercegovine; Zajedničko vijeće za suradnju; Povratak izbjeglica u Jajce, Bugojno, Stolac i Travnik; Povratak izbjeglica u Veliku Kladašu; Dogovorena načela za Sarajevo; i Sporazum o odnosima.

55 Autorica se suzdržava analize legitimiteta za uspostavljanje Vrhovnoga suda Bosne i Hercegovine obzirom da se u radu bavi posljedicama koje nastaju po građane Bosne i Hercegovine zbog nepostojanja istog.

državnoj razini je uspostavljen Sud Bosne i Hercegovine Zakonom o Sudu Bosne i Hercegovine⁵⁶. Međutim, zbog usko utvrđenih nadležnosti⁵⁷ te nehijerarhijskog odnosa spram sudova u entitetima ne može nadoknaditi nepostojanje Vrhovnoga suda Bosne i Hercegovine. Ovakvi ustrojbeni nedostaci u pravosuđu Bosne i Hercegovine dovode to toga da Ustavni sud Bosne i Hercegovine, koji po svojoj prirodi, i s obzirom na nadležnosti, nije redovno sudbeno tijelo, u određenim predmetima nadilazi propisanu apelacijsku nadležnost. Istovremeno, postoje neujednačena zakonska rješenja na razini entiteta, te Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, koji imaju upotpunjen sudbeni sustav ali *ad interim* neujednačenu primjenu zakona, te praksa neusuglašenog tumačenja entitetskih zakona.

Posljedica ovakvog ustrojstva sudbenih organa vlasti u Bosni i Hercegovini je nejednakost građana Bosne i Hercegovine u pristupu pravdi, prvenstveno u ovisnosti u kojem su entitetu i/li kantonu stranka u postupku, odnosno zakonâ koji se na njih primjenjuju. Da bi se osigurao jednak pristup pravdi i jednaka primjena zakona na sve građane Bosne i Hercegovine na cijelom teritoriju Bosne i Hercegovine neophodno je postojanje Vrhovnoga suda Bosne i Hercegovine. Vrhovni sud bi sukladno svojim uobičajenim nadležnostima tumačio zakon i ujednačavao sudsku praksu u Bosni i Hercegovini i samim tim osiguravao jednaku primjenu zakona te jednak pristup pravdi svih građana Bosne i Hercegovine.

Postavljeni problem istraživanja upućuje na to da će se predmet istraživanja usmjeriti na identificiranje i problematiziranje posljedica nepostojanja Vrhovnoga suda Bosne i Hercegovine što je uzrokom nejednakog pristupa pravdi građana Bosne i Hercegovine u vrijeme istraživanja, te da će se u konačnici potvrditi da je uspostavljanje Vrhovnoga suda Bosne i Hercegovine nužnost i potreba za osiguranje jednakog pristupa pravdi svih građana Bosne i Hercegovine. Na koncu, ukazivanje na ovaj problem prvi je korak ka formiranju javne politike i/li strategije o uspostavljanju vrhovne sudbene instance na državnoj razini u Bosni i Hercegovini.

56 Zakon o Sudu Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br. 29/00, 16/02, 24/02, 3/03, 37/03, 42/03, 4/04, 9/04, 35/04, 61/04, 32/07, 49/09 – pročišćeni tekst, 74/09 i 97/09.

57 Nadležnosti suda Bosne i Hercegovine su: kaznena nadležnost iz članka 7.; upravna nadležnost iz članka 8.; i apelacijska nadležnost iz članka 9. Zakona o Sudu Bosne i Hercegovine.

Sudbeni sustav Bosne i Hercegovine danas

U sustavu podjele državne vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudbenu, sudstvo predstavlja zasebnu cjelinu kojoj se stavlja u dužnost ostvarivanje sudske vlasti povjeravanjem zadataka rješavanja sporova koji nastaju prilikom primjene prava. S druge strane, pravosuđe kao širi pojam od sudstva, predstavlja jednu od funkcija državne vlasti koje u sporovima koji nastaju prilikom primjene prava *in ultima linea* utvrđuje šta je pravo.⁵⁸ Sudovi se mogu podijeliti na sudove opće nadležnosti (građanski, kazneni) i specijalizirane sudove (trgovački, vojni, upravni) ovisno od stvarne nadležnosti; na općinske/osnovne, okružne, sudove federalnih jedinica i sudove za cijelu državu ovisno od mjesne nadležnosti; te na prvostupanjske, drugostupanjske (apelacijske) i trećestupanjske (kasacioni ili vrhovni) u ovisnosti od funkcionalne nadležnosti. Osim sudova, pravosudni sustav obuhvaća i tužiteljstva, pravobraniteljstva, odvjetnike, javne bilježnike, ministarstva pravosuđa itd.

Prije sukoba u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1995. godine⁵⁹ sudbeni sustav u Bosni i Hercegovini bio je potpun i osiguravao je jedinstvenu primjenu prava na cijelom teritoriju tadašnje (Socijalističke Republike) Bosne i Hercegovine. Tijekom sukoba započeo je proces izmjene u organizaciji sudbene vlasti u Bosni i Hercegovini koji će se nastaviti i nakon zaključivanja Daytonskog mirovnog sporazuma. Sudbena vlast u Federaciji Bosne i Hercegovine uspostavlja se temeljem zaključenog Washingtonskog sporazuma⁶⁰ 1994. godine, pa u Federaciji Bosne i Hercegovine dolazi do uspostavljanja sudbene vlasti sukladno

58 Primjerice, autor Nikola Visković definira pravosudnu djelatnost kao djelatnost kojom se u ime države gone subjekti koji su povrijedili pravne norme te se *rješavaju* imovinski, gospodarski, kazneni, upravni, obiteljski *sporovi* između pravnih subjekata i *određuju kazne* protiv prekršitelja pravnih normi. V. Nikola Visković, *Država i pravo*, (Sarajevo: Studentska štamparija Univerziteta u Sarajevu, 1996.), p. 47 – 48.

59 Autorica se ograđuje od pravne kvalifikacije sukoba na teritoriju bivše Jugoslavije obzirom da to nije tema rada te nema utjecaja na tematiku koja se u radu obrađuje.

60 Washingtonski sporazum zaključen je 24. ožujka 1994. godine. Sastoji se od sljedećih akata: Prijedlog Ustava Federacije Bosne i Hercegovine; Prethodni sporazum o uspostavljanju konfederacije između Republike Hrvatske i Federacije Bosne i Hercegovine; Sporazum kojim se Federaciji Bosne i Hercegovine osigurava pristup Jadranskom moru kroz teritorij Republike Hrvatske; i Sporazum kojim se Republici Hrvatskoj osigurava slobodan prolaz preko teritorija Bosne i Hercegovine u Neumu. Ovim sporazumom izražena je namjera Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske za uspostavljanje konfederalnog odnosa. Međutim, Daytonskim mirovnim sporazumom ova ideja je napuštena te je uspostavljeno pravo entiteta da uspostavljaju posebne paralelne odnose sa susjednim državama u skladu sa suverenitetom i teritorijalnim integritetom Bosne i Hercegovine.

Ustavu Federacije Bosne i Hercegovine⁶¹ predloženog u okviru Washingtonskog sporazuma. Sudbena vlast u Republici Srpskoj uspostavlja se temeljem Ustava Republike Srpske⁶². Daytonskim mirovnim sporazumom, koji je usvojen 1995. godine, u Aneksu IV, odnosno u Ustavu Bosne i Hercegovine nije predviđeno postojanje sudbene vlasti na državnoj razini. Predviđeno je tek postojanje Ustavnoga suda Bosne i Hercegovine, koji ne spada u redovne sudbene organe, odnosno predstavlja *sui generis* instituciju.

Nakon potpisivanja Daytonskog mirovnog sporazuma na entitetskoj razini se pristupilo usvajanju neophodnih amandmana na entitetske ustave radi njihovog usuglašavanja s Ustavom Bosne i Hercegovine a zatim i usvajanju entitetskih zakona o sudovima⁶³ odnosno zakona o sudovima u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine⁶⁴. Kako na državnoj razini, Ustavom Bosne i Hercegovine nisu uspostavljeni temeljni preduvjeti za upotpunjen i jedinstven sudbeni sustav za cijeli teritorij Bosne i Hercegovine, u pitanje je dovedeno jednako ostvarivanje jednakih prava građana Bosne i Hercegovine. Ova nepotpunost u ustrojstvu sudbene vlasti u Bosni i Hercegovini ispravljena je bez amandmanske intervencije na Ustav Bosne i Hercegovine usvajanjem neophodnih zakona poput Zakona o Sudu Bosne i Hercegovine s tim da i dalje ne postoji zakon o sudovima na državnoj razini. Pritom je uspostavljanje sudbenih organa na državnoj razini proizvod obimnih reformi u sudbenom sustavu od 2000. do 2004. godine. Međutim, u Radnom dokumentu Povjerenstva Europskih zajednica „Izvješće o napretku Bosne i Hercegovine u 2008. godini, prilog uz Saopćenje Povjerenstva Europskom parlamentu i Vijeću“ iz 2008. godine⁶⁵ navodi se da reforma sudbenog sustava napreduje, ali da je osnovni problem nepostojanje vrhovnog suda koji bi mogao usuglasiti primjenu zakona među četiri unutarnje sudbene nadležnosti: državne razine, Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko Distrikta. Također se navodi da zbog nedostatka konsenzusa u „Strategiji

61 Ustav Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine br. 1/94, 13/97, 16/02, 22/02, 52/02, 63/03, 9/94, 20/04, 33/04, 72/05, 71/05.

62 Ustav Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske br. 3/92, 6/92, 8/92, 15/92, 19/92, 150/02, 22/05.

63 Zakon o sudovima u Federaciji Bosne i Hercegovine, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine br. 38/05, 22/06 i 63/10; i Zakon o sudovima Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske br. 111/04, 109/05, 37/06, 17/08, 119/08, 58/09 i 72/09.

64 Zakon o sudovima Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine br. 19/07, 20/07 i 39/09.

65 Povjerenstvo Europskih zajednica, *Radni dokument Povjerenstva Europskih zajednica „Izvješće o napretku Bosne i Hercegovine u 2008. godini, prilog uz Saopćenje Povjerenstva Europskom parlamentu i Vijeću“*, (2008.).

za reformu sektora pravde za period od 2008. – 2012. godine⁶⁶ nema odredbe kojom se predviđa uspostavljanje Vrhovnoga suda Bosne i Hercegovine.⁶⁷ Danas sudbeni sustav Bosne i Hercegovine čine:

- 1) Sudbeni sustav Bosne i Hercegovine na državnoj razini danas čine: Sud Bosne i Hercegovine, Tužiteljstvo Bosne i Hercegovine, Ured Registara, Visoko sudsko i tužiteljsko vijeće Bosne i Hercegovine i Pravobraniteljstvo Bosne i Hercegovine.
- 2) Sudbeni sustav na entitetskoj razini čine:
 - a) Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine, kantonalni i općinski sudovi, Tužiteljstvo Federacije Bosne i Hercegovine, kantonalna tužiteljstva, Pravobraniteljstvo Federacije Bosne i Hercegovine i kantonalna i općinska pravobraniteljstva u Federaciji Bosne i Hercegovine;
 - b) Vrhovni sud Republike Srpske, okružni i osnovni sudovi, Tužiteljstvo Republike Srpske i okružna tužiteljstva, Pravobraniteljstvo Republike Srpske i okružna i općinska pravobraniteljstva u Republici Srpskoj. U međuvremenu su u Republici Srpskoj uspostavljeni trgovački sudovi;
- 3) Sudbeni sustav u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine koji čine: Apelacijski sud Brčko Distrikta i Osnovni sud Brčko Distrikta, Javno tužiteljstvo Brčko Distrikta i Pravobraniteljstvo Brčko Distrikta.

Neuvezanost sudbenog sustava u Bosni i Hercegovini

U Bosni i Hercegovini, cjelovit i samostalan sudbeni sustav sa uspostavljenim hijerarhijskim odnosom postoji tek na razini entiteta. Na državnoj razini situacija je nešto drugačija. Položaj Suda Bosne i Hercegovine je specifičan. Radi se o sudu sa utvrđenom (uskom) kaznenom, upravnom i apelacijskom nadležnošću i bez uspostavljenog hijerarhijskog odnosa spram sudova u entitetima i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine. Sud Bosne i Hercegovine nema nadležnosti kakve imaju vrhovni sudovi a njegov odnos spram entitetskih i sudova u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine je ograničen te djeluje neovisno od entitetskih sudova i sudova u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine. Ustavni sud Bosne i Hercegovine tek djelomice nadoknađuje nepostojanje vrhovnoga suda na državnoj razini obzirom da ima dodijeljenu apelacijsku nadležnost za pitanja iz Ustava

66 Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine, *Strategija za reformu sektora pravde za period od 2008. – 2012. godine*, (Sarajevo, 2006.).

67 Povjerenstvo Europskih zajednica, *op. cit.* p. 13 – 14.

Bosne i Hercegovine koja se pojave temeljem presude bilo kojeg drugog suda u entitetima, sukladno odredbi članka VI točka 3.b) Ustava Bosne i Hercegovine. Tako je moguće preispitivati pravomoćne presude svih redovnih sudova u Bosni i Hercegovini ukoliko se radi o povredi prava zagaraniranog Ustavom Bosne i Hercegovine. Pritom se ne odlučuje o pravnim pozicijama koje se garantiraju redovnim pozitivno-pravnim propisima, nego se daje pravna zaštita ustavnog karaktera.⁶⁸ Kada je u pitanju nadležnost Ustavnoga suda Bosne i Hercegovine iz članka IV točka 3.c) Ustava Bosne i Hercegovine treba naglasiti da je djelovanje Ustavnoga suda ograničeno na sporove o pitanjima usuglašenosti zakona koje primjenjuju sudovi prilikom donošenja odluka s Ustavom Bosne i Hercegovine, Konvencijom o ljudskim pravima i temeljnim slobodama i drugim zakonima Bosne i Hercegovine iz 1950. godine (*1950 Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*)⁶⁹ ili o pitanjima postojanja ili obima nekog općeg pravila međunarodnoga javnog prava. U krajnjoj liniji, Ustavni sud Bosne i Hercegovine ne spada u redovna sudbena tijela, te se samim time, po svojoj prirodi ne može uvrstiti u hijerarhiju sudbenih tijela u Bosni i Hercegovini.

Posljedice nepostojanja Vrhovnog suda po građane Bosne i Hercegovine

Različita sudska praksa koja je posebice izražena na entitetskoj razini⁷⁰ nastaje kao posljedica nepostojanja vrhovne sudbene instance na državnoj razini u

68 U Odluci Ustavnoga suda Bosne i Hercegovine U 29/02, par. 23. naglašava se da je sukladno dosadašnjoj praksi Ustavnoga suda njegova nadležnost iz članka VI točka 3.b) Ustava Bosne i Hercegovine ograničena samo na “pitanja sadržana u Ustavu”. Tako Ustavni sud nije nadležan da ocjenjuje kako su redovni sudovi utvrdili činjenično stanje ili tumačili i primijenili zakon, osim u slučaju kada odlukama redovnih sudova dođe do kršenja ustavnih prava. To će biti slučaj kada se odlukom redovnog suda ustavna prava pojedinca zanemare ili pogrešno primijene, kada se zakon očito proizvoljno primijeni, kada je primijenjeni zakon sam po sebi neustavan, ili kada dođe do povrede osnovnih principa pravičnog postupka (kao što su: pravo na pravično suđenje, efikasni pravni lijekovi, itd.).

69 CETS No. 005, 213 UNTS 222 (No. 2889), stupila na snagu 3. rujna 1953. godine.

70 O različitoj sudskoj praksi na razini entiteta v.: Organizacija za europsku sigurnost i suradnju – OESS, *Na putu ka usklađenoj provedbi važećega zakona u predmetima ratnih zločina pred sudovima u Bosni i Hercegovini*, (2008.), p. 47 gdje se navodi primjer zauzimanja različitih gledišta u svezi s pitanjem da li je nužno ustanoviti karakter oružanoga sukoba kako bi se ustvrdila povreda međunarodnoga humanitarnog prava od strane Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine i Vrhovnog suda Republike Srpske. Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine zauzeo je gledište kako to nije nužno da bi osoba bila smatrana odgovornom za ratne zločine prema domaćem zakonu pri primjeni Ženevskih konvencija iz 1949. godine (V.: Presuda Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine u predmetu *Fikret Smajlović* od 16. ožujka 2006. godine); dok je Vrhovni

Bosni i Hercegovini koja bi usklađivala sudsku praksu svih sudova u Bosni i Hercegovini⁷¹. S druge strane, upravo je nedostatak Vrhovnoga suda Bosne i Hercegovine uvjetovao činjenicu da je Ustavni sud Bosne i Hercegovine nadilazio Ustavom Bosne i Hercegovine propisane nadležnosti koje se odnose na preispitivanje odluka redovnih sudova u pogledu primjene materijalnog prava.⁷² U isto vrijeme, kada je u pitanju jednak pristup pravdi građana na cijelom teritoriju Bosne i Hercegovine, Ustavni sud Bosne i Hercegovine ustvrdio je da predmet razmatranja apelacije nisu zakonska rješenja i sudska praksa u primjeni na razini entiteta nego primjena prava iz Konvencije o ljudskim pravima i temeljnim slobodama iz 1950. godine.⁷³

sud Republike Srpske, zalažući se za striktno tumačenje Konvencija, smatrao da se mora ustanoviti međunarodni karakter oružanoga sukoba pri navođenju takvih teških kršenja (V.: Presuda Vrhovnog suda Republike Srpske u predmetu *Dragoje Radanović* od 22. ožujka 2007. godine).

- 71 U Odluci o dopustivosti i meritumu Ustavnoga suda Bosne i Hercegovine AP 1785/06, par. 90 navodi se da je neusklađena sudska praksa “(...) u postupanju sudova na različitim razinama, vjerojatno, posljedica nepostojanja suda na razini Bosne i Hercegovine koji bi mogao vršiti usuglašavanje sudske prakse svih sudova u Bosni i Hercegovini i time doprinijeti punoj vladavini prava u Bosni i Hercegovini“.
- 72 U Izdvojenom mišljenju suca Davida Feldmana kojem se pridružuju sutkinja Constance Grewe i sudac Tudor Pantiru u Predmetu AP 775/08 pred Ustavnim sudom Bosne i Hercegovine, par. 6 – 9. navodi se da nije primjereno za Ustavni sud Bosne i Hercegovine da se na autoritativan način upušta u odlučivanje o načinu na koji su sudovi protumačili i primijenili zakone Bosne i Hercegovine, jednog od entiteta Bosne i Hercegovine ili Distrikta Brčko. Ustavni sud Bosne i Hercegovine ima apelacijsku nadležnost, sukladno članku VI točka 3.b), u pitanjima koja su sadržana u Ustavu Bosne i Hercegovine kada ona postanu predmet spora zbog presude bilo kojeg suda u Bosni i Hercegovini. Ustavni sud nema apelacijsku nadležnost da odlučuje o pitanjima koja se tiču zakona Bosne i Hercegovine, jednog od entiteta ili Distrikta Brčko, osim u slučajevima koja pokreću pitanja ustavnosti. Kada sud u Bosni i Hercegovini, entitetu ili u Distriktu Brčko pogrešno primijeni zakon, to, samo po sebi, ne predstavlja ustavno pitanje koje je sadržano u Ustavu Bosne i Hercegovine. Također, ne smatra se da je Ustavni sud Bosne i Hercegovine nadležan da odlučuje o tome da li su sudovi pogriješili u tumačenju ili primjeni zakona iz njihove nadležnosti. (...) To bi pretvorilo Ustavni sud u trećestupanjski ili četvrtostupanjski redovni sud, što je uloga koja nema ustavnog ni pravnog osnova.
- 73 U Odluci o dopustivosti i meritumu Ustavnoga suda Bosne i Hercegovine AP 1785/06, par. 87 Ustavni sud Bosne i Hercegovine ističe da je predmet razmatranja u navedenoj apelaciji primjena ustavnih prava i prava iz Konvencije o ljudskim pravima i temeljnim slobodama na konkretni predmet, a ne zakonska rješenja na razini entiteta i praksa u primjeni na entitetskoj razini. Ustavni sud, pritom, smatra da zakoni entiteta moraju biti usuglašeni sa zakonima na razini države jer bi drugačija zakonska rješenja mogla voditi u eventualnu diskriminaciju osoba kojima se sudi na razini entiteta za ista, u ovom slučaju, kaznena djela. Prema tome, konkretni slučaj ne može predstavljati povod za Ustavni sud

Primjena različitih zakona na državnoj i entitetskoj razini, pored neujednačene sudske prakse, također uvjetuje nejednak pristup pravdi građana sa cijelog teritorija Bosne i Hercegovine. Primjerice, u suđenjima u predmetima ratnih zločina pred Sudom Bosne i Hercegovine primjenjuje se Kazneni zakon Bosne i Hercegovine iz 2003. godine; u Federaciji Bosne i Hercegovine primjenjuju se Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije iz 1976. godine koji je bio na snazi u vrijeme otpočinjanja sukoba u Bosni i Hercegovini i Kazneni zakon Federacije Bosne i Hercegovine iz 1998. godine; u Republici Srpskoj i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine primjenjuje se Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Bosne i Hercegovine iz 1976. godine. Pitanja koje se javljaju kao posljedica primjene različitih kaznenih zakona u svezi je s problemom različitog tumačenja odredaba pravnih propisa.⁷⁴ Također, javljaju se razlike u definiranju kaznenih djela⁷⁵ kao i u visini propisane kazne za pojedina kaznena djela⁷⁶.

da utvrđuje jesu li postupci u sličnim slučajevima pred entitetskim sudovima u skladu ili ne s Ustavom Bosne i Hercegovine.

- 74 O različitom tumačenju odredaba pravnih propisa v. Organizacija za europsku sigurnost i suradnju – OESS, *op. cit.*, p. 47 – 48: Primjera radi, svi zakoni o kaznenom postupku, koji se primjenjuju u Bosni i Hercegovini, sadrže načelo da sud može, po službenoj dužnosti, prekvalificirati kazneno djelo tako što će utvrditi predstavlja li radnja optuženog kazneno djelo različito od onoga za koje ga tereti tužitelj. Međutim, neki sudovi to načelo različito primjenjuju, što ponekad dovodi do različitog ishoda u sličnim okolnostima. Npr., dok je Kantonalni sud u Mostaru (v.: Presuda Kantonalnog suda u Mostaru u predmetu *Niko Obradović* od 29. svibnja 2006. godine) iskoristio svoje ovlasti da po službenoj dužnosti optuženoga osudi za nečovječno postupanje prema civilima, a tužitelj je radnju okvalificirao kao mučenje, premda tužitelj prema mišljenju Suda nije uspio dokazati elemente mučenja, Kantonalni sud u Zenici je, neke od optuženih u jednom predmetu ratnih zločina, oslobodio, zato što tužitelj nije uspio dokazati da se njihovo postupanje prema civilima može okvalificirati kao mučenje (v.: Presuda Kantonalnog suda u Zenici u predmetu *Sabahudin Operta i drugi* od 5. lipnja 2007. godine).
- 75 Tako npr. jedino Kazneni zakon Bosne i Hercegovine iz 2003. godine sadrži odredbe o zločinima protiv čovječnosti te zapovjednoj odgovornosti kao i potpunije odredbe o ratnim zločinima što znači da pojedina kaznena djela poput zločina protiv čovječnosti nisu sadržana u entitetskim kaznenim zakonima. V. Kazneni zakon Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07 i 8/10.
- 76 V. npr. Organizacija za europsku sigurnost i suradnju – OESS, *op. cit.*, p. 45: Presudom Kantonalnog suda Novi Travnik u predmetu *Mato Đerek* od 21. lipnja 2005. godine optuženi je bio osuđen na kaznu zatvora od jedne godine i osam mjeseci za surovo postupanje prema šestorici zatvorenika (surovo premlaćivanje, udaranje, zlostavljanje, ponižavanje i zastrašivanje). Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine presudu je potvrdio 3. kolovoza 2006. godine. S druge strane, Presudom Suda Bosne i Hercegovine

Ne može se pronaći država u okruženju, iste ili slične pravne tradicije kao Bosna i Hercegovina koja nema vrhovni sud na državnoj razini. Primjerice, Ustavom Republike Hrvatske⁷⁷ i Zakonom o sudovima Republike Hrvatske⁷⁸ definira se da Vrhovni sud Republike Hrvatske, kao najviši sud, osigurava jedinstvenu primjenu prava i ravnopravnost svih u njegovoj primjeni. Također, Vrhovni kasacioni sud Republike Srbije utvrđuje načelne pravne stavove radi jedinstvene sudske primjene prava, razmatra primjenu zakona i drugih propisa i rad sudova.⁷⁹ Teško je pronaći i složenu državu u svijetu koja nema vrhovni sud čiji je zadatak između ostalog i osiguranje jednakog pristupa pravdi svim građanima. Primjerice Kasacioni sud Kraljevine Belgije ima nadležnost da preispituje zakonitost sudskih odluka te nadgleda i usklađuje primjenu zakona⁸⁰ dok su Vrhovni sud u Republici Austriji i Savezni sud u Švicarskoj konfederaciji najviši i sudovi zadnje instance u saveznoj državi.⁸¹

Međunarodna zajednica je u nekoliko navrata ukazivala na obvezu uspostavljanja vrhovne sudske instance na državnoj razini u Bosni i Hercegovini. U Rezoluciji 1513 Parlamentarne skupštine Vijeća Europe iz 2006. godine⁸² o ustavnoj reformi u Bosni i Hercegovini i Izvješću Odbora za pravne poslove i ljudska prava

u predmetu *Goran i Zoran Damjanović* od lipnja 2007. godine, za slično kazneno djelo, jednog od optuženih se u prvostupanjskom postupku osuđuje na kaznu zatvora u trajanju od deset godina i šest mjeseci.

- 77 Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine Republike Hrvatske br. 56/90, 135/97, 8/98 – pročišćeni tekst, 113/2000, 124/2000 – pročišćeni tekst, 28/2001, 41/2001 – pročišćeni tekst, 55/2001 – ispravak te Promjena Ustava Republike Hrvatske objavljena u Narodnim novinama br. 76/2010, članak 119.
- 78 Zakon o sudovima, Narodne novine Republike Hrvatske br. 16/07, 113/08, 153/09 i 116/10, članak 24.
- 79 Zakon o uređenju sudova, Službeni glasnik Republike Srbije br. 116/08 i 104/09, članak 31. Ustav Republike Srbije, Službeni glasnik Republike Srbije br. 98/06, članak 143. stavak 4., definira da je Vrhovni kasacioni sud najviši sudu u Republici Srbiji, dok se njegove nadležnosti utvrđuju Zakonom o uređenju sudova.
- 80 Zakon o sudovima Kraljevine Belgije, <http://www.droitbelge.be/codes.asp#jud> (zadnji pristup web stranici: 14.03. 2011. godine), članak 608 – 614.
- 81 Ustav Austrije, http://www.servat.unibe.ch/icl/au00000_.html (zadnji pristup web stranici: 14.03. 2011. godine), članak 92. i Savezni ustav Švicarske konfederacije, http://www.servat.unibe.ch/icl/sz00000_.html (zadnji pristup web stranici: 14.03. 2011. godine), članak 188.
- 82 Parlamentarna skupština Vijeća Europe, *Rezolucija 1513 o ustavnoj reformi u Bosni i Hercegovini*, (2006.).

Parlamentarne skupštine Vijeća Europe⁸³ naglašava se da je usuglašavanje zakona neophodno da bi se osigurala pravna sigurnost. Vlasti u Bosni i Hercegovini pozivaju se na usvajanje i/li primjenu zakona na državnoj razini, što je prije moguće, koji su neophodni za ispunjavanje preostalih obveza spram Vijeća Europe, s naglaskom na mogućnost uspostavljanja vrhovne sudbene instance na državnoj razini u Bosni i Hercegovini. Slično se navodi i Izvješću Organizacije za europsku sigurnost i suradnju – OESS (*Organization for European Security and Cooperation – OSCE*) iz 2008. godine. Tu se „vidi odgovarajuće mjesto (...) za novu pravosudnu instituciju na državnoj razini koja bi imala konačnu riječ u tumačenju i primjeni relevantnoga zakona pred svim sudovima u državi. Takva institucija bi, isto tako, pomogla da se osigura dosljednost u tumačenju zakona i zajamči jednakost svih osoba pred zakonom”.⁸⁴ Jasno je da su zahtjevi međunarodne zajednice spram Bosne i Hercegovine nedvosmisleni kada su u pitanju naponi koji se vezuju za reformu sudbene vlasti, odnosno uspostavljanje Vrhovnog suda Bosne i Hercegovine. Na kraju, valja iznijeti i stavove iz Završnog dokumenta Radne grupe mladih pravnika/ca s prijedlozima novih ustavnih rješenja u Bosni i Hercegovini “Nove ideje, bolji ustav”⁸⁵:

Ustav Bosne i Hercegovine ne predviđa postojanje sudbene vlasti na državnom nivou, a naknadno uspostavljanje Suda Bosne i Hercegovine ne može nadoknaditi nepostojanje Vrhovnog suda Bosne i Hercegovine, iz razloga što nije u hijerarhijskom odnosu prema pravosuđima entiteta, te zbog uske nadležnosti. Takvo stanje rezultiralo je opasnim devijacijama u praksi sudova u Bosni i Hercegovini, te ozbiljno ugrozilo jednakost građana na čitavom teritoriju Bosne i Hercegovine. Odsustvo mehanizma ujednačavanja sudske prakse dovelo je i do toga da je Ustavni sud bio primoran izlaziti iz svoje propisane apelacijske nadležnosti, iako njegov zadatak nije da preispituje zaključke redovnih sudova u pogledu činjeničnog stanja i primjene materijalnog prava, već da ispituje da li je eventualno došlo do povrede ili zanemarivanja ustavnih prava, te da li je primjena zakona bila, eventualno, proizvoljna ili diskriminacijska.

83 Odbor za pravne poslove i ljudska prava Parlamentarne skupštine Vijeća Europe, *Kazneno gonjenje za djela iz nadležnosti Međunarodnoga kaznenoga suda za bivšu Jugoslaviju*, (2007.), par. 89.

84 Organizacija za europsku sigurnost i suradnju – OESS, *op. cit.*, p. 42.

85 Radna grupa mladih pravnika/ca, *Završni dokument Radne grupe mladih pravnika/ca s prijedlozima novih ustavnih rješenja u Bosni i Hercegovini “Nove ideje, bolji ustav”, amandmani na Ustav Bosne i Hercegovine*, (Sarajevo, 2010), p. 28 – 29.

Zaključci

U trenutačnom ustrojstvu i odnosu sudbenih tijela u Bosni i Hercegovini vidljivo je da odluke sudbenih tijela u Bosni i Hercegovini *in effectum* završavaju na entitetskoj razini. Radi se o sudskim odlukama koje su u svezi s različitim sadržajem i/li tumačenjem pravnog propisa, različitim propisivanjem visine sankcije itd. Zbog toga se događa da u ovisnosti u kojem entitetu (i/li kantonu) su građani stranka u postupku, dolazi do različitih odluka u istim ili sličnim predmetima. Jasno je i da je sukladno tomu pristup pravdi različit. Temeljem ovoga, postavlja se pitanje da li država Bosna i Hercegovina koja, uvjetno govoreći, ima sve elemente države, ali koja *in praxi* nema pravno jedinstvo, može djelovati u punom obimu i osigurati jednak pristup pravdi svojim građanima.

Jasno je i tek donekle razumljivo zašto se vladajuće političke elite ponašaju indolentno, ali i zašto građani Bosne i Hercegovine nisu životniji i energičniji u postavljanju zahtjeva onima koje su izabrali za predstavnike u izvršnim i zakonodavnim organima vlasti u svezi s uspostavljanjem vrhovne sudbene instance na državnoj razini u Bosni i Hercegovini.

A propositum političkih elita, vidljivo je da svaka od njih zastupa mišljenje svog konstitutivnog naroda djelujući šizmatički, dok su Ostali „ispod radara“. Tako iz Republike Srpske postoji decidirano protivljenje uspostavljanju Vrhovnoga suda Bosne i Hercegovine, tobože zbog odstupanja od ustavnog sustava Bosne i Hercegovine predviđenog Aneksom 4 Daytonskog mirovnog sporazuma. Stvarni razlog može se tražiti u protivljenju centraliziranju sudbenog sustava Bosne i Hercegovine.⁸⁶ *Ex adverso*, iz Federacije Bosne i Hercegovine neprikosnoveno i pretenciozno se predlaže uspostavljanje vrhovne sudbene instance na državnoj razini, a gdje je krajnji rezultat, kako se čini, tek izazivanje usiljenih odnosa spram Republike Srpske, obzirom da se osim prijedloga obveze osnivanja Vrhovnoga suda Bosne i Hercegovine nigdje ne iznose argumenti o opravdanosti osnivanja istog.⁸⁷ O kvalitetnoj znanstvenoj studiji ne treba ni razmišljati. U

86 O stavovima iz Republike Srpske u pogledu uspostavljanja Vrhovnoga suda Bosne i Hercegovine pogledati primjerice: *Vrhovni sud BiH, Inckova nova ofanziva*, <http://www.ljiljan.ba/bs/vijesti/vrhovni-sud-bih/inckova-nova-ofanziva> (zadnji pristup web stranici: 14.03. 2011. godine); i *Startne pozicije ne nude šansu za dogovor*, <http://www.banjalukalive.com/aktuelnosti/startne-pozicije-ne-nude-sansu-za-dogovor.html> (zadnji pristup web stranici: 14.03. 2011. godine);

87 Primjerice, u Platformi zajedničkog nastupa u institucijama Bosne i Hercegovine u mandatnom periodu 2010. – 2014. Koju su potpisale Socijal demokratska partija (SDP), Stranka demokratske akcije (SDA), Hrvatska stranka prava Bosne i Hercegovine (HSPBiH) i Narodna stranka radom za boljitak (NSRzB) navodi se tek neophodnost

nesistematičnom i neartikuliranom davanju i odbijanju prijedloga, Scila i Haribda samo potvrđuju da inteligenciju birača poštuju i cijene tek na dan izbora, nakon čega se bave tek brigom za konstitutivna čuvstva koja im i osiguravaju položaj političkih elita.

Međutim, i građani Bosne i Hercegovine se ponašaju melankolično u postavljanju svojih zahtjeva, obzirom da od njih ni riječ bez ikakvog nastojanja da se čuje *vox populi*. Ovaj slučaj neobičnog ponašanja, u demokratskoj državi u kojoj građani imaju zagaraniran širok dijapazon ljudskih prava i sloboda, tek upućuje na rastrojenost i sklonost sumornim raspoloženjima građana u okviru kojeg ne postoji volja za jasnim i razgovjetnim isticanjem zahtjeva po bilo kojem pitanju, pa tako niti o uspostavljanju Vrhovnog suda Bosne i Hercegovine koji bi omogućio jednak pristup pravdi za sve građane sa cijelog teritorija Bosne i Hercegovine.

Općenito govoreći, radi se tek o (čini se uspješnim) pokušajima za agravacijom i depravacijom odnosa u Bosni i Hercegovini i stvaranju nesloge između građana iz različitih konstitutivnih narodâ gdje je krajnji cilj da se zadrže dosadašnja nepopustljiva stajališta vladajućih elita. *In sano sensu*, ne može se (i u krajnjoj liniji ne smije se) tvrditi da Sud Bosne i Hercegovine i Ustavni sud Bosne i Hercegovine mogu zamijeniti ili nadoknaditi nepostojanje vrhovnog suda. Jednak pristup pravdi može biti zajamčen *in extenso* samo putem osiguravanja pravnog jedinstva i pravne jednakosti. Ovo je moguće osigurati tek ukoliko postoji jedinstven i hijerarhijski uspostavljen pravni sustav s vrhovnom sudbenom instancom na državnoj razini. Činjenica je, *in prima linea*, da je vrhovni sud taj koji osigurava pravno jedinstvo i pravnu jednakost. Bez vrhovne sudbene instance, pred svim sudovima u Bosni i Hercegovini, dovode se u pitanje pravna sigurnost, jednakost pred zakonom, i *in ultima linea* pristup pravdi svih građana sa teritorija Bosne i Hercegovine.

uspostavljanja Vrhovnoga suda Bosne i Hercegovine koji bi usuglašavao sudsku praksu, ali se ne navode koraci koje je neophodno preduzeti kao niti načini uspostavljanja. V. *Osnove za formiranje vlasti u Federaciji BiH i platforma zajedničkog nastupa u institucijama BiH u mandatnom periodu 2010. – 2014.*, <http://www.sdp.ba/dokumenti/programska%20platforma.pdf> (zadnji pristup web stranici: 14.03. 2011. godine). O stavovima iz Federacije Bosne i Hercegovine u pogledu uspostavljanja Vrhovnoga suda Bosne i Hercegovine pogledati primjerice: *Startne pozicije ne nude šansu za dogovor*, <http://www.banjalukalive.com/aktuelnosti/startne-pozicije-ne-nude-sansu-za-dogovor.html> (zadnji pristup web stranici: 14.03. 2011. godine); i *Reagiranj SBB-a: Popis želja, SBiH: Platforma protuustavna, SNSD: Nastavak unitarizacije*, <http://www.dnevnik.ba/novosti/bih/reagiranja-sbbpopis-%C5%BEelja-sbih-platforma-protuustavna-snsd-nastavak-unitarizacije> (zadnji pristup web stranici: 14.03. 2011. godine).

Poticanje dalje rasprave o nužnosti uspostavljanja vrhovnoga suda u Bosni i Hercegovini zacijelo bi značilo uviđanje potrebe i smislenosti osiguravanja jednorodnosti sudske prakse putem tumačenja i primjene pravnih propisa ali i pravnog jedinstva. Ujedno je identificiranje i problematiziranje posljedica nepostojanja Vrhovnog suda Bosne i Hercegovine, što je uzrokom nejednakog pristupa pravdi građana Bosne i Hercegovine u vrijeme istraživanja, prvi korak ka formiranju javne politike i/li strategije sukladno navedenom. Stoga se i očekuje da će se ovim putem ukazati na posljedice nepotpunog i neuvezanog sudbenog sustava Bosne i Hercegovine i posljedica po građane Bosne i Hercegovine u pristupu pravdi. Također se očekuje da će se ukazati na potrebu dogradnje sudbenog sustava Bosne i Hercegovine te potrebu otvaranja i ubrzavanje procesa u postizanju suglasnosti vezano za ovu neophodnost kao i moguće pravce djelovanja i eventualna rješenja. Na koncu, očekuje se da će se ovim putem utjecati na formiranje javne politike i/li strategije o neophodnosti uspostavljanja Vrhovnoga suda Bosne i Hercegovine. Stoga bi preporuke uključivale: (1) definiranje strategije za uspostavljanje Vrhovnoga suda Bosne i Hercegovine od strane Ministarstva pravde Bosne i Hercegovine; (2) uspostavljanje tijela pri Ministarstvu pravde Bosne i Hercegovine s ciljem provođenja strategije; (3) stvaranje demokratskih pritisaka javnosti za osnivanje Vrhovnoga suda Bosne i Hercegovine putem nevladinih organizacija.

Bibliografija

Izdvojeno mišljenje suca Davida Feldmana kojem se pridružuju sutkinja Constance Grewe i sudac Tudor Pantiru u Predmetu AP 775/08 pred Ustavnim sudom Bosne i Hercegovine.

Kazneni zakon Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07 i 8/10.

Konvencija o ljudskim pravima i temeljnim slobodama iz 1950. godine, CETS No. 005, 213 UNTS 222 (No. 2889).

Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine, *Strategija za reformu sektora pravde za period od 2008. do 2012. godine*, (Sarajevo, 2006.).

Nikola Visković, *Država i pravo*, (Sarajevo: Studentska štamparija Univerziteta u Sarajevu, 1996.).

Odbor za pravne poslove i ljudska prava Parlamentarne skupštine Vijeća Europe, *Kazneno gonjenje za djela iz nadležnosti Međunarodnoga kaznenoga suda za bivšu Jugoslaviju*, (2007.).

Odluka o dopustivosti i meritumu Ustavnoga suda Bosne i Hercegovine AP 1785/06.

Odluka Ustavnoga suda Bosne i Hercegovine U 29/02.

Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini.

Organizacija za europsku sigurnost i suradnju – OESS, *Na putu ka usklađenoj provedbi važećega zakona u predmetima ratnih zločina pred sudovima u Bosni i Hercegovini*, (2008.).

Osnove za formiranje vlasti u Federaciji BiH i platforma zajedničkog nastupa u institucijama BiH u mandatnom periodu 2010. – 2014., <http://www.sdp.ba/dokumenti/programska%20platforma.pdf> (zadnji pristup web stranici: 14.03. 2011. godine).

Parlamentarna skupština Vijeća Europe, *Rezolucija 1513 o ustavnoj reformi u Bosni i Hercegovini*, (2006.).

Povjerenstvo Europskih zajednica, *Radni dokument Povjerenstva Europskih zajednica „Izvešće o napretku Bosne i Hercegovine u 2008. godini, prilog uz Saopćenje Povjerenstva Europskom parlamentu i Vijeću“*, (2008.).

Radna grupa mladih pravnik/ca, *Završni dokument Radne grupe mladih pravnik/ca s prijedlozima novih ustavnih rješenja u Bosni i Hercegovini "Nove ideje, bolji ustav"*, amandmani na Ustav Bosne i Hercegovine, (Sarajevo, 2010).

Reagiranja SBB-a: Popis želja, SBiH: Platforma protuustavna, SNSD: Nastavak unitarizacije, <http://www.dnevnik.ba/novosti/bih/reagiranja-sbbpopis-%C5%BEelja-sbih-platforma-protuustavna-snsd-nastavak-unitarizacije> (zadnji pristup web stranici: 14.03. 2011. godine).

Savezni ustav Švicarske konfederacije, http://www.servat.unibe.ch/icl/sz00000_.html (zadnji pristup web stranici: 14.03. 2011. godine).

Startne pozicije ne nude šansu za dogovor, <http://www.banjalukalive.com/aktuelnosti/startne-pozicije-ne-nude-sansu-za-dogovor.html> (zadnji pristup web stranici: 14.03. 2011. godine).

Ustav Austrije, http://www.servat.unibe.ch/icl/au00000_.html (zadnji pristup web stranici: 14.03. 2011. godine).

Ustav Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine br. 1/94, 13/97, 16/02, 22/02, 52/02, 63/03, 9/94, 20/04, 33/04, 72/05, 71/05.

Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine Republike Hrvatske br. 56/90, 135/97, 8/98 – pročišćeni tekst, 113/2000, 124/2000 – pročišćeni tekst, 28/2001, 41/2001 – pročišćeni tekst, 55/2001 – ispravak te Promjena Ustava Republike Hrvatske objavljena u Narodnim novinama br. 76/2010.

Ustav Republike Srbije, Službeni glasnik Republike Srbije br. 98/06.

Ustav Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske br. 3/92, 6/92, 8/92, 15/92, 19/92, 150/02, 22/05.

Vrhovni sud BiH, Inckova nova ofanziva, <http://www.ljiljan.ba/bs/vijesti/vrhovni-sud-bih/inckova-nova-ofanziva> (zadnji pristup web stranici: 14.03. 2011. godine);

Washingtonski sporazum.

Zakon o sudovima Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine br. 19/07, 20/07 i 39/09.

Zakon o sudovima Kraljevine Belgije, <http://www.droitbelge.be/codes.asp#jud> (zadnji pristup web stranici: 14.03. 2011. godine).

Zakon o sudovima Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske br. 111/04, 109/05, 37/06, 17/08, 119/08, 58/09 i 72/09.

Zakon o sudovima u Federaciji Bosne i Hercegovine, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine br. 38/05, 22/06 i 63/10.

Zakon o sudovima, Narodne novine Republike Hrvatske br. 16/07, 113/08, 153/09 i 116/10.

Zakon o Sudu Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br. 29/00, 16/02, 24/02, 3/03, 37/03, 42/03, 4/04, 9/04, 35/04, 61/04, 32/07, 49/09 – pročišćeni tekst, 74/09 i 97/09.

Zakon o uređenju sudova, Službeni glasnik Republike Srbije br. 116/08 i 104/09.

Biografija autorice

Maja Sahadžić je rođena 1982. godine u Bihaću. Diplomirala na Pravnom fakultetu Univerziteta u Bihaću a zatim i stekla zvanje magistar pravnih znanosti na Katedri za državno i međunarodno javno pravo na Pravnom fakultetu Univerziteta u Zenici. Također studirala na Utica College of Syracuse University u Sjedinjenim Američkim Državama na katedrama za kazneno pravosuđe, međunarodno javno pravo i ljudska prava. Polja interesa: ustavno pravo, politički sustavi, međunarodno javno pravo, sigurnosne studije, preventivna diplomacija i međunarodno pregovaranje. Objavila je veliki broj znanstvenih i stručnih radova u domaćim i međunarodnim publikacijama, među kojima i poglavlje *Priroda političkog sustava Bosne i Hercegovine* u publikaciji *Uvod u politički sustav Bosne i Hercegovine*; poglavlje *Odlučivanje u Parlamentu Kraljevine Belgije* u publikaciji *Proces odlučivanja u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine*; *Electoral System of Bosnia & Herzegovina: Short Review of Political Matter and/or Technical Perplexion*; i *Komparativni prikaz Ustava Kraljevine Belgije i pojedinih ustavnih rješenja ustava Bosne i Hercegovine*. Učestvovala je i na većem broju znanstvenih i stručnih skupova, konferencija, simpozija i kongresa među kojima Znanstveni skup „Aktuelnost i značaj ljudskih prava i sloboda“ u Istočnom Sarajevu; International Scientific Conference „Sovereignty in the Age of Globalization“ u Dubrovniku; Međunarodna znanstvena konferencija „Genocid u Bosni i Hercegovini – posljedice presude Međunarodnog suda pravde“ u Srebrenici; International School on the Problems of the New Europe „The Mediterranean Beyond Borders“ u Goriziji i Kongres mladih znanstvenika „Zajedno u budućnost“ u Sarajevu. Ostvarila je učešće na brojnim znanstveno – istraživačkim projektima među kojima i Istraživački projekt „Nove ideje, bolji ustav“.

U očekivanju Godota: Efikasnost pravosudnog sustava BiH u zaštiti političkih prava manjina

Maja Šoštarić

Postoji li još u svijetu primjer zemlje gdje, ako se izjasnite kao njezin građanin bez definiranja etničke pripadnosti, odmah i prema ustavu *gubite* politička prava? Bosna i Hercegovina (BiH) upravo je takva zemlja: ako se pojedinac izjasni kao Bosanac, paradoksalno, automatski će pripasti skupini nacionalnih manjina jer se nije deklarirao niti kao Bošnjak, niti kao Hrvat, niti kao Srbin.

U Preambuli Ustava BiH se naglašava da je isti nastao po uzoru na niz međunarodnih pravnih dokumenata, između ostaloga Deklaraciju o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičnim manjinama. Nadalje, Ustav BiH u Članku II. garantira vlastitu usklađenost s Europskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava (EKLJP).

Kako se pokazalo u posljednjih nekoliko godina, Ustav BiH je u stvarnosti diskriminatoran prema pripadnicima manjina, lišavajući ih političkih prava koja su inače zagwarantirana pripadnicima tri konstitutivna naroda Bosne i Hercegovine: Bošnjacima, Srbima i Hrvatima. Ova diskriminacija nad tzv. Ostalima (nepripadnicima konstitutivnih naroda) je potvrđena presudom Europskog suda za ljudska prava (ESLJP) u Strasbourgu u predmetu Sejdić i Finci protiv BiH od 22.12.2009.

Iako je definicija manjina u BiH znatno kompleksnija nego u ostalim državama (odlomak 2), prava kandidature za mjesto u tročlanom BiH Predsjedništvu i u državnom Domu naroda rezervirana su samo konstitutivnim narodima, ili čak ne niti njima ukoliko su malobrojniji u jednom od dva BiH entiteta (odlomak 3). Stoga je potrebno preispitati usklađenost pravne prakse s EKLJP (odlomak 4) i još jednom preporučiti korake mjerodavnim institucijama (odlomak 5). Dakle, iako će se ova analiza prije svega baviti Ostalima i njihovim političkim pravima u svjetlu odluke ESLJP u slučaju Sejdić i Finci, uvijek će u vidu imati opću nejednakost političkih prava za sve građane BiH, neovisno o njihovoj etničkoj pripadnosti.

Tko su manjine u BiH?

Međunarodna organizacija Minority Rights Group definira manjine kao «etničke, nacionalne, vjerske, jezične ili kulturne grupe u nepovoljnom položaju, budući

da iste nastoje održati i razviti vlastiti identitet a brojčano su manje od ostatka populacije»⁸⁸. Drugim riječima, većinska populacija na nekom geografskom prostoru nerijetko podliježe različitim oblicima diskriminacije usmjerenim protiv manjina kako bi se osigurala homogenost spomenutog područja.

Upravo u svrhu zaštite nacionalnih manjina, u međunarodnom pravu postoji čitav niz odgovarajućih dokumenata i povelja koje je BiH ratificirala i koji je obvezuju⁸⁹: Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije; Deklaracija o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičnim manjinama; Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina Vijeća Europe; Europska povelja o regionalnim jezicima i jezicima manjina; Deklaracija o ukidanju svih oblika netolerancije i diskriminacije na osnovu vjere ili uvjerenja; konačno, najvažniji takav dokument je Europska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (EKLJP), donešena 4.11.1950.godine u Vijeću Europe u Strasbourgu.

Međutim, u suvremenom svijetu teorija u mnogočemu odstupa od stvarnosti. Bosna i Hercegovina je vrlo vjerojatno najkompliciraniji slučaj jedne administrativno-političke strukture u Europi. Zbog složenosti njenog uređenja, u ovoj je državi izrazito teško definirati manjinske skupine. Ustav BiH, ujedno i Aneks IV. Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH (Dayton, 1995.) u svojoj Preambuli spominje Bošnjake, Hrvate i Srbe kao konstitutivne narode, potom «Ostale», te, na trećem mjestu, građane Bosne i Hercegovine. Drugim riječima, kako to navodi austrijski pravni stručnjak Joseph Marko⁹⁰, čitajući Odluku o konstitutivnosti naroda (U 5/98-III) Ustavnog suda BiH iz 2000. godine⁹¹, jasno proizlazi da termin konstitutivni narodi znači i kolektivnu jednakost i ravnopravnost naroda kao cjelina na čitavom teritoriju BiH (točka 60 Odluke), a ne samo jednakost građana pred zakonom. Ova činjenica, kao i činjenica da je u Preambuli Ustava stvoren nesvakidašnji kompromis između etnokracije i

88 Minority Rights Group, "Who are minorities", <http://www.minorityrights.org/566/who-are-minorities/who-are-minorities.html>, zadnji pristup: 28.3.2011.

89 Ured visokog komisara UN za izbjeglice, Nezavisni biro za humanitarna pitanja, "Prava manjina – odabrani međunarodni tekstovi", Sarajevo 1998.

90 Joseph Marko, "Karakter i implikacije Europskog suda za ljudska prava, Sejdić i Finci protiv BiH", izlaganje na konferenciji "Mjesto i uloga Ostalih u Ustavu Bosne i Hercegovine i budućim ustavnim rješenjima za Bosnu i Hercegovinu", Sarajevo, 3.2.2010.

91 Ustavni sud BiH, "Djelimična odluka, U 5/98", 18.8.2000.

građanskog društva⁹², čine BiH jedinstvenom državom.

No, u BiH postoji i 17 službenih manjinskih skupina, takozvanih Ostalih: Albanci, Crnogorci, Česi, Talijani, Židovi, Mađari, Makedonci, Nijemci, Poljaci, Romi, Rumunji, Rusi, Rusini, Slovaci, Slovenci, Turci i Ukrajinci⁹³. Građani BiH koji ne pripadaju niti konstitutivnim narodima niti jednoj od najvećih manjinskih grupa su se ili odbili deklarirati, ili potječu iz miješanih brakova i deklariraju se kao primjerice Bosanci, Hercegovci ili Jugoslaveni, ili pak pripadaju nekoj od malobrojnijih nacionalnih manjina koje nisu gore spomenute.

Važno je prepoznati da u BiH postoje klasične manjine u smislu gornje definicije Minority Rights Group, ali i takozvane konstitutivne manjine⁹⁴ - pripadnici konstitutivnih naroda koji su brojačno manje zastupljeni na određenom dijelu BiH teritorija. Klasičan primjer su upravo Bošnjaci i Hrvati (posebno ovi posljednji, jer su općenito najmalobrojniji konstitutivni narod BiH) u RS i Srbi u Federaciji. Posljedice ovakvog uređenja su jasne: politička prava se određuju teritorijalno i etnički, i nikako ne vrijede univerzalno. To izaziva, najblaže rečeno, brojne političke nesuglasice, kao u aktualnom slučaju ponovno izabranog člana Predsjedništva Željka Komšića, za kojega se tvrdi da je, iako Hrvat, izabran većinom bošnjačkih glasova kao hrvatski predstavnik Federacije u tročlanom Predsjedništvu. I jedan i drugi tip manjina su podložne diskriminaciji ljudskih, u ovom slučaju političkih, prava, kako će se argumentirati u nastavku.

Politička prava zagwarantirana Ustavom BiH

Prema Članku II. Ustava BiH, svi građani BiH (konstitutivni narodi, ostali ili nacionalne manjine te svi ostali građani) imaju potpuno jednaka prava i slobode – konstitutivni narodi dakle ne bi trebali imati veća prava od Ostalih i neopredijeljenih. Ovo u praksi, kako ćemo vidjeti dalje u predstojećoj analizi, nije uvijek slučaj. Nažalost, situacija se dodatno komplicira činjenicom da niti konstitutivni narodi nisu nužno jednaki među sobom – u entitetima, kantonima ili općinama u kojima su malobrojni, i oni su često predmetom političke diskriminacije većinskog ili većinskih konstitutivnih naroda.

92 Nedin Ademović, “Presuda Sejdić i Finci protiv BiH: quo vadis?”, izlaganje na konferenciji “Mjesto i uloga Ostalih u Ustavu Bosne i Hercegovine i budućim ustavnim rješenjima za Bosnu i Hercegovinu“, Sarajevo, 3.2.2010., str.26.

93 OSCE BiH, “National minorities”, <http://www.oscebih.org/Default.aspx?id=53&lang=EN>, zadnji pristup: 19.4.2011.

94 Autor ove sintagme je sveučilišni profesor Ugo Vlaisavljević. Vidjeti primjerice: Ugo Vlaisavljević: “Hoćemo li priznati konstitutivne manjine?”, Global, br 51., 14.1.2010.

To je suprotno spomenutoj Odluci o konstitutivnosti naroda Ustavnog suda U5/98 iz 2000. godine, gdje stoji da ravnopravnost podrazumijeva da su konstitutivni narodi jednaki bez obzira na brojnost, drugim riječima, niti jedan narod ne smije biti proglašen većinskim (točka 59 Odluke).

No, iako se radi o konstitutivnim narodima, Bošnjaci i Hrvati se ne mogu kandidirati za mjesto predstavnika Republike Srpske (RS) u tročlanom BiH Predsjedništvu (koje se sastoji od po jednog Bošnjaka i Hrvata iz Federacije te jednog Srbina iz Republike Srpske), niti za mjesto predstavnika RS u Domu naroda BiH drugi dom državnog parlamenta koji predviđa pet Bošnjaka i pet Hrvata iz Federacije BiH te pet Srba iz Republike Srpske). Isto je i sa Srbima u Federaciji BiH, koji su u tom entitetu najmalobrojniji i koji ne mogu dati svog predstavnika niti za Predsjedništvo niti za mjesto predstavnika Federacije u Domu naroda BiH. Radi se o očitom neskladu s EKLJP i mnogim drugim gorespomenutim pravnim dokumentima koje je BiH ratificirala, a koji propisuju jednakopravnost svih građana na teritoriju jedne države.

U dosad najvažnijem predmetu koji ukazuje na oblik diskriminacije konstitutivnih naroda, Ilijaz Pilav je 2006. godine tužio BiH pred Sudom BiH i potom Ustavnim sudom BiH iz razloga što se kao Bošnjak nije mogao kandidirati za predstavnika Republike Srpske u Predsjedništvu BiH (što je Ustavom moguće samo pripadnicima srpske nacionalnosti ukoliko se radi o članu Predsjedništva BiH s prebivalištem u Republici Srpskoj). Ustavni sud je odlukom u predmetu AP-2678/06 od 29.9.2006. godine ustvrdio da «različito postupanje ne znači a priori diskriminaciju, već se o postojanju diskriminacije može govoriti samo u slučaju kada za različito postupanje ne postoji objektivno i razumno opravdanje».

U tom smislu Ustavni sud BiH je dodao i da Članak 25. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima garantira svakom građaninu pravo i mogućnost da «bez ikakve diskriminacije i bez neutemeljenih ograničenja» bira i bude biran. «Dakle», tvrdi se u odluci Ustavnog suda u predmetu Ilijaza Pilava, «i navedeni članak ukazuje da ograničenja mogu postojati ali da ona moraju biti utemeljena». Drugim riječima, diskriminirajuće ustavne odredbe Ustavni je sud proglasio utemeljenim ograničenjima, polazeći od tzv. historijske interpretacije koja datira od Daytonskog sporazuma iz 1995. godine. Ubrzo nakon toga, 2007. godine je Pilav podnio tužbu protiv BiH pri ESLJP. Odluka se još očekuje.

Nažalost, BiH Ustav još snažnije diskriminira građane koji ne pripadaju niti jednom konstitutivnom narodu. Manjinama (Ostalima) i neopredijeljenima je naime Ustavom eksplicitno onemogućena kandidatura na izborima za Dom

naroda i Predsjedništvo, neovisno o entitetu iz kojega dolaze. Upravo ova diskriminatorska odredba Ustava bila je povod za tužbu protiv BiH od strane dvojice pripadnika Ostalih pred ESLJP. O tome kako je tekao proces i ima li EKLJP prednost nad domaćim zakonima i Ustavom, govorit će se u sljedeća dva odlomka.

Slučaj Sejdić i Finci protiv BiH: politička prava Ostalih

U BiH je u brojnim aspektima života i djelovanja pojedinca presudna njegova ili njezina etnička pripadnost. Prava pojedinaca se nadovezuju na kolektivna prava naroda. Ova tvrdnja je najbolje ilustrirana kroz presudu Europskog suda za ljudska prava (ESLJP) u slučaju Sejdić i Finci protiv BiH od 22.12.2009. godine⁹⁵.

Dervo Sejdić, nadgledatelj stanja romske populacije pri Misiji OSCE-a u BiH, već godinama dobiva pritužbe Roma u BiH nezadovoljnih vlastitim tretmanom. Sejdić je bio i član Vijeća Roma BiH te član Savjetodavnog odbora za pitanja Roma. Još 2003. godine ukazivao je na problem Izbornog zakona BiH i najavio tužbu protiv BiH u roku od jedne godine⁹⁶ zbog činjenice da Ustav BiH ograničava politička prava nekonstitutivnih naroda. Dervo Sejdić ipak nije tužio BiH unutar jedne godine, jer je, kako tvrdi, čekao reakciju nadležnih. Kako se ona nije dogodila, a 2006. godine je propao i takozvani Travanjski paket predloženih ustavnih promjena, iste godine u ljeto Sejdić je konačno odlučio tužiti BiH pri ESLJP u Strasbourgu. Sejdić nije iskoristio instancu Ustavnog suda BiH već je tužbu uručio direktno pri ESLJP. Tako je postupio iz razloga što je žalba u sličnom predmetu, onom Ilijaza Pilava i Stranke za BiH iz 2006. godine, odbačena pred Ustavnim sudom kao neosnovana, a uskraćivanje političkih prava pripadniku konstitutivnog naroda u entitetu u kojem je taj isti konstitutivni narod malobrojan, kao opravdano.

Ne smatrajući da je spomenuta diskriminacija u njegovom slučaju utemeljena, objektivna i razumna, a uvjerivši se u stav Ustavnog suda u slučaju Pilav, Dervo Sejdić se odlučio za direktnu tužbu pri ESLJP. Sud u Strasbourgu je u isto vrijeme zaprimio još jednu tužbu sličnog sadržaja. Tužitelj je bio Jakov Finci, Židov, koji je obavljao funkciju veleposlanika BiH u Švicarskoj, a prije toga je bio i predsjednik Međureligijskog vijeća BiH i direktor Agencije za državnu službu. Ni on, kao ni Sejdić, na osnovu svoje etničke pripadnosti nije imao pravo

95 Europski sud za ljudska prava, "Presuda Sejdić i Finci protiv BiH, broj 27996/06 and 34836/06a," Strasbourg, 22.12.2009.

96 Razgovor s Dervom Sejdićem, ured OSCE BiH, Sarajevo, 14.12.2010.

kandidature za Dom naroda i Predsjedništvo BiH. ESLJP je obje tužbe spojio u jedinstveni predmet Sejdić i Finci protiv BiH. Sud je prvo predložio nagodbu s BiH, što su Sejdić i Finci odbili, dok država BiH nikada nije reagirala. Stav tužitelja je bio da je potrebno pričekati konkretnu presudu ESLJP, kojom bi se jasno ukazalo na diskriminaciju i nepoštivanje političkih prava svih koji ne pripadaju trima konstitutivnim narodima u BiH.

22. prosinca 2009., u svojoj dugo očekivanoj presudi, ESLJP je konstatirao da su Dervo Sejdić i Jakob Finci diskriminirani Ustavom i Izbornim zakonom BiH. Sud je dodao i da je BiH dužna svoj Ustav uskladiti sa člankom 1. Protokolom 12 Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava, člankom 3. i člankom 14 Protokola broj 1 te člankom 1. Protokola 12 Europske konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije.

Više od godinu dana nakon donošenja presude ESLJP, presuda u predmetu Sejdić i Finci još uvijek nije provedena u BiH. Od četrnaest dosadašnjih presuda protiv BiH pri ESLJP (a sve su konačne), u svim presudama koje su prethodile presudi Sejdić i Finci uvijek se radilo o nadležnostima entiteta, odnosno nedovoljnoj zaštiti ljudskih prava građana od strane Federacije ili Republike Srpske. Presude su se odnosile na staru deviznu štednju, zakonitost pritvaranja neuračunljivih počinitelja kaznenih djela, dužinu postupka pred domaćim tijelima, pravo na imovinu, nestale osobe, protjerivanje stranaca i slično⁹⁷. Međutim, u slučaju Sejdić i Finci nadležnost počiva na samoj državi, odnosno unutar njenog, na veoma specifičan način donešenog, Ustava.

Godine 2010. formirana je radna grupa Vijeća ministara BiH kako bi se provela presuda, no ista grupa se sastala samo jedanput. Budući da je 2010. bila izborna godina, iz Vijeća Europe su u BiH stizala upozorenja kako BiH ne smije održati izbore na način za koji se u presudi Sejdić i Finci ustvrdilo da je protivan EKLJP⁹⁸. Ipak, 5.5.2010. Centralna izborna komisija (CIK) BiH je objavila opće izbore

97 Telefonski razgovor s Monikom Mijić, Zastupnicom Vijeća ministara BiH pri ESLJP, 20.12.2010.

98 Primjerice, Ethnic Hysteria and Status Quo Discrimination in BiH (Radio Free Europe) od 5.5.2010. dostupno pod http://www.rferl.org/content/Ethnic_Hysteria_And_Status_Quo_Discrimination_In_Bosnia/2033011.html; ili PACE could discuss possible sanctions against BiH (BH News), od 9.11.2010., dostupno pod http://www.bh-news.com/eng/index.php?option=com_content&view=article&id=3541:pace-could-discuss-possible-sanctions-against-bih&catid=1:bhnews&Itemid=2.

u BiH za listopad 2010.⁹⁹ Nedugo nakon njihovog održavanja, Dervo Sejdić je ponovno tužio BiH pri ESLJP¹⁰⁰.

Ustav BiH je političko-pravni fenomen iz razloga što je nastao kao aneks mirovnom sporazumu. Riječima lorda Ashdowna, bivšeg Visokog predstavnika u BiH, Daytonski sporazum je bio «vrhunski sporazum za zaustavljanje rata, ali vrlo loš sporazum za stvaranje jedne države¹⁰¹». Zbog političkih konotacija u ovome slučaju, važno je naglasiti da krivnja za neprovođenje presude u slučaju Sejdić i Finci nije toliko na pravosuđu BiH, koliko u nedostatku političke volje i kreativnosti relevantnih aktera. O presudi se često govori u kontekstu ustavnih promjena, teme koja je u BiH već omražena zbog nekoliko neuspješnih pokušaja iniciranih od strane međunarodne zajednice (Travanjski paket iz 2006., Prudski proces iz 2008., Butmirski proces iz 2009. godine).

Specifičnost presuda ESLJP je što se njima propisuju generalne (opće) i individualne (pojedinačne) mjere. Individualne mjere se sastoje u isplati materijalne odštete tužiteljima i do sada su se uredno izvršavale, čak i u slučaju Sejdić i Finci. Mnogo veći problem je u izvršenju generalnih mjera, jer su njima propisane izmjene zakonodavstva i prakse domaćih zakonodavnih tijela, s ciljem da se utvrđene povrede prava uklone u svim budućim sličnim slučajevima. U slučaju Sejdić i Finci kao generalna se mjera predlaže reforma Ustava BiH, jer se on proglašava nekompatibilnim s EKLJP.

Upravo je u tome sva složenost presude Sejdić i Finci protiv BiH: provedba ove presude ne zahtijeva samo uklanjanje povreda političkih prava dvojice tužitelja, niti prestanak diskriminacije Židova i Roma u BiH, već potpunu promjenu Ustava i Izbornog zakona BiH kako bi se svim građanima iz alineje 10 Preambule Ustava BiH omogućila jednaka prava. U skladu s tim, iako još nije donešena konačna presuda ESLJP u predmetu Pilav protiv BiH, presuda Sejdić i Finci je u potpunosti jasna i primjenjiva i na taj slučaj (bez obzira što se u slučaju Sejdić i Finci radi o manjinama, ili Ostalima, a u slučaju Pilav o

99 Nakon ponovnog obraćanja Ustavnom sudu BiH, Sejdić je dobio odgovor u kojemu se Ustavni sud BiH proglasio nenadležnim za predmete CIK-a. Izvor: razgovor s Dervom Sejdićem, ured OSCE BiH, Sarajevo, 14.12.2010.

100 Ovaj put, Sejdić je predložio Sudu da zbog političkog karaktera neprovođenja presude ne sankcionira BiH kao državu, već samo relevantne političare iz šest stranaka na vlasti između 2006. i 2010. godine zabranom njihovog političkog angažmana. Usto je zatražio odštetu za četvorogodišnje troškove nastale u istom periodu. Izvor: razgovor s Dervom Sejdićem, OSCE ured, Sarajevo, 14.12.2010.

101 “Farewell, Sarajevo”, The Guardian, 2.11. 2005.

konstitutivnim narodima): Ustav BiH na neopravdan i diskriminatoran način krši EKLJP; konkretno, radi se o povredi pasivnog biračkog prava svih građana BiH na njezinom teritoriju.

Položaj Ustavnog suda BiH u primjeni Europske konvencije o ljudskim pravima (EKLJP)

Već spomenutom Odlukom o konstitutivnosti naroda U5/98 iz 2000. godine, Ustavni sud BiH je jasno naglasio da su konstitutivni narodi ravnopravni na cijelom teritoriju BiH. No, ta je odluka imala pravne implikacije i za Ostale, te je nedugo nakon njenog donošenja i Visoki predstavnik, u ime međunarodne zajednice, svojom odlukom pozvao na usuglašavanje oko novih politika i procedura koje bi zaštitile i konstitutivne narode i Ostale.¹⁰² Odluka se prije svega odnosila na entitetski, a ne državni nivo¹⁰³. Isto tako, Europska komisija za demokraciju kroz pravo (poznatija pod nazivom Venecijanska komisija) u potpunosti zagovara stav ESLJP iz presude Sejdić i Finci još od 2005. godine.

Govoreći o Domu naroda u svom Mišljenju o ustavnoj situaciji u BiH i ovlastima Visokog predstavnika iz 2005. godine¹⁰⁴, Venecijanska komisija je ustvrdila da je uobičajena svrha drugog (gornjeg) doma u federativnim državama da se osigura jača zastupljenost manjih entiteta. Ipak, u BiH Dom naroda nije odraz federativnog

102 OHR, “Decision establishing interim procedures protecting vital interests of Constituent Peoples and Others”, 14.9.2000., http://www.ohr.int/ohr-dept/legal/const/default.asp?content_id=5853.

103 Prema ovoj odluci Visokog predstavnika, Ustav Federacije Bosne i Hercegovine promijenjen je tako da propisuje da u Domu naroda FBiH, od 58 zastupnika, 7 mjesta mora pripadati Ostalima, koji imaju pravo na ravnopravno sudjelovanje u većinskom glasanju. Slično tomu, od 28 mjesta u Vijeću naroda Republike Srpske, 4 su rezervirana za Ostale koji i ovdje imaju pravo na ravnopravno sudjelovanje u većinskom glasanju. Također, u oba entiteta je predviđen panel za pitanja od vitalnog interesa sa 7 članova, od čega je jedno mjesto određeno za Ostale. Od šest najbitnijih pozicija u svakom entitetu (premijer; predsjedavajući Zastupničkog doma FBiH/ predsjedavajući Narodne skupštine RS; predsjedavajući Doma naroda FBiH / predsjedavajući Vijeća naroda RS; predsjednik vrhovnog suda entiteta; predsjednik ustavnog suda entiteta; te javni tužilac), ni jedan konstitutivni narod niti Ostali ne smiju imati više od dva svoja predstavnika. Konačno, Odluka Visokog predstavnika određuje da i do potpune implementacije Aneksa VII Daytonskog sporazuma (tj. do potpunog povratka izbjeglica i raseljenih osoba), po jedan član obje entitetske vlade mora pripadati Ostalima. No, nažalost se mora konstatirati da od šesnaest ministara u vladama oba entiteta između 2006. i 2010. niti jedan nije bio iz skupine Ostalih.

104 Europska komisija za demokraciju kroz pravo, “Mišljenje o ustavnoj situaciji u BiH i ovlastima Visokog predstavnika”, CDL-AD (2005) 004, Venecija, 11.3.2005.

karaktera države, već je to dodatni mehanizam u korist interesa konstitutivnih naroda (odnosno, na štetu manjina), jer je to tijelo gdje svaki od konstitutivnih naroda može uložiti veto ukoliko su mišljenja da je njihov nacionalni interes ugrožen. O kolektivnom predsjedništvu u postojećem (tročlanom) obliku, Komisija je zaključila da nije «ni funkcionalno, ni efikasno»,¹⁰⁵ no da bi i opcija jedinstvenog predsjednika u sadašnjem vremenu u BiH bila teško izvediva bez reforme Vijeća ministara. Iz tog se razloga dalje predlaže Vijeće ministara gdje bi bili zastupljeni svi konstitutivni narodi.

U svom *amicus curiae*¹⁰⁶ iz 2008. godine, dakle prije donošenja presude u slučaju Sejdić i Finci protiv BiH, Venecijanska komisija je navela da je lišavanje pasivnog prava glasa pripadnika ustavnopravne kategorije Ostalih utemeljeno tek na subjektivnim, sociološkim kriterijima individualnog samoopredjeljenja. Drugim riječima, samo zato jer se netko samostalno deklarira kao Srbin, Hrvat ili Bošnjak, automatski stječe prava na kandidaturu za političke pozicije u Domu naroda i Predsjedništvu BiH, koja druga osoba koja se (po vlastitom uvjerenju) deklarira kao Čeh, Židov, Rom, Rusin ili Talijan, automatski nema. Time se ne samo vrši diskriminacija i povreda principa proporcionalnosti, već se izravno forsira subjektivno priklanjanje nekom od tri konstitutivna naroda, a u svrhu stjecanja određenih političkih prava.

Usprkos činjenici da su neki strani autori pokušali pronaći rješenje za političko i pravno uređenje BiH u nekim drugim državama, primjerice Belgiji i Švicarskoj,¹⁰⁷ svi su oni zanemarili činjenicu da je Ustav BiH nastao u veoma specifičnim okolnostima i da je njegova primarna svrha bila u zaustavljanju ratnih razaranja. Upravo jer je motiv bio kraj rata, u mirovnom se sporazumu, čiji je Ustav aneks, inzistiralo na strogoj podjeli vlasti na tri konstitutivna naroda i njihovoj potpunoj jednakosti. Ipak, ratifikacijom Protokola 12 pri EKLJP 2000. godine, BiH je dokazala da je Dayton prošlost. Članak 1 Protokola broj 12 EKLJP je naime stroga i opća zabrana diskriminacije, između ostaloga, na osnovu pripadnosti nacionalnim manjinama. U tom kontekstu, kolika je uopće uloga Europske konvencije za ljudska prava u odnosu na Ustav BiH, i u kojoj je mjeri Ustavni sud BiH dužan implementirati presude ESLJP?

105 Europska komisija za demokraciju kroz pravo, *op.cit.*, str. 10.

106 Europska komisija za demokraciju kroz pravo, “*Amicus curiae* u slučajevima Sejdić i Finci protiv BiH”, CDL-AD(2008)027, Strasbourg, 22.10.2008.

107 Vidjeti primjerice za Belgiju S.Stroschein: “What Belgium can teach Bosnia: The Uses of Autonomy in “Divided-House” States”, *Journal of Ethnopolitics and Minority Rights in Europe*, Issue 3/2003, a za Švicarsku N.Stojanović, “Consociation: Switzerland and Bosnia and Herzegovina”, *SURVEY – Periodical for Social Studies*, issue 1/2008.

Kako navodi znameniti stručnjak ustavnog prava Kasim Trnka¹⁰⁸, problem u interpretaciji točke 2., Članka II. Ustava BiH je u činjenici da ne postoji službeni prijevod Ustava BiH na lokalne jezike. Original Ustava BiH je na engleskom jeziku pa iz tog razloga postoji i veći broj neslužbenih prijevoda. U točki 2 Članka II. se govori da će se prava i slobode određene u EKLJP direktno primjenjivati u BiH. U engleskom se originalu, naime, tvrdi: «These shall have priority over all other law.» Postoje dva prijevoda riječi «law» u ovom slučaju: jedan je «pravo» u svojoj cjelovitosti, a drugi «zakoni». U francuskom prijevodu Ustava, ova razlika još mnogo jasnije dolazi do izražaja: distinkcija između «droit» i «loi» u francuskom je jeziku naime prilično jasna, jer «droit» podrazumijeva cjelokupno pravo (objektivno i subjektivno), kao skupinu normi i pravila koje reguliraju međuljudske odnose. Suprotno tomu, «loi» označava konkretne pravne norme, odnosno zakone, koji su glavni i formalni izvor objektivnog prava¹⁰⁹.

U prvom slučaju, interpretacija je da je EKLJP ima prednost u primjeni nad ukupnim domaćim *pravom*, dakle i samim Ustavom, što bi značilo da Ustavni sud BiH može mijenjati Ustav. To nipošto nije točno, jer se člankom VI., točka 3, tvrdi da Ustavni sud samo podržava Ustav i ispituje kompatibilnost zakona, ne samo s Ustavom BiH nego i s EKLJP. U drugom prijevodu, EKLJP ima prioritet nad ostalim *zakonima* BiH, ali je u rangu Ustava, a ne iznad njega.

U Članku III. Ustava BiH stoji da su opća načela međunarodnog prava sastavni dio pravnog poretka BiH i entiteta. Promjena Ustava regulirana je samim Ustavom – potrebna je dvotrećinska većina Predstavničkog doma, a u Domu naroda mora postojati konsenzus sva tri konstitutivna naroda. Ovo je u petnaest godina Daytonskog sporazuma i Ustava bilo izuzetno teško postići. Još jedna posebnost Ustava BiH je i u činjenici da ne postoji Ustavni zakon, već tek Pravila Ustavnog suda BiH. Drugim riječima, uz Ustav BiH, Pravila predstavljaju temeljni akt ustroja i funkcioniranja Ustavnog suda.¹¹⁰ Isto tako, važno je

108 Kasim Trnka, “Odnos ustavnog sistema Bosne i Hercegovine prema Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda”, regionalno savjetovanje “Položaj i uloga ustavnog suda u primjeni Europske konvencije o ljudskim pravima,” zbornik radova, Službeni list Crne Gore, 2006., str. 53.

109 “Qu’est-ce que le droit et la loi? Des lois appliquées, découverte des institutions, repères – vie-publique.fr”, Direction de l’information légale et administrative du Premier-Ministre. <http://www.vie-publique.fr/decouverte-institutions/justice/definition/application-lois/qu-est-ce-que-droit-loi.html>, zadnji pristup 19.4.2011.

110 Valerija Galić, “Položaj i uloga ustavnog suda BiH u primjeni Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda”, regionalno savjetovanje “Položaj i uloga ustavnog suda u primjeni Europske konvencije o ljudskim pravima,” zbornik radova,

napomenuti i činjenicu da BiH ne raspolaže institucijom Vrhovnog suda. Iz tog je razloga dovedeno u pitanje pravo njenih građana na pravično suđenje i pravni lijek, utvrđeno također EKLJP.

Člankom 46 EKLJP definira se da su presude EKLJP izvršne i obvezujuće. Komitet ministara Vijeća Europe nadgleda njeno izvršenje i ukoliko neka država članica grubo krši odredbe članka 3. Statuta Vijeća Europe, prema članku 8. Statuta može se kazniti isključivanjem iz Vijeća Europe. Teško je zamislivo da bi se to moglo dogoditi BiH jer bi se radilo o velikom političkom presedanu, no u Vijeću Europe ne skrivaju zabrinutost zbog činjenice da se ne ulaže niti najmanji napor kako bi se implementirala presuda¹¹¹. Još u listopadu 2008. godine, Parlamentarna skupština Vijeća Europe donijela je Rezoluciju 1626 (2008) kojom se od vlasti BiH zahtijevalo da ponovno pokrenu politički proces radi izmjene Ustava BiH. Rezolucija nikada nije ispoštivana.

Imajući u vidu da se povrede individualnih prava ne mogu tolerirati u korist uživanja kolektivnih prava, implementacija presude Sejdić i Finci se iz pravne perspektive¹¹² može razmatrati na dva moguća načina (vidjeti grafiku 1 dolje): 1) sustavno, time što bi se generalno izmijenio princip diobe vlasti među konstitutivnim narodima na gotovo svim vertikalnim i horizontalnim nivoima, a što bi bilo izrazito teško jer bi se u pitanje doveo čitav institucionalno-pravni sustav BiH ili 2) minimalistički, time što bi se izravno odgovorilo samo na presudu Sejdić i Finci njenom provedbom u BiH. Mogućnosti za ovo drugo bi bile ili direktna primjena EKLJP bez izmjene Ustava BiH, što nije moguće jer EKLJP nije u rangu iznad Ustava BiH; ili izmjena Izbornog zakona, što bi bilo moguće, ali ne bi riješilo problem u njegovoj suštini (diskriminaciju manjina), već bi se radilo tek o kozmetičkoj izmjeni i politički nekorektnijem rješenju.

Službeni list Crne Gore, 2006., str.55.

111 “Vijeće BiH prijeti izbacivanjem BiH jer nije ukinula diskriminirajuće odredbe Ustava”, 31.3.2010., Otvoreno.ba, <http://otvoreno.ba/vijesti/bih/1483-vijee-europe-prijeti-izbacivanjem-bih-jer-nije-ukinula-diskriminirajue-odredbe-ustava>, zadnji pristup: 4.4.2011.

112 Ademović, op. cit., str. 16-21,

Grafika 1: Policy opcije za implementaciju presude Sejdić i Finci protiv BiH

Opcija 1: Sveobuhvatne reforme

Opcija 2: Minimalističke izmjene

Reforma Ustava BiH

Izmjene Izbornog zakona BiH

Preporuke i zaključci: Koji model za zaštitu političkih prava manjina u BiH?

Nakon svega rečenog, nameću se dva pitanja: 1) kako implementirati presudu Sejdić i Finci u političko-pravnom sustavu BiH, i, mnogo važnije, 2) kako osigurati zaštitu političkih prava manjina i pravno-političku jednakost svih građana BiH, bez da ih se kao u Preambuli Ustava BiH dijeli prema etničkoj pripadnosti?

Odgovori na oba pitanja nisu samo pravne prirode, već zahtijevaju snažnu političku volju. I uoči i nakon donošenja presude Sejdić i Finci, špekuliralo se o opcijama uvođenja četvoročlanog Predsjedništva (gdje bi četvrti član pripadao Ostalima) te dodavanju četiri člana iz redova Ostalih Domu naroda (po dva iz Federacije i Republike Srpske). Ove numeričke špekulacije nailaze i nailazit će i dalje na odobravanje ili na otpor različitih političkih opcija. Mnogo je ipak važnije naglasiti da presuda Sejdić i Finci nigdje ne spominje i ne propisuje broj političkih funkcija, već samo govori o ravnopravnosti svih građana BiH.

U odgovoru na prvo pitanje, neizbježan je zaključak da su ustavne promjene u BiH (radije postupne, nego po dosad neuspješnom principu «paketa») naprosto neizbježne (vidjeti Grafiku 2 dolje). Trebalo bi se ponovno razmisliti o osnivanju parlamentarnog odbora za ustavne promjene, a koji bi se sastojao od broja domaćih i nekoliko inozemnih pravnih stručnjaka (ovi posljednji bili bi prisutni u savjetodavnoj ulozi). Isto tako, bilo bi poželjno osnažiti ulogu Zastupnika Vijeća ministara BiH pred ESLJP, jer taj ured djeluje kao spona između političkog i pravnog karaktera presude.

Kako odgovoriti na drugo pitanje? Uz neophodnost ustavnih promjena koje bi svim konstitutivnim narodima omogućile jednak tretman bez obzira na entitet u kojemu žive, neophodno je i politički osnažiti i Ostale, nacionalne manjine. Po uzoru na susjedne države, poput Republike Hrvatske, Slovenije ili Srbije, i BiH bi trebala uvesti kvote zastupljenosti nacionalnih manjina u parlamentu. Primjerice, Republika Hrvatska, u trenutnom sazivu svog Sabora, ima 8

zastupnika iz nacionalnih manjina (od ukupno 153 zastupnika)¹¹³; Republika Srbija ima 7 zastupnika nacionalnih manjina (od 250 zastupnika u Narodnoj skupštini)¹¹⁴, dok Republika Slovenija broji 2 zastupnika nacionalnih manjina (od 90 zastupnika u Državnom zboru)¹¹⁵.

Također, Republika Hrvatska ima Odbor za ljudska prava i prava nacionalnih manjina pri Hrvatskom saboru. BiH, od 2008. godine, ima Vijeće nacionalnih manjina pri Parlamentarnoj skupštini. Od 2007. slično vijeće (Savjet nacionalnih manjina) ima i Republika Srpska, a od 2009. Vijeće nacionalnih manjina postoji i u Federaciji BiH. No, isto tako, Republika Hrvatska ima i Ured za nacionalne manjine pri Vladi, a i Potpredsjednik Vlade za društvene djelatnosti i ljudska prava je pripadnik manjinskog (srpskog) naroda. Drugim riječima, dok vijeća nacionalnih manjina u BiH djeluju isključivo kao savjetodavna tijela, u Hrvatskoj je mišljenje predstavnika nacionalnih manjina izrazito važno i u samoj izvršnoj vlasti.

Često se tvrdi da rješenje problema političke participacije manjina u BiH prvenstveno ovisi o političkoj volji relevantnih institucija, ponajprije Parlamentarne skupštine BiH kao zakonodavnog tijela. Autorica ovog članka ne slaže se s tom tvrdnjom jer se nejednak pristup pravdi svih građana BiH ne može smatrati pukim političkim problemom. Tek se kombinacijom *pravne stručnosti* i *političke odlučnosti* može doći do optimalnog rješenja i za nacionalne manjine i za ravnopravnost svih građana (pripadnika manjina, poput Derve Sejdića, ali i konstitutivnih naroda koji su nerijetko predmet diskriminacije, poput Ilijaza Pilava) u BiH. Konačno, politička elita BiH bi trebala shvatiti da predmet Sejdić i Finci nikako nije protiv BiH, već upravo u njenom interesu i za njezin boljitak.

Grafika 2: Preporuke za bolji model zaštite političkih prava manjina u BiH

1. Osnovati parlamentarni odbor za ustavne promjene koje bi se provodile postupno i odnosile na *sve* stanovnike BiH – konstitutivne narode, Ostale i građane (kategorije predviđene Ustavom). U sastavu ovog odbora bili bi prije svega domaći pravni stručnjaci. Izmjene izbornog zakona su doduše moguće, ali ne rješavaju problem u njegovoj suštini.

113 Hrvatski sabor, <http://www.sabor.hr/Default.aspx?art=1874>, zadnji pristup: 28.3.2011.

114 Narodna skupština Republike Srbije, <http://www.parlament.rs/content/cir/index.asp>, zadnji pristup 28.3.2011.

115 Državni zbor Republike Slovenije, <http://www.parlament.rs/content/cir/index.asp>, zadnji pristup 28.3.2011.

2. Pravno osnažiti ured Zastupnika Vijeća ministara BiH pred Europskim sudom za ljudska prava.
3. Po uzoru na susjedne zemlje iz regije, uvesti kvote zastupljenosti nacionalnih manjina u Parlamentarnoj skupštini BiH.
4. Izmjenom zakonodavstva osnažiti vijeća nacionalnih manjina za direktno sudjelovanje u izvršnoj vlasti na državnoj i entitetskim razinama u BiH, a ne samo za savjetodavnu funkciju koju trenutačno obnašaju.

Bibliografija

Ademović, N., “Presuda Sejdić i Finci protiv BiH: quo vadis?”, izlaganje na konferenciji “Mjesto i uloga Ostalih u Ustavu Bosne i Hercegovine i budućim ustavnim rješenjima za Bosnu i Hercegovinu“, Sarajevo, 3.2.2010., str.26.

BH News, “PACE could discuss possible sanctions against BiH”, od 9.11.2010., dostupno pod http://www.bh-news.com/eng/index.php?option=com_content&view=article&id=3541:pace-could-discuss-possible-sanctions-against-bih&catid=1:bnnews&Itemid=2, zadnji pristup 5.4.2011.

Direction de l’information légale et administrative du Premier-Ministre, République Française, “Qu’est-ce que le droit et la loi? Des lois appliquées, découverte des institutions, repères – vie-publique.fr”. <http://www.vie-publique.fr/decouverte-institutions/justice/definition/application-lois/qu-est-ce-que-droit-loi.html>, zadnji pristup 19.4.2011.

Državni zbor Republike Slovenije, <http://www.parlament.rs/content/cir/index.asp>, zadnji pristup 28.3.2011.

Europska komisija za demokraciju kroz pravo, “Mišljenje o ustavnoj situaciji u BiH i ovlastima Visokog predstavnika”, CDL-AD (2005) 004, Venecija, 11.3.2005.

Europska komisija za demokraciju kroz pravo, “Amicus curiae u slučajevima Sejdić i Finci protiv BiH”, CDL-AD(2008)027, Strasbourg, 22.10.2008.

Europski sud za ljudska prava, “Presuda Sejdić i Finci protiv BiH”, broj 27996/06 and 34836/06a, Strasbourg, 22.12.2009.

Galić, V., “Položaj i uloga ustavnog suda BiH u primjeni Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda”, regionalno savjetovanje “Položaj i uloga ustavnog suda u primjeni Europske konvencije o ljudskim pravima,” zbornik radova, Službeni list Crne Gore, 2006., str.55.

Guardian, “Farewell, Sarajevo”, 2.11. 2005.

Hrvatski sabor, <http://www.sabor.hr/Default.aspx?art=1874>, zadnji pristup: 28.3.2011.

Marko, J., “Karakter i implikacije Europskog suda za ljudska prava, Sejdić i Finci protiv BiH”, izlaganje na konferenciji “Mjesto i uloga Ostalih u Ustavu Bosne i Hercegovine i budućim ustavnim rješenjima za Bosnu i Hercegovinu“, Sarajevo, 3.2.2010.

Minority Rights Group, “Who are minorities”, <http://www.minorityrights.org/566/who-are-minorities/who-are-minorities.html>

Narodna skupština Republike Srbije, <http://www.parlament.rs/content/cir/index.asp>, zadnji pristup 28.3.2011.

OHR, “Decision establishing interim procedures protecting vital interests of Constituent Peoples and Others”, 14.9.2000. http://www.ohr.int/ohr-dept/legal/const/default.asp?content_id=5853.

Otvoreno.ba, “Vijeće BiH prijeti izbacivanjem BiH jer nije ukinula diskriminirajuće odredbe Ustava”, 31.3.2010., <http://otvoreno.ba/vijesti/bih/1483-vijee-europe-prijeti-izbacivanjem-bih-jer-nije-ukinula-diskriminirajue-odredbe-ustava>, zadnji pristup 4.4.2011.

OSCE BiH, “National minorities”, <http://www.oscebih.org/Default.aspx?id=53&lang=EN>, zadnji pristup: 19.4.2011.

Radio Free Europe, “Ethnic Hysteria and Status Quo Discrimination in BiH”, 5.5.2010., http://www.rferl.org/content/Ethnic_Hysteria_And_Status_Quo_Discrimination_In_Bosnia/2033011.html, zadnji pristup 4.4.2011.

Stroschein, S., “What Belgium can teach Bosnia: The Uses of Autonomy in “Divided-House” States”, *Journal of Ethnopolitics and Minority Rights in Europe*, Issue 3/2003

Stojanović, N., “Consociation: Switzerland and Bosnia and Herzegovina“, *SURVEY – Periodical for Social Studies*, issue 1/2008.

Trnka, K., “Odnos ustavnog sistema Bosne i Hercegovine prema Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda”, regionalno savjetovanje “Položaj i uloga ustavnog suda u primjeni Europske konvencije o ljudskim pravima,” zbornik radova, Službeni list Crne Gore, 2006., str. 53.

Ured visokog komisara UN za izbjeglice, Nezavisni biro za humanitarna pitanja, “Prava manjina – odabrani međunarodni tekstovi”, Sarajevo 1998.

Ustavni sud BiH, “Djelimična odluka, U 5/98”, 18.8.2000.

Vlaisavljević, U., “Hoćemo li priznati konstitutivne manjine?”, *Global*, br 51., 14.1.2010., Sarajevo.

Biografija autorice

Maja Šoštarić je rođena 29.9.1985. u Slavonskom Brodu (Republika Hrvatska). Magistrirala je političku ekonomiju na Ekonomskom fakultetu u Beču (Wirtschaftsuniversität Wien) i doktorirala političke znanosti 2009. godine na Sveučilištu Beč (Universität Wien). Disertacija joj se fokusira na primjenu političko - ekonomskog modela japanske razvojne države poslije Drugog svjetskog rata u zemljama poratne bivše Jugoslavije. Provela je vrijeme istražujući za disertaciju u Osaki (Japan) i Parizu (Francuska). Uz to je i završila poslijediplomski studij na Diplomatskoj akademiji u Beču, s posebnim fokusom na ljudska prava na Balkanu - BiH i Kosovo. Maja Šoštarić radila je u Ženevi u Predstavništvu Malteškog reda pri UN-u i Bruxellesu u Centru za europske političke studije - CEPS i u Međunarodnoj kriznoj grupi (ICG). Trenutno je asistent na projektu Integracije roda u sektor sigurnosti BiH Ženevskog centra za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF), Udruženja Žene ženama i Atlantske inicijative u Sarajevu. Također, surađuje i s Međunarodnom kriznom grupom u Sarajevu kao praktikant - asistent za Balkan. Intenzivno radi na nekoliko publikacija o ljudskim pravima u BiH i na Kosovu.

„Kada će biti riješen moj predmet?“ Primjena Zakona o slobodi pristupa informacijama u sektoru pravde u BiH

Milena Savić

Proces EU integracija, te zahtjevane promjene u materijalnom i procesnom zakonodavstvu, nastoje približiti BiH ostvarenju evropskih standarda i najbolje prakse u ostvarivanju pravde. Istovremeno, građani i organizacije civilnog društva u BiH sve više zahtjevaju veću transparentnost i efikasnost od pravosudnih institucija, te u tom pogledu zahtjevaju bolji pristup informacijama kako predmetima koji su u procesu tako i uopšte o radu pravosudnih institucija.

Prema tome, postavljena su velika očekivanja od reformskih aktivnosti koje se provode u pravosuđu od strane nadležnih institucija. Nažalost, ne možemo sa sigurnošću tvrditi da će ta očekivanja biti i ispunjena u skorijem periodu. Evidentni su i dalje problemi u oblasti građanskog - izvršnog postupka, ostvarivanja radnih prava koja su po svojoj prirodi hitna, kao i rješavanja ogromnog broja tzv. “starih” predmeta, koji prijete da ugroze pozitivne rezultate do sada ostvarene u ovoj oblasti. Veliki broj sudskih procesa traju i po nekoliko godina, i u mnogim slučajevima građanska potraživanja iako zasnovana na jasnim činjenicama i pravosnažnim aktima ostaju neostvarena zbog nastupanja zastarjelosti.

Žalbe građana su najčešće usmjerene na “prekomjerno” trajanje sudskog postupka, odnosno na nepoštivanje procesnih odredbi o postupanju u “razumnom roku” u sudskom postupku, što svakako predstavlja glavni problem za ostvarivanje pristupa pravdi.

Ovakva pravna situacija nije samo karakteristika pravosudnog sistema u BiH, već i evidentna i u drugim pravosudnim sistemima u našem okruženju. Tako je Evropski sud za ljudska prava u Strasburu “zatrpan” prijavama o neopravdanom kašnjenju, nepoštivanju odredbi o razumnom roku u sudskim postupcima.

U tom smislu prekomjerno trajanje sudskog postupka predstavlja glavni problem zemalja članica. Različite ankete ukazuju da se problem kašnjenja u sudskim postupcima smatra problemom broj 1. ne samo od strane javnosti, već i onih koji direktno rade sa sudovima.¹¹⁶

116 Vidjeti, Evropska komisija za efikasnost pravnih sistema /CEPEJ / „Novi zadatak za pravosudne sisteme: rješavanje predmeta u optimalnom i planiranom vremenskom okviru Okvirni Program „CEPEJ /2004/19 REV 2 , op.cit,p.2, , Strasbur , 13.09.2005.

Nezavisnost pravosuđa opšte je priznata kao osnovno načelo međunarodnog prava u oblasti ljudskih prava, što podrazumijeva nekoliko međunarodnih instrumenata, poput Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama. Ovaj princip je takođe propisan i Ustavu BiH, kojim se utvrđuje direktna primjena Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, kao i njen prioritet na sve druge domaće zakone. Međunarodni standardi podvlače obavezu i izvršne i zakonodavne vlasti da osiguraju adekvatne resurse pravosuđu, te će biti nužno osigurati da budžetski procesi za naredne godine budu oslobođeni od svake sjenke ili utiska da na nivo sredstava utiču politička razmatranja¹¹⁷

Određena istraživanja i analize organizacija civilnog društva koje su provedene u BiH, potvrđuju ono što građani navode i ukazuju na problem kašnjenja u sudskim postupcima što je od uticaja na pitanje efikasnosti rada sudova, brigu o korisnicima sudova, i problem transparentnosti u radu pravosuđa.

Tako u izvještaju organizacija civilnog društva (OCD) o provođenju Akcionog plana za provođenje Strategije za reformu sektora pravde (SRSP) u BiH¹¹⁸, date su preporuke Visokom sudskom i tužilačkom vijeću BiH (VSTV), da hitno pristupi izradi Akcionog plana za provođenje Strategije za brigu o korisnicima sudova u BiH, te da sudovi i tužilaštva imenuju službenike za odnose sa javnošću gdje to do sada nije učinjeno, kao i da sudovi i tužilaštva koji do sada nisu donijeli Strategiju za odnose sa javnošću odmah pokrenu aktivnosti na donošenju Strategije.

U kontekstu ovog pitanja može se navesti kao primjer analiza anketiranja građana o efektima reforme općinskih sudova Zeničko-Dobojskog Kantona, koju je provelo Udruženje građana "Alternative" iz Kaknja, u okviru projekta "Jačanje transparentnosti općinskih sudova Zeničko-Dobojskog kantona", s ciljem da se analizira tendencija u percepciji građana o pravosudnim reformama na nivou lokalnih zajednica.¹¹⁹

117 OSCE Mission to Bosnia and Herzegovina, „Tematski izvještaj, Nezavisnost pravosuđa: Neprijemljen pritisak na pravosudne institucije BiH“, op.cit,p.2, i 5.,Sarajevo,, decenbar 2009.

118 ADI, HcHr BH, Biro za ljudska prava, Vaša prava BiH, CCI „Izvještaj organizacija civilnog društva /OCD/ o provedbi Akcionog plana za provedbu Strategije za reformu sektora pravde / SRSP / u BiH-Izvještajni period : 01.01.2010.-30.06.2010.,, op.cit.p.4., Sarajevo, 28.06.2010.

119 UG „Alternative“ iz Kaknja, „Analiza anketiranja građana o efektima reforme Općinskih sudova Zeničko-Dobojskog Kantona“, u okviru projekta "Jačanje transparentnosti

Prema Analizi Planova rješavanja starih predmeta prema starosti inicijalnog akta dostavljenih od strane sudova i praćenje njihove realizacije (prvi kvartal 2011. godine)¹²⁰, Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine je na svojoj vanrednoj sjednici održanoj 01. i 02. decembra 2010. godine u Mostaru donijelo zaključak kojim je usvojilo Uputstvo za izradu plana rješavanja starih predmeta prema starosti inicijalnog akta.

Nakon prikupljanja Planova, dostavljenih od sudova, Stalna komisija je održala svoj prvi sastanak 02. marta 2011. godine na kojem je Jedinica za efikasnost pravosuđa prezentovala analizu podataka koji su prikupljeni na osnovu dostavljenih Planova.

Jedan od zaključaka sa sastanka je da se uradi detaljnija analiza dostavljenih Planova i provjera procenta ispunjenja Planova za prethodna tri mjeseca. U Analizi Planova rješavanja starih predmeta prema starosti inicijalnog akta dostavljenih od strane sudova i praćenje njihove realizacije (prvi kvartal 2011), navedeni su podaci za “stare” predmete koji se ne mogu riješiti zbog zakonskih, procesnih ili drugih smetnji.

Naime, na dan 31.12.2009, nije bio utvrđen broj predmeta koji se ne mogu riješiti u sudovima u BiH, zbog zakonskih, procesnih ili drugih smetnji, dok u izvještajnom periodu na dan 31.12.2010., broj ovih predmeta je utvrđen i on iznosi 6.168 predmeta, što takođe utiče na ukupan broj “starih“ neriješenih predmeta, ali je bitno napomenuti da tzv. nerješivi predmeti predstavljaju samo 1,6 % neriješenih “starih” predmeta.

Istovremeno, građani, kao pojedinci ili članovi organizacija i zajednica, nisu upoznati sa mehanizmima koji bi im omogućili bolji pristup pravdi, odnosno još uvijek nemaju dovoljno informacija o novim načinima i procedurama za ostvarivanje svojih prava, posebno prava na pravični postupak (Član 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima i slobodama), prava na djelotvorni pravni lijek (Član 13. Evropske konvencije), prava na informisanje (Član 10. Konvencije), i prava da ne budu diskriminirani (Član 14. Konvencije).

Jedan od efikasnih mehanizama koji omogućava ostvarivanje navedenih prava i pozitivno utiče na rad sudova jeste i primjena Zakona o slobodi pristupa

općinskih sudova Zeničko-Dobojskog kantona”, koji je podržan od USAID kroz JSDP II program.

120 Visoko sudsko i tužilačko Vijeće BiH, “Analiza planova rješavanja starih predmeta prema starosti inicijalnog akta dostavljenih od strane sudova i praćenje njihove realizacije /prvi kvartal 2011 /, Sarajevo.

informacijama u BiH. Praksa organizacija civilnog društva koje pružaju besplatnu pravnu pomoć, kao što je Centar za informativno-pravnu pomoć Zvornik, potvrđuje činjenicu da pozivanje na primjenu Zakona o slobodi pristupa informacijama u BiH od strane organizacija civilnog društva prema sudovima pozitivno utiče na ažurnost sudova i podstiče rješavanju „starih neriješenih predmeta“.

Kroz predstavljanja navedenog mehanizma, načina njegove primjene kao i primjerima iz prakse Centra za informativno-pravnu pomoć Zvornik¹²¹, ovaj rad nastoji ukazati na važnost primjene Zakona o slobodi pristupa informacijama u BiH i u pravosuđu, te nastoji podstaknuti organizacije civilnog društva i građane na pravilnu primjenu istog kako bi se ostvario bolji pristup pravdi u BiH i ostvario „demokratski pritisak“ na sudove u pogledu njihove ažurnosti.

Istovremeno, imajući u vidu Strategiju za brigu o korisnicima sudova u BiH, čiji je glavni cilj zadobijanje i održavanje povjerenja građana u sudove uz praćenje i primjenu principa nepristrasnosti, nezavisnosti, transparentnosti, pravičnosti i jednakosti da se svim građanima garantuje sigurnost i bezbjednost u ostvarivanju pravde, ovaj rad i primjena mehanizma koji se promovira, nastoji doprinijeti realizaciji strateških ciljeva koje navedena Strategija postavlja.

Neriješeni „stari“ predmeti su problem sa kojim se suočavaju Osnovni sudovi u Zvorniku, Vlasenici i Srebrenici, s kojima je Centar za informativno - pravnu pomoć Zvornik kontaktirao u postupcima pružanja besplatne pravne pomoći, i podnošenja zahtjeva za pristup informacijama. Npr. u Osnovnom sudu u Zvorniku, kao jednom od 53 suda u BiH, na koje se odnosi Upustvo za izradu plana rješavanja starih predmeta prema starosti inicijalnog akta, u svom planu kao uzroke što imaju 2156 „starih“ predmeta, od toga u izvršnom referatu 1050, parničnom referatu 571, u krivičnom 192. itd., u periodu od 1990 - 2010, između ostalog navodi: povećan priliv predmeta u prethodnom periodu, nedovoljan broj sudija, pogranično područje, otežano postupanje u krivičnim predmetima, međunarodna pravna pomoć i sl.

U načunu praćenja realizacije donesenog plana npr. Osnovni sud u Zvorniku, je utvrdio obavezu da su sudije dužne od mjesečne norme rješavati u omjeru 60% starih predmeta i 40% ostalih, odnosno prioriternih predmeta, a Plan rješavanja starih predmeta predsjednik suda je dužan donijeti do 31.01.za tekuću godinu, i isti proslijediti VSTV-u BiH i predsjedniku Okružnog suda u Bijeljini.

121 UG Centar informativno-pravne pomoći-Zvornik, je registrovan u sudu u Bijeljini 5. marta 1998. godine i od tada radi u skladu sa svojom misijom i vizijom.

U odnosu na posmatrani kao primjer Osnovni sud u Zvorniku, procenat i broj riješenih predmeta iz Plana za prvi kvartal 2011. je 13% riješenih starih predmeta u izvršnom referatu, 21% u krivičnom referatu, 17% u parničnom referatu itd., odnosno ukupno je riješeno 15 % starih predmeta u prvom kvartalu 2011.

Upravo na primjerima iz prakse komunikacije između Centra informativno-pravne pomoći Zvornik (CIPP Zvornik), i navedenih sudova ukazati će se izloženu problematiku, te dati će se smjernice za uspostavljanje boljeg pristupa informacijama u sudovima. S obzirom na primjenu Zakona o slobodi pristupa informacijama, na nivou cijele države, preporuke ovog rada su primjenjive na djelovanje organizacija civilnog društva i građana ne samo prema sudovima širom BiH, već i prema svih drugim pravosudnim institucijama.

U procesu izrade ovog istraživačkog rada korišteni su, pored relevantne zakonske i podzakonske regulative, analize i informacije iz značajnih strateških dokumenata iz oblasti pravde - pravosuđa, koji su doneseni u BiH.

Korišteni su izvještaji i sopstvena baza podataka CIPP Zvornik, s kojom raspolaže u intenzivnom i kontinuiranom procesu praćenja ove oblasti pri obradi i pružanju pravne pomoći u individualnim pravnim slučajevima, kao i rezultate u implementaciji projekata iz oblasti sektora pravde¹²², kao i iskustva i urađene analize u okviru istraživanja u sektoru pravde u realizaciji projekata „Reforma pravosuđa i uprave u BiH“ u partnerstvu sa Međunarodnom kriznom grupom u periodu u periodu 1998 -1999.

Pravo na informisanje u domaćem i međunarodnom pravu

Pravo na informisanje je garantovano kao univerzalno ljudsko pravo u članu 10. Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama. Ovo univerzalno ljudsko pravo je takođe inkorporirano - ugrađeno u Ustav BiH¹²³, i u „lex specialis“ – Zakon o slobodi pristupa informacijama u BiH¹²⁴, kao i u entitetske Zakone o slobodi pristupa informacijama.

122 CIPP Zvornik je implementirao projekat pod nazivom “Veća transparentnost i efikasnost rada pravosudnih institucija u Zvorniku, Vlasenici, Srebrenici i Kalesiji, kroz praktičnu primjenu Zakona o slobodi pristupa informacijama“, koji su podržani od USAID – JSDP , u periodu od 2006-2008.

123 Evropska konvencija o zaštiti osnovnih ljudskih prava i sloboda iz 1950.g., BiH je ratifikovala ovu konvenciju 12. jula 2002.g.

124 Zakon o slobodi pristupa informacijama u BiH, / „Sl. glasnik BiH „, broj: 28/00 /, Zakon o slobodi pristupa informacijama u RS / „Sl.glasnik RS „, broj: 20/01 /, Zakon o slobodi pristupa informacijama F BiH / “Sl. novine F BiH“, broj: 32//01

Cilj državnog i entitetskih Zakona o slobodi pristupa informacijama je da ustanovi da su informacije pod kontrolom javnih organa javno dobro, i da javni pristup takvim informacijama promoviše veću transparentnost i odgovornost tih organa. Transparentnost je ključni put za sprečavanje i otkrivanje korupcije, kao i put koji osigurava i promoviše integritet sudske, izvršne i zakonodavne vlasti. Prema tome građani imaju pravo na tačne i blagovremene informacije, a javna vlast ima dužnost da daje informacije građanima posebno koje se odnose na njihove aktivnosti i planove, kako bi građani razumjeli prioritete pravce u politikama i poslovanju izabranih službenika. Ovim se ostvaruje građansko učešće u donošenju odluka, što je najčešće samo teoretska teza, a sve manje još uvijek na žalost pozitivna praksa.

Naime, opšte poznata je činjenica velike vrijednosti blagovremene i tačne informacije za građane, u postupcima ostvarivanja prije svega njihovih individualnih, pa i kolektivnih ljudskih prava i sloboda /pristup sudu, pravo na djelotvorni pravni lijek, pravo na pravičan postupak, pristup institucijama vlasti u postupcima dobijanja razne pravno valjane dokumentacije neophodne za obezbjeđenje dokaza u postupcima koji se vode pred sudovima na svim nivoima mjesne i stvarne nadležnosti i sl.

Međutim, veoma često smo iznenađeni koliko građani, kao pojedinci ili članovi organizacija i zajednica, još uvijek nemaju dovoljno znanja i informacija o postojanju Zakona o slobodi pristupa informacijama, mogućnostima i načinima njegovog korištenja u praksi, posebno u sudskim postupcima, i relevantnim pokazateljima njegovog korištenja u sudskim postupcima na efikasniji i ažurniji rad sudova. Tu se posebno ukazuje na neposredno podnošenje zahtjeva za pristup informacijama sudovima od strane građana kao procesnih stranki, ili posredno putem organizacija civilnog društva, sa najčešćim pitanjem :“Kada će biti riješen moj predmet, u kojoj je fazi rješavanja, koji su razlozi nepostupanja, traženje prepisa presuda i sl.?”

Praktična iskustva Centra informativno-pravne pomoći Zvornik u korištenju Zakona o slobodnom pristupu informacijama u komunikaciji sa sudovima

Kroz dugogodišnje iskustvo u pružanju informativne i pravne pomoći građanima širom BiH, Udruženje građana „Centar informativno pravne pomoći“ (CIPP) Zvornik¹²⁵ je razvio efikasan sistem primjene odredaba Zakona o slobodi pristupa

125 UG CIPP Zvornik, pruža kontinuiranu besplatnu pravnu i informativnu pomoć od 5. marta 1998. godine., i dalje, na području Republike Srpske, odnosno na području cijele BiH.

informacijama u procesu podnošenja zahtjeva pravosudnim institucijama, a u postupcima zastupanja i posredovanja u ime građana. Ovaj sistem omogućava CIPP-u praćenje specifičnih pravnih slučajeva vezanih za razne oblasti i informisanje javnosti o procesu njihovog rješavanja.

Posebno, praksa i stečena iskustva u implementaciji projekata “Veća transparentnost i efikasnost rada pravosudnih institucija u Zvorniku, Vlasenici, Srebrenici i Kalesiji, kroz praktičnu primjenu Zakona o slobodi pristupa informacijama“, koji su podržani od strane USAID Projekta reforme pravosuđa u BiH (JSDP),¹²⁶ pruža nam mogućnost za analizu individualnih pravnih slučajeva kao studije slučajeva u kojima je podnešen zahtjev za pristup informacijama. Isto tako kroz analizu studije slučajeva, utvrdiće se konkretni primjeri u kojima je ostvaren značajan i vidljiv uticaj na transparentnost i efikasnost rada pravosudnih institucija u navedenim sudovima i povećao nivo informisanosti građana o njihovim pravima koja proističu iz Zakona o slobodi pristupa informacijama u BiH.

Radi ilustracije načina primjene Zakona, kao i ostvarenog uticaja na rad sudova dati su sljedeći primjeri iz prakse CIPP-a koji su istovremeno različiti po vrsti i vremenu trajanja sudskog spora:

Primjer br.1.

Podnosilac zahtjeva za pristup informacijama je tražilac izvršenja L.R. iz Vlasenice, u Osnovnom sudu u Vlasenici, u predmetu naplate duga. Po podnešenom prijedlogu za izvršenje u 05.02.2007., sud je donio rješenje o dozvoli izvršenja, ali ni nakon perioda od više mjeseci nije došlo do naplate duga. Iz tog razloga CIPP Zvornik, je u ime tražioca izvršenja, podnio dana 15.06.2007. zahtjev za pristup informacijama, te je tražio informaciju zašto se ne preduzimaju izvršne radnje u cilju naplate predmetnog potraživanja. Nakon podnešenog zahtjeva sud je dostavio traženu informaciju i tačan datum isplate predmetnog duga, dug je isplaćen 20.07.2007. čime je postignuta svrha podnošenja zahtjeva za pristup informacijama.

126 CIPP Zvornik, posjeduje bazu podataka kada je implementirao projekat pod nazivom “Veća transparentnost i efikasnost rada pravosudnih institucija u Zvorniku, Vlasenici, Srebrenici i Kalesiji, kroz praktičnu primjenu Zakona o slobodi pristupa informacijama“, koji su podržani od USAID – JSDP, u periodu od 2006-2008.

Primjer br. 2.

Podnosilac zahtjeva za pristup informacijama je tužilac R.B. iz Zvornika, Osnovnom sudu u Zvorniku, u predmetu utvrđivanja zastare duga kod utroška električne energije. Po podnesenoj tužbi sud je održao jedno ročište, i to nakon godinu dana od dana podnesene tužbe, nakon što sud nije donio meritornu odluku po podnesenoj tužbi CIPP Zvornik, je u ime tužioca u 06.06.2006. podnio zahtjev za pristup informacijama, i tražio dokument-informaciju sa održanog ročišta i informaciju zašto se ne rješava ovaj predmet. Nakon podnesenog zahtjeva sud je u roku od 15 dana, tačnije 08.06.2006. dostavio traženu informaciju-dokument i tačan datum kada će sud donijeti presudu – kada će odlučiti u ovoj pravnoj stvari, te datum i sat kada tužilac R.B. može preuzeti odluku suda, a to je 14.07.2006. Ovim je postignuta svrha i ostvareni su rezultati po podnesenom zahtjevu za pristup informacijama.

Primjer br. 3.

Podnosilac zahtjeva za pristup informacijama je K.Z. iz Milića, Osnovnom sudu u Vlasenici, u radi ostavriivanja prava u ostavinskom postupku nakon smrti svoga supruga sa kojim nije imala djece. CIPP Zvornik je u ime K.Z. iz Milića podnio dana 21.02.2007. zahtjev za pristup informacijama, te je tražio informaciju da li je kod Osnovnog suda u Vlasenici pokrenut ostavinski postupak, ako je kada i ko je pokrenuo ovaj postupak. Nakon podnesenog zahtjeva sud je u roku kraćem od 15 dana, tj.dana 26.02.2007.dostavio traženu informaciju, da nije pokrenut ostavinski postupak poslije smrti njenog supružnika, čime je blagovremeno postignuta svrha podnošenja zahtjeva za pristup informacijama.

Primjer br. 4.

Podnosilac zahtjeva za pristup informacijama je A.M. iz Zvornika, Osnovnom sudu u Zvorniku, u radi ostavriivanja imovinskih prava na nekretninama u Zvorniku. CIPP Zvornik, je u ime A.M. iz Zvornika, podnio dana 13.12.2007. zahtjev za pristup informacijama, tražio je informaciju da li je kod Osnovnog suda u Zvorniku izvršena ovjera kupoprodajnog ugovora za poslovni prostor između trećih lica. Nakon podnešenog zahtjeva sud je u roku kraćem od 15 dana, tj.dana 19.12.2007.dostavio traženu informaciju da je utvrdio da je zaključen kupoprodajni ugovor i da je taj ugovor proveden u katastru, a da je isti ovjeren pred Općinskim sudom u Kalesiji, navodeći broj i datum ovjere, te da se podnosilac zahtjeva za pristup informacijama po ovom pitanju može obratiti

Općinskim sudom u Kalesiji, čime je postignuta svrha podnošenja zahtjeva za pristup informacijama.

Primjer br. 5.

Podnosilac zahtjeva za pristup informacijama je Ž.N. iz Srebrenice, Osnovnom sudu u Srebrenici, u radi ostavriivanja imovinskih prava na nekretninama, rješavanja spora oko uređenja međa, u Srebrenici. CIPP Zvornik je u ime Ž.N. iz Srebrenice podnio 07.03.2008. zahtjev za pristup informacijama, tražio je informaciju - dokument, kupoprodajni ugovor ili neki drugi akt kojim je izvršen prenos. Nakon podnešenog zahtjeva sud je u roku od 15 dana, tj. 20.03.2008. dostavio traženu informaciju -dokument, ovim je ostignuta svrha podnošenja zahtjeva za pristup informacijama.

Primjer br. 6.

Podnosilac zahtjeva za pristup informacijama je tražilac izvršenja Đ.D. iz Petrova, u Općinskom sudu u Gračanici, u izvršnom postupku radi naplate otpremnine, i neisplaćenih plata po osnovu Zakona o Radu FBiH. Po podnesenom prijedlogu za izvršenje sud je donio dana 08.04. 2009. rješenje o dozvoli izvršenja, ali ni nakon što je sud donio rješenje o dozvoli izvršenja, nije došlo do naplate potraživanja. CIPP Zvornik je u ime tražioca izvršenja podnio dana 10.12.2010. zahtjev za pristup informacijama, te je tražio informaciju zašto se ne preduzimaju izvršne radnje u cilju naplate predmetnog potraživanja. Nakon podnešenog zahtjeva sud je dana 12.01.2011. dostavio traženu informaciju, i tražio od tražioca izvršenja izjašnjenje o predmetu i sredstvu izvršenja, što je tražilac izvršenja i učinio dana 15.02.2011. čime je postignuta svrha podnošenja zahtjeva za pristup informacijama.

Primjer br. 7.

Podnosilac zahtjeva za pristup informacijama je tužilac T.M. iz Vlasenice, Kantonalnom sudu u Sarajevu, u predmetu ostvarivanja prava na imovinu po uloženoj žalbi 10.11.2006. godini protiv prvostepene presude Općinskog suda u Sarajevu, nakon što Kantonalni sud u Sarajevu nije donio odluku po uloženoj žalbi. CIPP Zvornik je u ime tužiteljice podnio dana 08.09.2010. zahtjev za pristup informacijama, i tražio informaciju zašto se ne rješava žalba, odnosno ovaj predmet. Nakon podnesenog zahtjeva sud je dostavio traženu informaciju - dokument presudu koju je donio dana 15.09.2010, tj. nakon podnesenog zahtjeva i riješio istu u korist tužiteljice, ovim je postignuta svrha i ostvareni su rezultati po podnesenom zahtjevu za pristup informacijama.

Iz navedenih primjera evidentno je da ne samo da su sudovi dostavili tražene informacije, nego su istovremeno djelovali hitno u cilju rješavanja predmeta na osnovu kojeg je upućen zahtjev o pristupu informacijama.

Smjernice za podnošenje zahtjeva za pristup informacijama

U skladu sa odredbama Zakona o slobodi pristupa informacijama, te višegodišnjim iskustvom korištenja istog, CIPP je razvio i niz smjernica za građane i organizacije civilnog društva kako bi se efikasno koristio navedeni mehanizam u komunikaciji sa sudovima, te u tom smislu neophodno je uzeti u obzir sljedeće:

- Svako fizičko i pravno lice ima pravo podnijeti zahtjev za pristup informacijama iz nadležnosti suda;
- Zahtjev se podnosi sudu u pisanom obliku, poštom ili neposrednom predajom kancelariji za prijem pošte u sudu;
- Zahtjev mora biti jasan i sadržavati dovoljno podataka u vezi sa prirodom i sadržajem informacije;
- Ako zahtjev podnosi fizičko lice dužno je putem ličnih dokumenata dokazati svoj identitet;
- Ako zahtjev podnosi zakonski zastupnik dužan je dokazati svoj identitet i dostaviti dokaz da je zakonski zastupnik;
- Po prijemu zahtjeva sud je dužan da, putem ovlašćenog radnika, razmotri činjenice i okolnosti od značaja za obradu zahtjeva;
- Sud je dužan obavijestiti podnosioca zahtjeva da li je odobrio pristup informaciji djelimično ili u cjelini, u roku od 15 dana od dana prijema zahtjeva, s tim da taj rok može biti produžen za 7 dana u slučajevima predviđenim u Zakonu o slobodi pristupa informacijama;
- Pristup informacijama obezbijediće se podnosiocu zahtjeva na jednom od zvaničnih jezika u Bosni i Hercegovini, kao i na originalnom jeziku koji je različit od zvaničnih jezika, ako je to moguće;
- Sud može odbiti zahtjev za pristup informacijama (izuzete informacije), djelimično ili u cjelini, za sljedeće kategorije informacija:
 - a) kada se otkrivanjem informacije osnovano može očekivati izazivanje značajne štete po legitimne ciljeve za sljedeće kategorije informacija:
 - interes odbrane i sigurnosti, kao i zaštita javne bezbjednosti,
 - sprječavanje kriminala i svako otkrivanje kriminala,
 - zaštita procesa u donošenju odluka utvrđenih zakonom.

- b) kada zahtjev za pristup informacijama uključuje povjerljive komercijalne interese treće strane,
- c) kada zahtjev za pristup informacijama uključuje lične interese koji se odnose na privatnost trećeg lica u skladu sa zakonom i Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, član 8. Konvencije,
- d) kada se radi o maloljetnim počiniocima krivičnih djela i kada su maloljetnici oštećeni krivičnim djelom,
- e) kada se radi o oštećenim licima za krivična djela za koja se prema odredbama Krivičnog zakona ne mogu davati informacije javnosti
- f) kada se radi o poštivanju pretpostavke nevinosti,
- g) kada se, nakon provedenog postupka, utvrdi da objavljivanje informacije nije od javnog interesa.

- Ako Sud nije u mogućnosti da udovolji zahtjevu o tome će, u roku od 8 dana, obavijestiti podnosioca zahtjeva sa uputstvom o mogućnosti podnošenja žalbe nadležnom organu, uključujući i pravo obraćanja Ombudsmenu BiH.
- Troškovi umnožavanja su utvrđeni Uputstvom o troškovima za pristup informacijama, koje je donijelo nadležno Ministarstvo pravde, a kojim je utvrđeno da se za standardnu veličinu kopija prvih deset strana ne naplaćuje naknada. Podnosilac zahtjeva za izdavanje materijala preko deset strana plaća 0,20 KM po stranici. Umnožavanje materijala vrši nadležni javni organ koji ima kontrolu nad traženom informacijom.

Istovremeno, efikasna primjena Zakona o slobodi pristupa informacijama u sudovima zahtjeva i dobro poznavanje odgovornosti javnih organa, odnosno sudova u ovom slučaju, i obavezi pomaganja:

- Javni organ /Sud/ preduzima sve redovne mjere pomoći svakom fizičkom ili pravnom licu koje traži da ostvari bilo koje pravo u smislu ovog zakona.
- Svaki javni organ /Sud/ imenuje službenika za informisanje koji obrađuje zahtjeve sačinjene u skladu sa ovim zakonom. Nakon imenovanja službenika za informisanje, njegovo ime i podaci za kontakt se dostavljaju javnosti i ombudsmanu.
- Svaki javni organ / Sud / izrađuje:

(a) vodič kojim se svakom licu omogućava pristup informacijama pod kontrolom javnog organa /Suda / uključujući, ali nije ograničeno na, informacije potrebne za obraćanje javnom organu /Sudu/ i njegovom službeniku za informisanje, bitne elemente postupka podnošenja zahtjeva,

zajedno sa uzorkom zahtjeva u pisanoj formi, informacije o kategorijama izuzetaka, postupku pristupa informacijama, troškovima umnožavanja, pristupu pravnom lijeku, i svim bitnim rokovima. Vodič takođe upućuje na indeks-registar, kao i na način pristupa registru. Vodič se dostavlja ombudsmanu, svakoj javnoj i svakoj pravnoj biblioteci u Bosni i Hercegovini i kada je moguće putem Interneta, a dostupan je na zahtjev. Ovaj vodič je besplatan.

(b) indeks registar, vrstu informacija koje su pod kontrolom javnog organa / Suda/, oblik u kojem su informacije na raspolaganju, kao i podatke o tome gdje se može pristupiti tim informacijama.

U aneksu ovog rada nalazi se i primjer obrasca za podnošenje zahtjeva za pristup informacijama koji je pripremio CIPP u cilju uključivanja svih relevantnih informacija u zahtjev.

Pristup sudskim predmetima putem interneta

Visoko sudsko i tužilačko Vijeće BiH, donijelo je 23.03.2011. Pravilnik o komunikaciji Odjela za informacijsko - komunikacijske tehnologije VSTV s korisnicima sistema za automatsko upravljanje predmeta.¹²⁷ Prema ovom Pravilniku službena elektronska adresa za korisnike putem elektronske pošte je: CMS_IT_SUPPORT @pravosudje.ba

Servis pristupa sudskim predmetima putem interneta omogućava strankama, njihovim zakonskim zastupnicima i punomoćnicima omogućava autorizirani pristup podacima o sudskim predmetima koji su registrovani u Sistemu za upravljanje sudskim predmetima /CMS/. Pristup se omogućava korištenjem broja predmeta i jedinstvenog pristupnog koda, odnosno korištenjem korisničkog računara.

U pisarnici suda pred kojim se vodi vaš predmet trebate potvrdu o izdavanju Jedinstvenog pristupnog koda, pri tome se mora službeniku u pisarnici predložiti lična karta za fizičko lice, a za pravno lice rješenje o registraciji i ID broj.

Službenik nakon provjere, izdaje potvrdu, koja sadrži: broj sudskog predmeta / BSP/, Jedinstveni pristupni kod / JPK/, pristupnu web adresu: <http://pravosudje.ba/predmeti>

127 Visoko sudsko i tužilačko Vijeće BiH, Pravilnik o komunikaciji Odjela za informacijsko -komunikacijske tehnologije VSTV s korisnicima sistema za automatsko upravljanje predmetima, 23.03.2011.

Predmeti u kojima nije moguće pristupiti putem web servisa, su krivični predmeti i predmeti u kojima je okarakterisano - ograničen pristup.

Preporuke

Ovaj rad želi doprinijeti razumijevanju značaja ostvarivanja prava na informacije, o mogućnostima praktične primjene Zakona o slobodi pristupa informacijama u sudskim postupcima, i uticaju njegove praktične primjene na efikasniji i ažurniji rad sudova.

Tu se posebno misli na neposredno podnošenje zahtjeva za pristup informacijama sudovima od strane građana kao procesnih stranki, ili posredno putem organizacija civilnog društva, sa najčešćim pitanjem : “Kada će biti riješen moj predmet, u kojoj je fazi rješavanja, koji su razlozi nepostupanja, traženje prepisa presuda i sl.“

Upravo korištenjem Zakona o slobodi pristupa informacijama daju se veoma često brzi, tačni i efikasni odgovori, što je putokaz ka pravu i pravdi, ali često se motivišu i „podsjetke“ sudovi da riješe „stare“ zaostale predmete, što primjeri iz prakse CIPP-a Zvornik i pokazuju.

Na osnovu prikaza primjene Zakona o slobodi pristupa informacijama u sudskim postupcima i dugogodišnjeg iskustva CIPP-a Zvornik, u oblasti besplatne pravne pomoći, date su sljedeće preporuke kako bi se postojeći zakonski mehanizam slobode pristupa informacijama efikasnije i šire koristio, te kako bi se poboljšao pristup pravdi, kroz pravne i demokratske metode, kroz dijalog javnosti vršio pritisak na sudove da riješe „stare“ predmete.

Preporuke organizacijama civilnog društva

- Afirmisati i pojačati ulogu organizacije civilnog društva koje pružaju besplatnu pravnu i informativnu pomoć, u ostvarivanju aktivne uloge u postupcima vezanim za podnošenje zahtjeva za pristup informacijama i ostvarivanje prava na informisanje u sudskim i drugim postupcima koji se vode kod pravosudnih institucija, kao i ostvarenje principa javnosti u njihovom radu.
- Potrebno je podsticati i jačati kapacitete organizacija civilnog društva da učestvuju u debatama koje imaju za cilj efikasniji rad sudova. I drugih pravosudnih institucija.

- Jačati savjetodavnu i konsultativnu ulogu u pristupu pravdi organizacija civilnog društva koje pružaju besplatnu pravnu i informativnu pomoć / Centri, zavodi, Vaša prava i dr./, ka organizacijama civilnog društva koji takve resurse ne posjeduju, posebno organizacijama koje okupljaju ili rade direktno sa žrtvama rata u BiH.
- Kontinuirano raditi na monitoringu rada sudova, primjene strateških dokumenata iz sektora pravosuđa, raditi na istraživanju i analizi zadovoljstva korisnika sudova, kao i po drugim raznim pitanjima od interesa za efikasniji i ažurniji rad sudova, i o tome redovno obavještavati javnost.
- Neophodno je da organizacije civilnog društva, samostalno, ili u okviru koalicija, mreža, kontinuirano samostalno ili u partnerstvu sa sudovima i drugim pravosudnim institucijama, u javnosti rade na promociji i praktičnoj primjeni Zakona o slobodi pristupa informacijama u komunikaciji sa sudovima i drugim pravosudnim institucijama.
- Da organizacije civilnog društva kroz javno zagovaranje i izgradnju partnerskih odnosa sa sudovima, profesionalnim udruženjima iz sektora pravde iniciraju inovativne projekte u cilju smanjenja vremena rješavanja sudskih predmeta, i uopšte efikasniji i transparentniji rad sudova i drugih pravosudnih institucija.
- Raditi u saradnji sa sudovima na zakonskoj afirmaciji alternativnih načina rješavanja sudskih sporova, npr. medijacija i sl., te aktivno raditi na informisanju i edukaciji građana o ovim mogućnostima.
- Promovisati, informisati i edukovati građane, stranke u postupku, u saradnji sa sudovima i Visokim sudskim i tužilačkim Vijećem BiH, o mogućnostima i prednostima primjene informacionih i komunikacionih tehnologija u pravosuđu.

Preporuke sudovima

- Analizirati važeću zakonsku regulativu, procijeniti uticaj zakonskih rješenja na vremenske rokove u pravosuđu i na sudske aktivnosti, uz konsultacije i saradnju sa nadležnim pravosudnim institucijama, i organizacijama civilnog društva koje imaju znanje i iskustvo iz oblasti pravosuđa.
- Potrebno je obezbijediti „stvarnu“ transparentnost u radu sudova i drugih pravosudnih institucija, putem objavljivanja podataka, izvještaja, analiza, planova u vezi sa dužinom postupka za svaku vrstu predmeta na svim nivoima organizovanja sudova, i drugih pravosudnih institucija.
- Sudovi bi trebali posebno obratiti pažnju na „stare“ predmete kontinuiranim razvijanjem pravnih mehanizama praćenja takvih predmeta kroz npr. periodične i godišnje izvještaje, planove koji su dostupni javnosti bez bilo kakvih dodatnih ograničenja.
- Vodiči i najbolje prakse u Evropi, i uopšte u svijetu u oblasti unapređivanja dužine, ažurnosti sudskih postupaka, trebali bi se radi informisanosti i edukacije distribuirati građanima u saradnji sa organizacijama civilnog društva.
- Organizovati redovne informativne dane u sudovima i drugim pravosudnim institucijama za stranke koje su u postupku uz učešće organizacija civilnog društva posebno koje se bave pružanjem besplatne pravne pomoći.
- Obezbijediti efikasan sistem podnošenja zatjeva za pristup informacijama, kao predavki i pritužbi, te po istima hitno i transparentno postupati.
- Kontinuirano raditi na edukaciji sudija i osoblja koje administrira u sudovima, a sve u cilju unapređenja sistema upravljanja i rukovođenja u sudovima.
- Uključivanje većeg broja organizacija civilnog društva u radu stručnih tijela u kojima učestvuju sudije i predstavnici profesionalnih udruženja iz sektora pravde, formiranim pri nadležnim pravosudnim institucijama, VSTV BiH, nadležnim ministarstvima pravde i sl. u sferi strateškog planiranja, praćenja i monitoringa primjene zakonskih i drugih propisa, strateških dokumenata, planova koje je donijelo VSTV BiH, sudovi i sl.

Bibliografija

ADI, HcHr BH, Biro za ljudska prava, Vaša prava BiH, CCI „Izvještaj organizacija civilnog društva /OCD/ o provedbi Akcionog plana za provedbu Strategije za reformu sektora pravde / SRSP / u BiH-Izvještajni period : 01.01.2010.-30.06.2010., Sarajevo, 28.06.2010.

Centar informativno - pravne pomoći Zvornik / CIPP - Zvornik, Brošura za praktičnu primjenu Zakona o slobodi pristupa informacijama u radu pravosudnih institucija u Zvorniku, Vlasenici, Srebrenici i Kalesiji, u okviru USAID/JSDP Programa „ Reforma pravosuđa“, Zvornik, 2006 i 2007.

Evropska konvencija o zaštiti osnovnih ljudskih prava i sloboda iz 1950.g., BiH je ratifikovala ovu konvenciju 12. jula 2002. god.

Evropska komisija za efikasnost pravnih sistema /CEPEJ / „Novi zadatak za pravosudne sisteme: rješavanje predmeta u optimalnom i planiranom vremenskom okviru Okvirni Program „ CEPEJ /2004/19 REV 2 , Strasbur 13.09.2005.

OSCE Mission to Bosnia and Herzegovina, „Tematski izvještaj, Nezavisnost pravosuđa: Neprimjeren pritisak na pravosudne institucije BiH“, Sarajevo, decembar 2009.

Milićević Neđo , Ljudska prava , Biblioteka Pravnog fakulteta – Sarajevo , sing. br. III-3070/45, izdavač Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007.

Prof.dr. Muftić Bakšić Jasna, Sistem ljudskih prava, Sarajevo, 2002.

UG „Alternative“ iz Kaknja, „Analiza anketiranja građana o efektima reforme Općinskih sudova Zeničko-Dobojskog Kantona“, u okviru projekta “Jačanje transparentnosti općinskih sudova Zeničko-Dobojskog kantona”, koji je podržan od USAID kroz JSDP II program.

Visoko sudsko i tužilačko Vijeće BiH, “Analiza planova rješavanja starih predmeta prema starosti inicijalnog akta dostavljenih od strane sudova i praćenje njihove realizacije /prvi kvartal 2011, Sarajevo.

Ustav Bosne i Hercegovine, Sarajevo, OHR Office of the High Representative

Visoko sudsko i tužilačko Vijeće BiH, Pravilnik o komunikaciji Odjela za informacijsko - komunikacijske tehnologije VSTV s korisnicima sistema za automatsko upravljanje predmetima, 23.03.2011.

Zakon o slobodi pristupa informacijama u BiH, „Sl.glasnik BiH“, broj: 28/00.

Zakon o slobodi pristupa informacijama u RS „Sl.glasnik RS“, broj: 20/01.

Zakon o slobodi pristupa informacijama F BiH „Sl.novine F BiH“, broj: 32//01.

Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, „ Službeni glasnik RS“, broj: 120/08.

Zakon o Visokom sudskom i tužilačkom Vijeću BiH,/ „Sl.glasnik BiH“, broj: 25/04, 93/05, 15/08.

Strategija za reformu sektora pravde u BiH za period 2008-2012, Sarajevo, Ministarstvo pravde BiH, juni 2008.

Strateški plan Visokog sudskog i tužilačkog Vijeća BiH za period od 2007 -2012, Sarajevo, 2007.

Strategija za brigu o korisnicima sudova u BiH, VSTV BiH, Sarajevo, 27.11.2006.

ANEKS: Obrazac za podnošenje zahtjeva za pristup informacijama

Podaci o podnosiocu zahtjeva:

Ime i prezime: _____

Adresa: _____

Telefon: _____

Naziv i sjedište suda kome se zahtjev podnosi:

Sadržaj zahtjeva za pristup informacijama:

Mjesto i datum:

Podnosilac zahtjeva:

Biografija autorice

Milena Savić je osnivačica i izvršna direktorica Centra informativno-pravne pomoći Zvornik/CIPP Zvornik. CIPP Zvornik je član Mreže pravde u BiH, Mreže za izgradnju mira u BiH, i mnogih drugih mreža i koalicija NVO-a u BiH, kao i regionalnih inicijativa kao što je Koalicija za REKOM. Završila je Postiplomski studij na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, na Katedri za državno i međunarodno javno pravo. Učestvovala je u istraživačkim projektima iz sektora pravde, zajedno sa Međunarodnom kriznom grupom (ICG), u procesu reformi pravosuđa i uprave u BiH, autor je raznih stručnih publikacija namijenjenih javnosti iz oblasti pravosuđa, posebno koje se odnose na izgradnju komunikacije građana, organizacija civilnog društva i pravosudnih institucija u BiH u sferi praktične primjene Zakona o slobodi pristupa informacijama u sektoru pravde.

Besplatna pravna pomoć u Hercegovačko-neretvanskom kantonu: Uloga nevladinih organizacija

Mr.sc. Rebeka Kotlo i Ivana Stipanović

Pravna pomoć je oblik ostvarivanja prava građana na jednak pristup pravdi i na pravično suđenje i time predstavlja nužan preduslov i sredstvo ostvarivanja temeljnih ljudskih prava. Pristup pravdi – besplatna pravna pomoć u Hercegovačko-neretvanskom kantonu (HNK) predstavlja gorući problem koji zahtijeva hitno rješavanje. Ovu konstataciju potkrjepljuju sljedeće činjenice: pravni okvir pristupa pravdi u HNK koji je nedostatan i neadekvatan i stanje u praksi koje pokazuje da postoje veliki broj i potrebe korisnika, a nedovoljni kapaciteti subjekata da pruže svakom korisniku visoko kvalitetnu i besplatnu pravnu uslugu.

O važnosti i težini ovog problema svjedoče, između ostalog, i izvještaji o provođenju Strategije za reformu u sektoru pravde u BiH i njenog Akcionog plana¹²⁸, plan i program rada Ministarstava pravde u Bosni i Hercegovini, izvještaji o radu pravosudnih organa, tijela državne uprave, ureda Ombudsmena, nevladinih organizacija, ali i podaci dobiveni neposredno od tražioca besplatne pravne pomoći koji se obrate zahtjevom nevladinim organizacijama – udruženjima građana.

Podaci Ministarstva pravosuđa, uprave i lokalne samouprave Hercegovačko-neretvanskog kantona ukazuju na činjenicu da je u HNK 28% stanovništva u stanju potrebe za besplatnom pravnom pomoći.

Zakon koji će regulisati pružanje besplatne pravne pomoći u HNK¹²⁹, u postupku je usvajanja u Skupštini HNK. Vlada HNK uputila je Skupštini HNK Prijedlog Zakona o kantonalnom zavodu za pravnu pomoć 2010., uz obrazloženje.¹³⁰ Međutim, procedura usvajanja zakona još nije okončana.

128 Vidjeti šire: Strategija za reformu sektora pravde u Bosni i Hercegovini za period od 2008. do 2012. godine, Ministarstvo pravde BiH, Sarajevo, juna 2008. godine.

129 Zakon o Kantonalnom Zavodu za pravnu pomoć, u parlamentarnoj proceduri Skupštine HNK

130 Pravni osnov za donošenje ovog Zakona sadržan je u odredbama člana 39. Ustava Hercegovačko-neretvanskog kantona, kojim je utvrđena zakonodavna funkcija Skupštine Kantona i odredbama člana 7. Zakona o kantonalnim ministarstvima i drugim organima kantonalne uprave (Sl. novine HNK br.: 6/98, 1/02, 4/07) kojima je dato ovlaštenje kantonu da svojim zakonima reguliše: pripremanje nacrtu zakona i drugih propisa iz svoje

Osnivanje i djelovanje Zavoda za pravnu pomoć zasigurno jeste važan i pozitivan pomak, ali nedovoljan, kako tvrde i pravnici praktičari. Iz činjenice da su 28% stanovništva HNK potencijalni korisnici usluga besplatne pravne pomoći, te iz dosadašnje postojeće, ali pravno nedovoljno regulirane saradnje pravosuđa i uprave sa udruženjima građana u oblasti pružanja besplatne pravne pomoći, proizilazi potreba za: amandmanskim djelovanjem na zakonski tekst o kantonalnom zavodu za pravnu pomoć ili donošenjem zakona o besplatnoj pravnoj pomoći u HNK, kojim bi se pravno regulirali i uspostavili institucionalizirani oblici saradnje pravosuđa i uprave sa udruženjima građana (nevladinim organizacijama), koje bi bile odabrane na osnovu preciziranih kriterija za pružanje usluga besplatne pravne pomoći.¹³¹

Naime, nedovoljna obrada problematike besplatne pravne pomoći kroz navedeni Prijedlog Zakona, prema mišljenju relevantnih aktera iz sektora pravosuđa, ogleda se u njegovoj neusklađenosti sa međunarodnim standardima i praksama, kao i sa prijedlogom okvirnog zakona na državnom nivou. Posebno je problematično isključivanje nevladinog sektora kao pružaoca besplatne pravne pomoći i ignorisanje uspješne dugogodišnje prakse u ovom pogledu koje su NVO ostvarile u HNK.

Stoga, ovaj rad ima namjeru dati valjanu, stručno i naučno utemeljenu analizu i preporuke za unaprjeđenje uloge nevladinog sektora u HNK i njihovu (moguću) saradnju u ostvarenju pristupa pravdi – besplatnoj pravnoj pomoći, te time dati relevantne smjernice radu donosioca odluka u HNK pri normiranju besplatne pravne pomoći, a sa ciljem iznalaženja i utvrđivanja, pravno i faktički, mogućnosti saradnje pravosuđa i nevladinih organizacija.

Ovim radom nastoji se doprinijeti unaprjeđenju stanja u oblasti pristupa pravdi – pružanja besplatne pravne pomoći, prijedlogom konkretnih mjera i aktivnosti,

nadležnosti i organiziranje, kadrove, uslove za rad sudova, tužilaštava, pravobranilaštava i službi pravne pomoći.

131 NVO sektor, profiliran u pružanju besplatne pravne pomoći i pravnoj struci uopće, kao posebno zainteresiran za adekvatniju pravnu regulaciju oblasti pristupa pravdi - pružanja besplatne pravne pomoći, treba iskoristiti svoja znanja i vještine u domenu javnih konsultacija, skupštinskih zakonodavnih procedura, nomotehnike – izrade pravnih propisa, te zagovaranja u tom smislu i djelovati kroz razne aktivnosti: organizovati okrugle stolove i javne rasprave, uzeti učešće u javnim konsultacijama, napraviti prijedlog izmjena i dopuna zakona, uz obrazloženje i inicirati donošenje novog zakona, pokrenuti procedure u skupštini, a posebno imajući na umu i Jedinstvena pravila za izradu pravnih propisa u institucijama Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik BiH⁶, br.: 11/05, 2005. i Pravila za konsultacije u izradi pravnih propisa (Službeni glasnik BiH, br.: 81/06, 2006.)

te jačanju uloge udruženja građana u pružanju besplatne pravne pomoći i time ostvarivanju prava garantovanih ustavom, zakonima i drugim propisima građanima slabog imovnog stanja, na način i pod uslovima utvrđenim pravnim normama.

Za ostvarenje cilja rada potrebno je izvršiti analizu i istraživanje relevantnog pravnog okvira, stanja u praksi, metodologije i sadržaja rada sudstva i nevladinog sektora na najučestalijim pravnim problemima, kao i razmatranje mogućih modaliteta saradnje navedenih aktera u sektoru pravde i pravnoj praksi, a imajući na umu i veoma tešku ekonomsku, političku i socijalnu situaciju u BiH i posebno u HNK.

Pravni okvir pristupa pravdi – besplatne pravne pomoći u BiH, s posebnim osvrtom na HNK i usklađenost sa međunarodnim dokumentima i praksom

Pravo na besplatnu pravnu pomoć u BiH svoje izvorište nalazi u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda sa pratećim protokolima¹³² (član 6. – pravo na pravično suđenje). Prava iz Evropske konvencije zagarantovana su članom II Ustava Bosne i Hercegovine, koji utvrđuje da se prava i slobode garantovane u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda direktno primjenjuju u Bosni i Hercegovini i imaju prioritet nad svim zakonima. Iako Evropska konvencija pravo na besplatnu pravnu pomoć izričito predviđa samo za optuženike kada to nalažu interesi pravde i materijalni status optuženika, praksa Evropskog suda dala je i širu primjenu Konvencije. Obaveza je država članica, pa tako i Bosne i Hercegovine, kao članice Vijeća Evrope i države u kojoj se primjenjuje Evropska konvencija osigurati besplatnu pravnu pomoć, kada je to neophodno za učinkovitu zaštitu građanskih prava i obaveza, neovisno o mogućnosti stranke da se sama zastupa.

Na nivou Bosne i Hercegovine, niti na nivou Federacije Bosne i Hercegovine, još nije donesen zakon koji utvrđuje minimum prava na ostvarivanje besplatne

132 Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, najdjelotvorniji regionalni dokument za zaštitu ljudskih prava, stupio na snagu 1953. godine, navedena je već u normativnom dijelu, u članu II Ustava Bosne i Hercegovine, te ima poseban ustavni tretman i direktno se primjenjuje u Bosni i Hercegovini. Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama: član 19. Uredba o ratifikaciji Konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, izmjene i dopune protokolima 3., 5. i 8. i dopunjene Protokolom broj 2, te protokola 1, 4, 6, 7, 9, 10 i 11., objavljena je u „Službenom listu RBiH“, Posebno izdanje „Međunarodni ugovori-2, broj 5/96.

pravne pomoći¹³³, ali su u pojedinim dijelovima BiH ipak doneseni ovakvi zakoni (Brčko Distrikt¹³⁴, Republika Srpska¹³⁵, te četiri kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine: Tuzlanski¹³⁶, Zapadnohercegovački kanton,¹³⁷ Zeničko-dobojski kanton¹³⁸ i Posavski kanton¹³⁹) i formirane institucije za pružanje besplatne pravne pomoći: zavodi ili kancelarije. Kao i u HNK, u Unsko-sanskom kantonu prijedlog Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći je u proceduri, ali još nije usvojen.

Kako je uvođenje sistema besplatne pravne pomoći na cjelokupnoj teritoriji Bosne i Hercegovine utvrđeno Strategijom za reformu sektora pravde od 2008. do 2012. godine Ministarstva pravde Bosne i Hercegovine i zahtijeva ravnopravan tretman svih građana slabog imovnog stanja na teritoriju BiH u ostvarenju prava na besplatnu pravnu pomoć, neophodno je donijeti i harmonizirati zakone, a rukovodeći se i principima predloženog Okvirnog zakona o besplatnoj pravnoj pomoći na nivou Bosne i Hercegovine.

Ovaj Prijedlog zakona normirajući subjekte za pružanje besplatne pravne pomoći reguliše da besplatnu pravnu pomoć mogu pružati: advokatske komore u Bosni i Hercegovini; institucionalni organi koji mogu biti u obliku kancelarije, zavoda, odbora ili centra za pravnu pomoć, a koje formiraju nadležni organi; nevladine organizacije.

133 Okvirni zakon o besplatnoj pravnoj pomoći u fazi prijedloga, u parlamentarnoj proceduri, na prijedlog Vijeća ministara Bosne i Hercegovine od 8. juna 2010., nije usvojen na 48. sjednici Doma naroda od 13.7.2010. godine.

Budući da u prvom krugu glasanja, s devet glasova „za“ i četiri glasa „protiv“, nije bilo entitetske većine iz Republike Srpske, obavljeno je usaglašavanje u Kolegiju Doma kao komisiji (nije bilo saglasnosti). Potom u drugom krugu glasanja, s devet glasova „za“ i četiri glasa „protiv“ iz entiteta Republike Srpske, Dom naroda nije usvojio u prvom čitanju Prijedlog okvirnog zakona o besplatnoj pravnoj pomoći. Vidjeti: Zapisnik 48. sjednice Doma naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, održane 13.7.2010.

134 Zakon o kancelariji za pravnu pomoć, Službeni glasnik Brčko Distrikta br. 18/07, 2007.

135 Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, Službeni glasnik RS br. 120/08, 2008.

136 Zakon o pružanju pravne pomoći, Službene novine TK br. 10/08, 2008.

137 Zakon o županijskom Zavodu za pravnu pomoć, Narodne novine ŽZH br. 14/08, 2008

138 Zakonom o kantonalnim ministarstvima i drugim tijelima kantonalne uprave, Službene novine Zeničko-dobojskog kantona 13/08 uspostavljen je Zavod za pravnu pomoć kao samostalna kantonalna upravna organizacija koja obavlja poslove davanja usluga isključivo osobama lošeg imovnog stanja; Pravilnik o načinu i uslovima pružanja pravne pomoći, Službene novine Zeničko-dobojskog kantona br. 9/09

139 Zakon o pružanju pravne pomoći, Narodne novine Županije Posavske br. 3/10, 2010.

Besplatna pravna pomoć ostvaruje se kao pravo na: opće informacije o pravima i obavezama, pravne savjete i pomoć pri popunjavanju obrazaca, pravnu pomoć pri sastavljanju svih vrsta pismena, zastupanje pred drugim organima uprave i institucijama, zastupanje na sudu, sačinjavanje apelacija i pravnu pomoć u postupcima mirnog rješavanja spora (medijacija).

Kriteriji koje fizičko lice treba ispuniti da bi steklo status korisnika pravne pomoći su: finansijski kriterij, kriterij očigledne osnovanosti i kriterij obaveznosti po drugim zakonima i međunarodnim konvencijama. Pravo na pravnu pomoć po finansijskom kriteriju ostvariju lica koja se identifikuju kao ugrožene kategorije, i to: lica koja primaju socijalnu pomoć, nezaposleni, bez drugih redovnih primanja ili prihoda, lica lošeg imovnog stanja, djeca bez roditeljskog staranja, lica kojima je prije kratkog vremena u drugom predmetu utvrđeno pravo na dodjelu pravne pomoći, lica kojima je oduzeta poslovna sposobnost i duševno oboljela lica smještena u zdravstvene ustanove i korisnici prava na starosnu i invalidsku penziju.

Zaposlenici nevladinih organizacija, prema predloženom Okvirnom zakonu, ne mogu zastupati na sudu u krivičnom postupku, a u upravnom sporu, prekršajnom, parničnom, vanparničnom i izvršnom postupku imaju pravo zastupanja, pod uvjetom da su pravnici sa položenim pravosudnim ispitom i najmanje dvije godine radnog iskustva na pravnim poslovima nakon položenog pravosudnog ispita.

Sredstva za organizovanje i pružanje pravne pomoći osiguravaju se u budžetu države, odnosno odgovarajućeg nivoa vlasti.

Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći u Republici Srpskoj¹⁴⁰ primjenjuje se od 1.7.2009. godine. Ovim zakonom, između ostalog, propisuju se osnovi prava i načela za ostvarivanje besplatne pravne pomoći, oblici ostvarivanja besplatne pravne pomoći, uslovi i način ostvarivanja prava na besplatnu pravnu pomoć, korisnici besplatne pravne pomoći, subjekti koji pružaju besplatnu pravnu pomoć, nadzor i upravljanje sistemom pravne pomoći, te finansiranje i kontrola pravne pomoći. U Republici Srpskoj osnovan je i djeluje od 1.7.2009. Centar za pružanje besplatne pravne pomoći, koji ima status Republičke upravne organizacije, organizaciono se nalazi u sastavu Ministarstva pravde, sa sjedištem u Banja Luci, a Centar ima i kancelarije u sjedištima Okružnih sudova Republike Srpske, i to: Banja Luka, Istočno Sarajevo, Trebinje, Bijeljina i Doboje. Centar za pružanje besplatne pravne pomoći u RS besplatnu pravnu pomoć pruža

140 Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, Službeni glasnik RS br. 120/08, 2008.

kao: davanje opštih informacija o pravima i obavezama, pravnih savjeta i pomoći u popunjavanju obrazaca, postupanje u sudskim postupcima (parnični, vanparnični, izvršni i prekršajni postupak, upravni spor), apelacije, postupak mirnog rješavanja sporova (medijacija) i pravna pomoć u sastavljanju pismena. Kao korisnici prava na besplatnu pravnu pomoć normiraju se: fizička lica koja ispunjavaju sljedeće kriterijume:

- a) finansijski kriterijum, (lica koja primaju socijalnu pomoć, nezaposleni, bez drugih redovnih primanja ili prihoda, lica lošeg imovinskog stanja, korisnici prava na starosnu i invalidsku penziju, lica sa oduzetom poslovnom sposobnošću i duševno oboljela lica smještena u zdravstvene ustanove, djeca bez roditeljskog staranja i lica kojima je prije kratkog vremena u drugom predmetu utvrđeno pravo na dodjelu pravne pomoći.
- b) kriterijum očigledne osnovanosti i
- c) v) kriterijum obaveznosti po drugim zakonima i međunarodnim konvencijama.

Za subjekte ovlaštene za pružanje pravne pomoći Zakon propisuje sljedeće. Pravo zastupanja u parničnom postupku, krivičnom postupku u dijelu kojim se pravo na odbranu obezbjeđuje postavljanjem branioca zbog slabog imovinskog stanja osumnjičenog ili osuđenog, upravnom sporu, prekršajnom, vanparničnom i izvršnom postupku imaju:

- a) zaposleni u Centru, osim u odbranama u krivičnom postupku,
- b) advokati, članovi Advokatske komore Republike Srpske i
- c) zaposleni u nevladinim organizacijama koje se bave pružanjem pravne pomoći (osim u odbranama u krivičnom postupku), a pod uslovima za zaposlene u Centru.¹⁴¹

U obrazloženju Nacrta Zakona o zavodu za pravnu pomoć Hercegovačko-neretvanske županije/kantona, između ostalog, navodi se da je:

„U okviru reforme zakonodavstva u oblasti pravosuđa potrebno obezbijediti uslove za kvalifikovane, finansijski opravdane i održive usluge besplatne pravne pomoći u predmetima za socijalno ugrožene kategorije stanovništva, koje će biti pružene od strane kvalitetnih pravnih stručnjaka u okviru institucionalizovanog organa, a posebno stoga što je zakonodavni dio reforme u pravosuđu postavio znatno šire nego ranije pravo siromašnog osumnjičenog, odnosno optuženog da ima branioca tako da po tom osnovu može zahtijevati

141 Vidjeti šire: <http://www.mpr-centar.org/>

branioca u toku cijelog krivičnog postupka i to za sva djela “ako to zahtijevaju interesi pravde”, te što je u ostalim postupcima ostvarivanje pravne zaštite ograničeno, pa je stoga nužno otkriti i ukloniti prepreke koje onemogućavaju ili otežavaju jednak pristup sudu i pravdi svim građanima.,,

Iz navedenog teksta vidljivo je da će reforma zakonodavstva u oblasti pravosuđa omogućiti socijalno ugroženim kategorijama stanovništva povoljnije uslove za korištenje usluga besplatne pravne pomoći. Dakle, reformom zakonodavstva otkrivene i uklonjene prepreke i propusti omogućiti će jednak pristup sudu i pravdi svim građanima.

BiH zakoni u građanskim stvarima ne sadrže odredbe za pravnu pomoć. U nekim slučajevima po entitetskim zakonima o građanskom postupku sud može postaviti privremenog zastupnika po službenoj dužnosti za optuženog. Ipak ovo imenovanje se ne smatra pravnom pomoći nego više kao pravno nadomještanje za stranku koja je neophodna da se održi sudski postupak.

Strankama koje sebi mogu priuštiti advokata – platiti ga iz ličnih sredstava ovakva rješenja ne predstavljaju nužno problem.

Analiza zakona iz građanske oblasti koje pokazuju nedostatke osiguranja pravne pomoći u istoj, i podatak da su u HNK 28% stanovništva potencijalni korisnici besplatne pravne pomoći, impliciraju potrebu za korištenjem usluga besplatne pravne pomoći u građanskoj oblasti, kako bi se izjednačio položaj stranaka u postupku.

Uz to, razlozi za osnivanje Kantonalnog zavoda za pravnu pomoć kao samostalne kantonalne ustanove nalaze se i u ekonomskoj opravdanosti što je vidljivo iz analize troškova koje je HNK imao po ovom osnovu u prethodnom periodu u krivičnim predmetima gdje se angažuju branioci po službenoj dužnosti od strane suda, a čiji troškovi su na teret kantona.¹⁴²

Međutim, stav sudskih organa i NVO sektora je da je kao jedan od nedostataka ovakvog pravnog normiranja i rješenja u oblasti ostvarenja pristupa pravdi i pružanja besplatne pravne pomoći izostavljanje udruženja građana – nevladinih organizacija kao pružaoca besplatne pravne pomoći.

142 Vdjeti šire: Obrazloženje Nacrta Zakona o zavodu za pravnu pomoć Hercegovačko-neretvanske županije/kantona

I u Preporukama Vijeća Evrope o uspostavi sistema pravne pomoći u Bosni i Hercegovini ističe se da „pravno zastupanje na sudu, da bi bilo djelotvorno, treba vršiti osoba koja je stručno kvalificirana da prakticira pravo u skladu sa zaknom, čime se, naravno, ne želi isključiti uloga NVO u pružanju pravnih usluga, te da bi se rad države na uspostavi i vođenju sistema pravne pomoći trebao odvijati, u bliskoj suradnji sa Advokatskom komorom, predstavnicima pravosuđa, kao i NVO i predstavnicima građanskog društva, te drugima koji posjeduju znanje okolnosti u kojima se nalaze osobe kojima je pravna pomoć potrebna, a u čemu bi trebao postojati integrirani zajednički pristup.“

U Evropskoj uniji sistem besplatne pravne pomoći uspostavljen je u svim državama Evropske unije, i to na način da je besplatna pravna pomoć predviđena ne samo nacionalnim zakonodavstvima, nego je dostupna građanima koji svoja prava ostvaruju na teritoriji druge zemlje, a ispunjavaju specifične propisane uslove za korištenje besplatne pravne pomoći. Neki od najznačajnijih dokumenata koji uređuju pravo na besplatnu pravnu pomoć u Evropskoj uniji su: Evropski sporazum o dostavljanju molbi za pravnu pomoć (iz 1977.), koji su potpisale sve članice Unije, izuzev Njemačke, a Bosna i Hercegovina ratifikovala je ovaj sporazum koji je na snazi u našoj zemlji od 31.5.2009. godine, kojim se reguliše pravo na pravnu pomoć van zemlje boravišta; Konvencija o međunarodnom pristupu pravdi (Hag, 1980.), koja predviđa da državljani i građani sa boravištem u zemlji koja je potpisnica Konvencije imaju pravo na pomoć u drugoj državi potpisnici pod istim uslovima kao da imaju boravište u toj zemlji, ratifikovana od svih članica Unije, a Bosna i Hercegovina je preuzela ovu Konvenciju 1993. godine; Direktiva za pravnu pomoć, usvojena od Vijeća Evrope u januaru 2003., na prijedlog Evropske komisije, sa ciljem poboljšanja pristupa pravdi uspostavom minimalnih zajedničkih pravila koja se odnose na pravnu pomoć. Sistemi besplatne pravne pomoći u Evropskoj uniji se međusobno razlikuju u pogledu prirode i obima pravne pomoći korisnicima, kao i uslova korištenja, ali svi imaju isti cilj – osigurati efektivan pristup pravdi svim građanima. Dakle, prema evropskim standardima, kao i prema predloženom i odbijenom Okvirnom zakonu o besplatnoj pravnoj pomoći u BiH, te važećem Zakonu o besplatnoj pravnoj pomoći u Republici Srpskoj, predviđeno je pružanje besplatne pravne pomoći od NVO sektora, dok Zakon o Kantonalnom zavodu za pravnu pomoć u HNK, sada u skupštinskoj proceduri, kao jedini zakon iz oblasti besplatne pravne pomoći u HNK, ne normira tu mogućnost.

Stanje u praksi – Problem pristupa pravdi na Općinskom i Kantonalnom/Županijskom sudu u Mostaru zbog neupućenosti stranaka i (mogući) doprinos NVO sektora

Postupak pred sudom je strogo formalan, neovisno radi li se o građanskom, kaznenom, upravnom ili prekršajnom postupku. Potrebno je naglasiti da je u zakonima koji uređuju sudske postupke, ponajprije u Zakonu o parničnom postupku i Zakonu o kaznenom postupku, propisano da je teret dokaza na strankama. Dakle, uspješno rješavanje spora za stranku ovisi o njenom poznavanju pravnih propisa ili od pomoći pravnog stručnjaka.

Postavlja se pitanje koliko ljudi u Bosni i Hercegovini ima mogućnost odnosno znanje da sebe zastupa na sudu, a koliko ima onih koji sebi mogu osigurati kvalitetnu pravnu pomoć branitelja ili odvjetnika?

Prema podacima koje smo dobili od sutkinje Nine Čulanić, zamjenice predsjednika Općinskog suda u Mostaru, enormno je veći broj stranaka koje nemaju adekvatnu pravnu pomoć odnosno zastupnika od onih koji takvu pomoć imaju. Prema njenim riječima, upravo slučajevi neadekvatnog i nekvalitetnog zastupanja dovode do preopterećenosti i zagušenosti sudova. To dalje dovodi, čekanjem duži period na rješavanje predmeta, do ugrožavanja i kršenja prava na pravično suđenje u razumnom roku i pristupa pravdi. Iako postoji pretpostavka da građani moraju poznavati pravo, ipak se najčešće radi o laicima koji žele ostvariti neko svoje pravo, a nemaju pravnog znanja niti vještine zastupanja, kao ni novčanih sredstava da bi angažirali odvjetnika tako da najčešće nakon iscrpljujućeg procesa izgube svoja prava. Nekvalitetno zastupanje posljedica je socijalnog stanja u državi, jer velik broj ljudi odlučuje se sam zastupati u postupku, a budući da ne poznaju pravo dovoljno, sudac se nađe u poziciji da mora kanalizirati stranku u kojem smjeru da formulira svoj tužbeni zahtjev i na takve "instrukcije" gubi se dosta vremena. Sud odnosno suci imaju samo zakonsku obvezu stranke upozoriti na značaj zakonskih odredbi o formi akta i tu ovlast suca prestaje, jer sud ne smije utvrđivati materijalnu istinu, nego je teret dokaza na strankama.

Pred Općinskim sudom u Mostaru najveći je broj komunalnih predmeta (tužbi za neplaćanje struje, vode, telekomunikacija ...), zatim radnih i obiteljskih sporova, može se zaključiti da bi diplomirani pravnici i stručnjaci unutar nevladinih organizacija, mogli stranke s takvim problemima uputiti na pravi put i pomoći u adekvatnoj izradi različitih vrsta podnesaka, te davanju uputa strankama o njihovim pravima i obvezama. Takvim rješanjem omogućio bi se efikasniji rad

suda, a i postotak sporova riješenih u korist stranke, koje su do sada gubili radi neadekvatne pomoći i slabog imovnog stanja zbog kojeg nisu bili u mogućnosti uzeti branitelja/odvjetnika.

Što se tiče problema neukih stranaka pred Županijskim/Kantonalnim sudom u Mostaru, situacija je drugačija, jer ovaj sud nije prva instanca strankama. Postupak pred ovim sudom za većinu stranaka je apelacijski, odnosno drugostupanjski i u ovom dijelu stranke već moraju imati branitelja. Postoji dio upravnog referata gdje se nailazi na problem nepravilno sastavljenih podnesaka, ali to nije veliki postotak. Međutim, za takve situacije Predsjednik suda Mladen Jurišić smatra kako bi svrsishodno bilo preko NVO sektora oformiti mirovna vijeća, unutar pravosudnih institucija, po uzoru na Norvešku. Dakle, radilo bi se o vidu arbitražnog rješavanja sporova bez glavne rasprave pred sudskim vijećem. Članovi takvih vijeća bili bi suci, odvjetnici i diplomirani pravnici iz NVO sektora. Takva vijeća bi velik broj slučajeva rješavali bez provođenja klasičnog sudskog postupka i tako doprinosila efikasnosti pravosuđa.

Dakle, većina stranaka gubi sporove zbog formalnih nedostataka pojedinih podnesaka koje su pisali bez stručne pomoći. Upravo se u takvim situacijama nalazi prostor za učešće civilnog sektora/NVO-a koji bi, putem pravnika unutar svojih organizacija, pružili besplatnu pravnu pomoć odnosno „kanalizirali“ stranke i njihove zahtjeve prije nego bi oni došli pred sud. Problem jeste nepostojanje zakonskog rješenja za takvu mogućnost, jer se u Nacrtu Zakona o zavodu za pravnu pomoć Hercegovačko-neretvanske županije/kantona (u daljnjem tekstu Nacrt Zakona), učešće civilnog sektora uopće ne spominje. Prema Nacrtu Zakona pravnu pomoć mogu pružati samo branitelji.

Poređenja radi, identično rješenje predviđeno je i u Zakonu o Zavodu za pravnu pomoć koji je usvojen u županiji/kantonu Zapadno-hercegovačkoj u 2008. godini¹⁴³. Ravnatelj tog Zavoda gospodin Ivan Lasić ističe da unatoč velikom doprinosu učinkovitosti pravosuđa, rad Zavoda je još uvijek pod povećalom i mora opravdati potrebu uvođenja takve institucije u sustav pravosuđa. Većina slučajeva koja se pojavi u Zavodu i za koje strankama treba pravna pomoć su predmeti vezani za tužbe zbog neplaćanja električne energije, telekomunikacijskih usluga, ali zna biti i predmeta obiteljskog nasilja. Za sada, prema njegovim riječima, na području ŽZH (Županije Zapadno-hercegovačke) ne djeluje nijedna nevladina organizacija koja se bavi bilo kakvim vidom pružanja pravne pomoći, ali naglašava kako bi se pri Zavodu mogao uposliti određeni broj studenata

143 Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke, broj: 5/08, 2008.

prava kao pripravnika, naravno uz suglasnost Ministarstva pravosuđa, koji bi mogli sudjelovati u pružanju pravne pomoći, što ukazuje na spremnost i potrebu Zavoda za suradnjom i sa drugim subjektima u obezbjeđivanju pristupa pravdi i pružanju besplatne pravne pomoći svima kojima je potrebna.

U oba zakona jednake su odredbe koje propisuju da pravnu pomoć mogu pružiti samo branitelji, te su nabrojani uvjeti pod kojim stranka može dobiti pravnu pomoć.

Loše imovno stanje, koje je pretpostavka za mogućnost dobivanja besplatne pravne pomoći dokazuje se:

- potvrdom centra za socijalni rad ili potvrdom nadležne općinske službe socijalne skrbi,
- uvjerenjem porezne uprave,
- izjavom o obiteljskoj i materijalnoj situaciji.¹⁴⁴

Budući da besplatnu pravnu pomoć najčešće trebaju neuke stranke, vjerojatnost da će znati prikupiti zakonom propisanu dokumentaciju bez stručne pomoći je vrlo mala. Dakle i tu se otvara mogućnost za sudjelovanje članova NVO-a, na način da NVO-i pouče stranke i upute ih u proceduru priupljanja potrebne dokumentacije.

Iako Nacrt Zakona ne spominje NVO sektor kao vid pružanja pravne pomoći neukim strankama kao i socijalno ugroženima, ipak postoji mogućnost amandmanske izmjene tog Zakona. Dakle, amandmanski bi trebalo djelovati na predloženi Zakon o Kantonálnom zavodu za pravnu pomoć (HNK) tako da se pravno normira suradnja Zavoda i NVO sektora u pružanju besplatne pravne pomoći. Veliki broj predmeta u HNK jesu komunalni predmeti, kao i porodični i radni sporovi, u kojima NVO svojim znanjem i iskustvom mogu pružiti na efikasan i stručan način besplatnu pravnu pomoć.

NVO sektor i dosadašnja praksa pružanja besplatne pravne pomoći u HNK/Ž

Tri nevladine organizacije – udruženja građana u Mostaru aktivno se i kontinuirano bave pružanjem besplatne pravne pomoći širem krugu socijalno ugroženih i ranjivih kategorija stanovništva, sa različitom metodologijom i

¹⁴⁴ Pravilnik o načinu i uvjetima pružanja pravne pomoći u Zapadno-hercegovačkoj županiji/kantonu, čl. 2., 2008.

sadržinom rada, te projektnom i organizacijskom strukturom: Centar za ljudska prava u Mostaru, Udruženje „Vaša prava BiH“ i Agencija lokalne demokratije u Mostaru.

Od 2009. u Centru za ljudska prava u Mostaru¹⁴⁵ djeluje Pravno savjetovalište – Centar za besplatnu pravnu pomoć pri Centru za ljudska prava u Mostaru („žive klinike“)¹⁴⁶, u okviru kojeg studenti, kao (završeni) polaznici pravnih klinika – projekta koji se realizuje u saradnji sa Pravnim fakultetima u Mostaru i pod sponzorstvom Fonda otvoreno društvo Bosne i Hercegovine, i tek diplomirani pravници sa oba Pravna fakulteta u Mostaru, pod mentorstvom, uz pomoć i saglasnost profesora prava sa iskustvom u kliničkom obrazovanju pravника, kao i pravника praktičara, pružaju besplatnu pravnu pomoć socijalno ugroženim kategorijama stanovništva. Studenti i tek diplomirani pravници stiču potrebno radno iskustvo i praktična pravna znanja i vještine, profesori prava i pravници praktičari usvajaju nove i drugačije metode edukacije, socijalno ugrožene i diskriminirane kategorije stanovništva dobivaju besplatnu i visoko kvalitetnu

145 Centar za ljudska prava je nevladina organizacija – udruženje građana fokusirano na unaprjeđenje kvalitete obrazovanja studenata prava i znanja i vještina (mladih) diplomiranih pravника, pružanje besplatne pravne pomoći, edukaciju akademskog osoblja i pravника praktičara, proces zakonodavne, pravosudne i reforme javnog sektora u Bosni i Hercegovini, te istraživanje javnih politika i pravljenje i publikovanje analiza u oblasti ljudskih prava i raznih pravnih oblasti. Centar je članica Mreže pravde u Bosni i Hercegovini.

146 Projekat “živih klinika” realizuje se kao svojevrsan nastavak i nadgradnja tokom 2003., 2004., 2005., 2006., 2007. i 2008. i 2009. godine realizovanog projekta “Kliničko obrazovanje pravника za studente Pravnog fakulteta Univerziteta “Džemal Bijedić” u Mostaru i Pravnog fakulteta Sveučilišta u Mostaru”, sponzorisanog od Fonda otvoreno društvo Bosna i Hercegovina – Soros fondacije, koji je imao za cilj dati značajan doprinos modernizaciji i unaprjeđenju kvaliteta obrazovanja budućih pravника kroz otklanjanje uočenih slabosti nastavnog plana i programa koje se prvenstveno odnose na zapostavljenost praktičnog obrazovanja studenata prava za njihovu buduću karijeru i profesionalni angažman, te osposobiti studente za njihov rad u praksi, što se ostvaruje adekvatno odabranom metodologijom rada i realizacijom ideje kliničkog obrazovanja studenata – budućih pravника. Projekat Centar za ljudska prava u Mostaru kao implementator uspješno je realizovao uz saglasnost i u saradnji sa Pravnim fakultetima u Mostaru, a akcenat projekta bio je na tome da studenti steknu i primjenjuju praktično pravno znanje i vještine kroz nastavni proces pravnih klinika ljudskih prava, krivičnog procesnog prava, građanskog procesnog prava, upravnog/upravnog procesnog prava, te radnog i socijalnog prava: radionice, naučne razgovore i okrugle stolove, studijske posjete, te pravnu praksu i savjetovanje uz učešće akademskih mentora i pravника praktičara iz BiH i regiona, kao i stručnjaka iz međunarodnih organizacija.

pravnu pomoć, čime se doprinosi ostvarenju pristupa pravdi, efikasnijem uređenju i djelovanju sektora pravde, stvara mogućnost identifikovanja i praćenja, te davanja preporuka za izvodljivo rješenje i otklanjanje problema i nedostataka u zakonodavstvu i pravosudnom sistemu, sektoru pravde, te vršenja analize, istraživanja, monitoringa, izvještavanja, javnog zagovaranja, publikovanja i informisanja svih relevantnih aktera, posebno u domenu ostvarenja pristupa pravdi i reformi sektora pravde.

Pravno savjetovalište – Centar za besplatnu pravnu pomoć pri Centru za ljudska prava u Mostaru, od septembra 2010. finansirano je i od USAID JSDP II kroz projekat “Pristup pravdi u Hercegovačko-neretvanskom kantonu – besplatna pravna pomoć” pruža pravnu pomoć u predmetima koji se tiču oblasti parničnog postupka, vanparničnog postupka, izvršnog postupka, prekršajnog postupka i upravnog postupka.¹⁴⁷

Od 2009. godine do sada je pružena besplatna pravna pomoć, apstraktna i/ili konkretna, u preko 500 slučajeva. U prosjeku, sedmično se za besplatnu pravnu pomoć obrati 5 – 7 potencijalnih korisnika.

Korisnici su socijalno ugrožene kategorije, ranjive i diskriminirane, penzioneri, nezaposleni, osobe sa posebnim potrebama, starije i bolesne osobe, povratnici, radnici sa neriješenim radnopravnim statusom i bez primanja, porodice sa djecom bez sredstava za život, a pravna pomoć koja je zahtijevana i dobivena iz Pravnog savjetovališta – Centra za besplatnu pravnu pomoć u Centru za ljudska prava u Mostaru („živa klinika“) odnosila se na sve oblasti iz kojih savjetovalište pruža pravnu pomoć, posebno: ljudska prava, zabrana diskriminacije, radno i socijalno pravo, građansko procesno pravo, upravno i upravno procesno pravo, porodično

147 Pravna pomoć pruža se naročito: davanjem opštih informacija podnosiocima zahtjeva o njihovim pravima i obavezama (apstraktna pravna pomoć), davanjem početnih pravnih savjeta i pomoć u popunjavanju formulara i davanje pismenih i usmenih pravnih savjeta, pravna pomoć u sastavljanju pismena (konkretna pravna pomoć) upućivanjem klijenata organizaciji - advokatu koji može, prema ZPP-u, da zastupa klijenta na sudu, pravna pomoć u postupcima mirnog rješavanja sporova (medijacija), pravnim istraživanjem i analizom povodom određenog predmeta, u određenim situacijama praćenjem klijenta do suda/upravnog organa i pružanje pomoći na licu mjesta (popunjavanje obrazaca, dobijanje dokumenta ...), davanjem savjeta i pružanje besplatne pravne pomoći posebno u oblasti ljudskih prava, radnog i socijalnog prava, građanskog (procesnog) prava, te upravnog (procesnog) prava. Savjetovalište odbija pravnu pomoć: u predmetima u kojem klijent traži da ga Kancelarija zastupa pred sudom, u slučaju kada bi pružanje pravne pomoći vodilo izvršenju krivičnog djela ili pomaganju da učinilac krivičnog djela izbjegne krivičnu odgovornost, u krivičnim i privrednim predmetima.

pravo, te na predmete iz oblasti parničnog postupka, vanparničnog postupka, izvršnog postupka, prekršajnog postupka i upravnog postupka.

Korisnici pravne pomoći obraćaju se Savjetovalištu i za apstraktnu i za konkretnu pravnu pomoć, naročito povodom sudskih i upravnih procedura, ostvarivanja prava iz radnog prava, te penzionog, socijalnog i zdravstvenog osiguranja, prava na invalidninu, skrbništvo, dobivanja socijalne pomoći, pristupa informacijama, žalbeni postupak, podnošenje tužbe i odgovora na tužbu, prijedloga za izvršenje, uputstva o djelovanju najviših sudskih instanci i sl.

Centar za ljudska prava u Mostaru, kroz projekat “Pristup pravdi u Hercegovačko-neretvanskom kantonu – besplatna pravna pomoć”, finansiran od USAID JSDP II (septembar 2010. – maj 2011.) fokusira se na oblast pružanja besplatne pravne pomoći, i to: postojeći pravni okvir, davanje usluga apstraktne i konkretne pravne pomoći tražiocima pravne pomoći, edukaciju i informisanje i pružaoca i primaoca pravne pomoći, ciljnih grupa, te studenata prava i javnosti, kao i članica Mreže pravde u BiH, po potrebi, analizu i istraživanje relevantnog pravnog okvira i metodologije i sadržaja rada posebno na najučestalijim pravnim problemima, kao i uzajamnih odnosa ključnih aktera: sudstvo (Općinski i Kantonalni sud u Mostaru), NVO sektor, osobito Centar za ljudska prava u Mostaru, akademska zajednica (dva Pravna fakulteta u Mostaru, nastavno osoblje, studenti i tek diplomirani pravnici), advokatska kancelarija (Advokatska komora FBiH – Regionalna advokatska komora - HNK), Ministarstvo pravosuđa, uprave i lokalne samouprave HNK, Vlada HNK, Skupština HNK, zagovaranje i lobiranje za donošenje i/ili unaprijeđenje pravnih akata (zakona) i prakse za poboljšanje stanja u ovoj oblasti, pripremanje i publikovanje završnog zbirnog - publikacije/ zbornika radova o pristupu pravdi – besplatnoj pravnoj pomoći u HNK, uz učešće svih navedenih ključnih aktera u HNK sa praktičnim i izvodljivim preporukama za unaprjeđenje stanja.

Udruženje „Vaša prava BiH“, sa razgranatom mrežom kancelarija na teritoriji Bosne i Hercegovine, djeluje i u svom uredu u Mostaru i obavlja sa zavidnom stručnošću i profesionalnošću u radu svoju djelatnost u domenu pružanja usluga besplatne pravne pomoći. Ono što bitno razlikuje ovo Udruženje jeste praksa zastupanja pred sudom, posebni programi pomoći za izbjegla i raseljena lica, azilante, te program borbe protiv diskriminacije – strateško parničenje.

Prema podacima sa web stranice Udruženja i iz intervju sa gospodinom Ahmetom Salčinom, zamjenikom direktora za pravna pitanja udruženja „Vaša prava BiH“, u korisnike usluga „Vaših prava BiH“ spadaju raseljene osobe,

povratnici (posebna pažnja data je situaciji i potrebama manjinskih povratnika), izbjeglice, ugrožene kategorije lokalnog stanovništva (ova kategorija obuhvata pružanje usluga ugroženim starim osobama, osobama sa onesposobljenjem, djeci bez roditeljskog staranja, samohranim majkama, žrtvama nasilja u porodici, traumatiziranim osobama, žrtvama trgovine ljudima i nacionalnim manjinama kao i izbjeglicama i povratnicima koji su, nakon izvjesnog perioda integrisali u društvo i prešli iz kategorije izbjeglica i povratnika u kategoriju ugrožene lokalne populacije), tražitelje azila i izbjeglice u BiH, osobe iz regije koje traže privremenu zaštitu u BiH, osobe iz regije koje su pod privremenom zaštitom u BiH, osobe u BiH kojima je potrebna pomoć za pitanja apatrizma/državljanstva, te žrtve trgovine ljudima.

Do sada je udruženje „Vaša prava BiH“ pomoglo preko 400.000 ljudi, uključujući socijalno-ugroženo stanovništvo, izbjeglice, raseljena lica, te pripadnike manjina. Samo u 2005. godini pravnu pomoć i informacije je dobilo više od 54.000 ljudi.

Udruženje „Vaša prava BiH“ pruža različite oblike pravne pomoći svojim korisnicima, od davanja odgovora na kratke upite do opsežnije pomoći uključujući pravno zastupanje u svim pravnim poljima, izuzev krivičnog prava. Pravna pomoć se pruža kroz besplatno pravno savjetovanje i zastupanje.

„Vaša prava BiH“ imaju preko 80 profesionalnih uposlenika uključujući advokate, pravnike, informativne službenike i drugo operativno osoblje. Profesionalni profil osoblja i ogromno iskustvo su jedne od najvećih vrijednosti Vaših prava BiH. U prosjeku oko 30 novih korisnika mjesečno zatraži besplatnu pravnu pomoć u kancelariji „Vaših prava“ u Mostaru, uz 50 – 60 mjesečno „starih“, još aktivnih predmeta ili istih osoba sa drugim pravnim problemom.

U Resursnom centru za demokratizaciju Agencije lokalne demokratije u Mostaru od 2009. godine djeluje besplatno Pravno savjetovište o ljudskim pravima, u kojem je angažovana pravna savjetnica i rad sa strankama – socijalno ugroženim, diskriminiranim i građanima slabijeg imovnog stanja obavlja se svakim četvrtkom od 14:30 do 17:30 sati.¹⁴⁸

Rad na pripremi i rješavanju predmeta traje kontinuirano. Stranke se interesiraju i za apstraktnu i za konkretnu pravnu pomoć, te djelatnost Pravnog savjetovišta – prirodu i metodologiju rada. Do sada je pružena besplatna pravna pomoć u

148 Pravno savjetovište o ljudskim pravima u Resursnom centru za demokratizaciju Agencije lokalne demokratije u Mostaru prestalo je sa radom u februaru 2011. zbog okončanja projekta kroz koji je osnovano. Ukoliko se iznađu nova sredstva od donatora, Pravno savjetovište će ponovo početi sa radom.

preko 240 slučajeva. U prosjeku 5-7 stranaka sedmično obrati se za pravnu pomoć.

Korisnici besplatne pravne pomoći su socijalno ugrožene kategorije – osobe slabijeg imovnog stanja, ranjive i diskriminirane, osobe sa posebnim potrebama, a tražena pravna pomoć odnosila se na sve oblasti iz kojih savjetovalište pruža pravnu pomoć, posebno: ljudska prava: građanska i politička prava, ekonomska, socijalna i kulturna prava, zabrana diskriminacije, pristup informacijama, žalbeni postupci, te na predmete iz oblasti parničnog vanparničnog izvršnog, prekršajnog postupka i upravnog spora i upravnog postupka.

Određeni broj pravnih predmeta rješava (konkretna pravna pomoć) se posebno u saradnji sa Pravnim savjetovalištem – Centrom za besplatnu pravnu pomoć u Centru za ljudska prava u Mostaru i Udruženjem „Vaša prava BiH“.

Dosadšnji veoma uspješan rad sve tri navedene nevladine organizacije dokazuje brojem i raznovrsnošću zaprimljenih predmeta i kvalitetom pružene pravne pomoći da je doprinos nevladinog sektora, adekvatno obučenog i osposobljenog za pružanje besplatne pravne pomoći, od ogromnog značaja za ostvarenje pristupa pravdi posebno ugroženih kategorija stanovništva. Bez djelovanja nevladinih organizacija veliki broj građana bi ostao uskraćen za pravnu pomoć i ostvarenje svojih prava, a pravosuđe i organi uprave bili bi dodatno opterećeni i usporeni u postupku rješavanja sporova. U tom slučaju, sav teret pružanja besplatne pravne pomoći prešao bi na javni zavod koji vjerovatno neće imati tolike finansijske i kadrovske mogućnosti da pruža besplatnu pravnu pomoć za skoro 30% stanovništva HNK, kao potencijalnih korisnika besplatne pravne pomoći, kao što to čine tri nevladine organizacije sada.

Preporuke za unaprjeđenje stanja u oblasti pristupa pravdi – pružanju besplatne pravne pomoći u HNK

Uzimajući u obzir navedeno, a prije svega činjenice da pravni okvir pružanja besplatne pravne pomoći normiran samo Prijedlogom Zakona o kantonalnom Zavodu za pravnu pomoć u HNK nije dovoljan i nije usklađen sa predloženim pravnim okvirom za pružanje besplatne pravne pomoći na državnom nivou, niti sa međunarodnim dokumentima, praksama i standardima, pošto regulira jednog pružoca besplatne pravne pomoći – Kantonalni zavod za pravnu pomoć, a u HNK nema zakona o besplatnoj pravnoj pomoći koji obuhvata i NVO sektor kao davaoce besplatne pravne pomoći, te da su nevladine organizacije isključene kao davaoci besplatne pravne pomoći iako su do sada uspješno pružale ovaj vid

pomoći građanima u HNK, te posjeduju dugogodišnje iskustvo i potrebne stručne kadrove posebno za komunalne, porodične, radne i imovinsko - pravne predmete koji su najčešći i najmnogobrojniji sporovi u HNK, ali i u cijeloj BiH, predlažu se sljedeća rješenja koja bi trebala djelovati u cilju unaprjeđenja pristupa pravdi u HNK kroz pružanje besplatne pravne pomoći:

- Pravno regulirati pružanje besplatne pravne pomoći od udruženja građana,
- Uspostaviti institucionalizirane oblike saradnje pravosuđa i organa uprave sa po zadatim i preciziranim kriterijima odabranim udruženjima građana za pružanje usluga besplatne pravne pomoći,
- Pravno normiranje pružanja besplatne pravne pomoći od udruženja građana i institucionaliziranih oblika saradnje pravosuđa i organa uprave sa NVO sektorom izvršiti bilo amandmanskim djelovanjem na Zakon o kantonalnom Zavodu za pravnu pomoć, bilo donošenjem zakona o pružanju besplatne pravne pomoći u HNK koji će uključivati i NVO sektor, odnosno normirati kao subjekte pružanja besplatne pravne pomoći udruženja građana – nevladine organizacije,
- Uz konsultacije i sa nevladim sektorom donijeti, unaprijediti i harmonizirati pravnu regulativu u oblasti pružanja besplatne pravne pomoći u Bosni i Hercegovini, izraditi jedinstvene zakonske akte o pravnoj pomoći, kao i detaljne propise za njihovu primjenu na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine, te time i u HNK, a koji bi regulisali pružanje pravnih savjeta, pomoći i zastupanja u sudskim i upravnim postupcima i sporovima,
- Ojačati saradnju sudstva i uprave sa NVO sektorom u oblasti pružanja besplatne pravne pomoći, posebno na način da: 1. NVO pruže pravnu pomoć stranakama pri otklanjanju formalnih nedostataka pojedinih podnesaka koje su pisali bez stručne pomoći, zbog čega stranke nerijetko gube spor ili duže čekaju na ostvarenje svog prava zbog razloga proceduralne prirode, te bi NVO „kanalizirali“ stranke i njihove zahtjeve prije nego bi oni došli pred sud i 2. NVO osobito u komunalnim, radnim, porodičnim i imovinsko-pravnim sporovima stranke upućuju na pravi put i pomažu im u adekvatnoj izradi različitih vrsta podnesaka, te daju upute strankama o njihovim pravima i obvezama, čime bi se doprinjelo efikasnijem radu suda, a i povećao postotak sporova riješenih u korist stranke, koje su do sada gubili radi neadekvatne pomoći i slabog imovnog stanja zbog kojeg nisu bili u mogućnosti uzeti branitelja/odvjetnika,
- Razmotriti mogućnost formiranja mirovnih vijeća koja bi, uz učešće NVO sektora, veliki broj slučajeva rješavala bez provođenja klasičnog sudskog postupka,
- Neophodno je osigurati finansijska sredstva od države i budžeta pojedinih

nivoa i organa vlasti za aktivniji i izvjesniji rad i NVO sektora u oblasti pristupa pravdi – pružanju besplatne pravne pomoći, jer djelotvornu pravnu pomoć mogu pružati samo države koje imaju čvrsto političko opredjeljenje i koje su spremne finansijski podržati razvoj sveobuhvatnog sistema pravne pomoći,

- Periodično, ali na redovnoj osnovi pratiti stanje, te vršiti i objavljivati analizu stanja o oblasti pristupa pravdi – besplatne pravne pomoći, sa preporukama za unaprjeđenje,
- Uspostaviti sistemsko pružanje besplatne pravne pomoći,
- Obrazovati i informirati građane o njihovim pravima, što također mogu raditi (i već odlično rade) nevladine organizacije.

Bibliografija

Knjige:

1. Gorjanc – Prelević, T., Pravo na suđenje u razumnom roku - – zbirka izabranih presuda Evropskog suda za ljudska prava u slučajevima protiv Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Makedonije, Slovenije i Srbije, Sarajevo, 2009.
2. Harland, C., Roche, R., Strauss, E., Komentar Evropske konvencija o ljudskim pravima prema praksi u Bosni i Hercegovini i Strasbourgu, , Sarajevo, 2003.
3. Miličević, N., Ljudska prava, Sarajevo, 2007.
4. Nadaždin Defterdarević, M., Evropska konvencija prema praksi Evropskog suda za ljudska prava, Mostar, 2007.
5. Pravni akti, izvještaji, strategije i drugi izvori:
6. Direktiva za pravnu pomoć, usvojena od Vijeća Evrope u januaru 2003., na prijedlog Evropske komisije
7. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, 1950.
8. Evropski sporazum o dostavljanju molbi za pravnu pomoć (iz 1977.)
9. <http://www.mpr-centar.org/>
10. Izvještaj Agencije lokalne demokratije u Mostaru, 2010
11. Izvještaj Centra za ljudska prava u Mostaru, 2010.
12. Izvještaj Udruženja „Vaša prava BiH“, 2010.
13. Jedinствена pravila za izradu pravnih propisa u institucijama Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH“, br. 11/05, 2005.
14. Konvencija o međunarodnom pristupu pravdi (Hag, 1980.)
15. Okvirni zakon o besplatnoj pravnoj pomoći u fazi prijedloga, 2010.
16. Pravilnik o načinu i uslovima pružanja pravne pomoći, Službene novine Zeničko-dobojskog kantona br. 9/09, 2009.
17. Pravilnik o načinu i uvjetima pružanja pravne pomoći u Zapadno-hercegovačkoj županiji/kantonu, 2008.
18. Pravila za konsultacije u izradi pravnih propisa, Službeni glasnik BiH, br. 81/06, 2006.

19. Preporuke Vijeća Evrope o uspostavi sistema pravne pomoći u Bosni i Hercegovini.
20. Strategija za reformu sektora pravde u Bosni i Hercegovini za period od 2008. do 2012. godine, Ministarstvo pravde BiH, Sarajevo, juna 2008. Godine
21. UNDP Projekat: Pristup pravdi – suočavanje sa prošlošću i izgradnja povjerenja za budućnost, Klaster: Pravda i sigurnost ljudi, Sistem besplatne pravne pomoći u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2010.
22. Ustav BiH, Aneks IV Opšteg okvirnog sporazuma.
23. Ustav FBiH, US F BiH broj 1/94, 30. marta, 1994. godine, Sarajevo.
24. Ustav RS, Službeni glasnik RS br. 3/92, 6/92, 8/92, 15/92, 19/92, 1992. godine
25. Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, Službeni glasnik RS br. 120/08, 2008.
26. Zakon o kancelariji za pravnu pomoć, Službeni glasnik Brčko Distrikta br. 18/07, 2007.
27. Zakon o kantonalnim ministarstvima i drugim tijelima kantonalne uprave, Službene novine Zeničko-dobojskog kantona br. 13/08, 2008.
28. Zakon o pružanju pravne pomoći, Narodne novine Županije Posavske br. 3/10, 2010.
29. Zakon o pružanju pravne pomoći, Službene novine TK br. 10/08, 2008.
30. Zakon o županijskom Zavodu za pravnu pomoć, Narodne novine ŽZH br. 14/08, 2008.

Intervjui:

1. Kotlo, R., Stipanović, I., Zapisnik sa intervjuja sa sudijom Mladenom Jurišićem, predsjednikom Kantonalnog/Županijskog suda u Mostaru, Mostar, 6.1.2011.
2. Kotlo, R., Stipanović, I., Zapisnik sa intervjuja sa sutkinjom Ninom Čulanić, zamjenicom predsjednika Općinskog suda u Mostaru, Mostar, 6.1.2011.
3. Kotlo, R., Stipanović, I., Zapisnik sa intervjuja sa sudijom Nurkom Pobrićem, sudijom i predsjednikom upravnog referata Kantonalnog/Županijskog suda u Mostaru, Mostar, 6.1.2011.
4. Kotlo, R., Zapisnik sa intervjuja sa gđom Jasminkom Bratić, pomoćnicom ministra Ministarstva pravosuđa, uprave i lokalne samouprava HNK/Ž, Mostar, 7.1.2011.

5. Stipanović, I., Zapisnik sa intervjuja sa gospodinom Ivanom Lasićem, Ravnateljem Zavoda za pravnu pomoć Županije Zapadno-hercegovačke, Široki Brijeg, 5.1.2011.
6. Kotlo, R., „Zapisnik sa intervjuja sa gđom Dženanom Dedić, izvršnom direktoricom Agencije lokalne demokratije u Mostaru, Mostar, 5.1.2011.
7. Kotlo, R., Zapisnik sa intervjuja sa gđinom Ahmetom Salčinom, zamjenikom direktora za pravna pitanja udruženja „Vaša prava BiH“, Mostar, 5.1.2011.

Biografija autorica

Mr.sc. Rebeka Kotlo je viša asistentica na Pravnom fakultetu Univerziteta «Džemal Bijedić» u Mostaru na nastavnim predmetima Uvod u nauku o državi i pravu I i II, Pravo ljudskih prava, Teorija prava, Filozofija prava, Savremeni pravno-politički sistemi – Opći i Posebni dio i Politički sistemi. Takođe je i doktorantica na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu i izvršna direktorica Centra za ljudska prava u Mostaru - nevladine organizacije fokusirane na proces pravosudne, zakonodavne, obrazovne i reforme javnog sektora i zaštitu ljudskih prava. Radi i kao pravna savjetnica i edukatorica u oblasti ljudskih prava i demokratizacije, projekt menadžerica/koordinatorica, te nezavisna istraživačica za domaće i međunarodne vladine i nevladine organizacije. Pravnica je sa položenim stručnim upravnim ispitom za službenike visoke stručne spreme i pravosudnim ispitom. Diplomirala je na Pravnom fakultetu Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, kao „Student generacije“, a magistrirala na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu. U proteklih deset godina angažovana je kao projekt menadžerica/koordinatorica, stručna saradnica, konsultantica, predavačica, pravna savjetnica, urednica, autorica, koautorica i redaktorica u dvadeset edukativnih i naučno-istraživačkih projekata za Vijeće Evrope, Evropsku komisiju, WUS Austria, Svjetski univerzitetski servis Bosne i Hercegovine, Fond otvoreno društvo Bosne i Hercegovine-Soros fondaciju, Nezavisni biro za humanitarna pitanja Bosne i Hercegovine (IBHI-BiH), Centar za ljudska prava u Mostaru, Agenciju lokalne demokratije u Mostaru, Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu, Mrežu Centara za ljudska prava u jugoistočnoj Evropi, Transparency International Bosne

i Hercegovine, USAID, UNICEF, Humanity in Action, Biro za ljudska prava Tuzla, ACIPS, u čijem izdanju je i autorica, koautorica, urednica i redaktorica brojnih radova, studija, praktikuma i knjiga.

Ivana Stipanović, dipl.iur., je mlađa asistentica na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Mostaru na nastavnim predmetima Kazneno procesno pravo i Transnacionalno i međunarodno kazneno pravo, te je polaznica Poslijediplomskog znanstvenog studija „Bosna i Hercegovina i europsko pravo“ na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Mostaru. Radi i kao stručna suradnica u Centru za ljudska prava u Mostaru, nevladine organizacije fokusirane na proces pravosudne, zakonodavne, obrazovne i reforme javnog sektora i zaštitu ljudskih prava. Diplomirala je na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Mostaru, te je dobitnica Rektorove nagrade za najbolje studente tijekom sve četiri godine studija. U proteklih pet godina angažirana je i kao projekt koordinatorica, mentorica i predavačica u projektima nevladinih organizacija: Nezavisni biro za humanitarna pitanja Bosne i Hercegovine (IBHI-BiH), Centar za ljudska prava u Mostaru, Agencija lokalne demokratije u Mostaru, Centar za promociju civilnog društva. Autorica i koautorica je niza znanstvenih radova.

Sudska zaštita prava iz radnih odnosa u Bosni i Hercegovini

Elma Demir

Činjenica da u je Bosni i Hercegovini 527 749 osoba nezaposleno¹⁴⁹ - što znači da 43,1% radno sposobnog stanovništva nema posao¹⁵⁰ - te da svaki treći građanin radi „na crno“,¹⁵¹ pokazuje da je situacija na tržištu rada ekstremno loša. Stanje na tržištu rada istovremeno se oslikava i na postojeće radne odnose. Naime, loša situacija na tržištu rada ima negativan uticaj i na one koji rade. Zbog velike nezaposlenosti, poslodavci mogu lako naći novu radnu snagu te na tom osnovu često ucjenjuju svoje radnike na mizerne plaće i loše uslove rada.

Analize stanja na terenu ovo i potvrđuju: izvještaji nevladinih organizacija¹⁵², posebice onih koje pružaju besplatnu pravnu pomoć, kao i izvještaji ombudsmena za ljudska prava ukazuju na alarmantno stanje u oblasti rada koje se javlja kao posljedica slabe primjene i poštovanja zakona. Iako je oblast rada odnosno pravno-materijalna zaštita radnih odnosa relativno dobro zakonski uređena u BiH, pravne norme se ne poštuju¹⁵³. Radnicima se ne isplaćuju plate po više mjeseci, ne uplaćuju se doprinosi redovno ako se uopšte uplaćuju, te su radnici često primorani da rade bez ikakvog ugovora o radu i time rade „na crno“. U slučaju lošeg poslovanja u privatnom sektoru, nezakonski se snizuju plaće ili ukidaju naknade radnicima koji time snose sve finansijske posljedice lošeg poslovanja a ne poslodavac. Istovremeno, često radnici ne primaju regres za godišnji odmor – ukoliko uopšte mogu da ga koriste - niti naknade za topli obrok i prevoz. Iako kod privatnih poslodavaca umjesto osmočasovnog radnog vremena radnici rade i po dvanaest časova, ne plaća im se noćna smjena, kao ni prekovremeni rad.

149 Agencija za rad i zapošljavanje BiH. „Statistika tržišta rada: mjesečno saopštenje za februar 2011.“

150 Podaci Evropske komisije u nedavnom izvještaju navode da nezaposlenost u BiH iznosi 42,7% od ukupno radno sposobnog stanovništva. Vidi: Fizzit.net. „Nezaposlenost u BiH trostruko veća nego u Hrvatskoj?“

151 Federalni zavod za programiranje razvoja. „Neregistrirana (siva) ekonomija u FBiH.“

152 Demir, Elma. „Uslovi rada u sektoru trgovine u Bosni i Hercegovini.“; Inicijativa i civilna akcija (ICVA). „Primjena Evropske socijalne povelje kroz zakone i praksu u BiH.“; Udruženje Vaša prava BiH. „Problematika obaveznih doprinosa i njihova uplata.“; Udruženje Vaša prava BiH. „Analiza propisa i stanja u oblasti radnog prava.“ i Helsinški komitet za ljudska prava u BiH. „Izvještaj o aktivnostima Stručne službe Helsinškog komiteta za ljudska prava u BiH na pružanju besplatne pravne pomoći građanima.“

153 Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava BiH. „Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti ombudsmana za ljudska prava BiH za 2010.“

Učestali problem su i nezakoniti otkazi. Kada su u pitanju žene radnice, javlja se posebna kategorija radnih prava trudnica i porodilja koja u Bosni i Hercegovini nisu sistematski riješena, harmonizovana, ni usklađena sa međunarodnim i EU standardima i konvencijama, te se njihovo kršenje ne sankcioniše.¹⁵⁴ Pojava kršenja navedenih prava od strane poslodavaca je više nego učestala i radnice trudnice i porodilje ostaju pravno nezaštićene i često bez posla. Takođe, uslovi u kojima radnici rade su katastrofalni. Redovno se bilježi veliki broj nesreća na radu, dok je i dalje regulativa i njena primjena u oblasti zaštite na radu u potpunosti zanemarena. U Federaciji BiH još uvijek je na snazi zakon iz 1990. godine te kazne propisane u istom su još uvijek izražene u dinarima. Kolektivna radna prava su takođe zanemarena i predmet kršenja: sindikalno udruživanje se često zabranjuje, a kolektivni ugovori se ne poštuju. Prema nekim procjenama Međunarodne organizacije rada (MOR), Bosna i Hercegovina (BiH) gubi 38,4 miliona eura na godišnjem nivou zbog loše primjene zakona iz oblasti rada.¹⁵⁵

Posebno poražavajuća je činjenica da se navedena kršenja zakona i nepoštivanje prava iz radnih odnosa provodi masovno bez gotovo ikakvih posljedica po kršiće zakona. Naime, svi oblici zaštite prava iz radnih odnosa¹⁵⁶: interna u radnoj sredini, sudska, vansudska, upravna, i kolektivna akcija se vežu sa nizom problema koji onemogućavaju sistematsku i efikasnu zaštitu prava iz oblasti rada. Interna zaštita kroz radnu sredinu je nerazvijena zbog nedostatka primjene zakona o vijeću/savjetima radnika. Vansudska zaštita kroz metode alternativnog rješavanja sporova je tek u povoju bez institucionalne podrške razvoju ovih mehanizama. Upravna zaštita kroz inspekcije je nedovoljna jer nadležnosti inspekcija su ograničene a kaznena politika koju primjenjuju je slaba. Kolektivna akcija koja se provodi kroz sindikalno udruživanje i kolektivno pregovaranje je godinama zanemaren oblik društvenog djelovanja često suočen sa problemom

154 Vidi: Korespondencija Međunarodne organizacije rada (MOR) prema BiH. Dostupno na Internetu: www.ilo.org; PravoBiH.com. „Održana javna rasprava o prijedlogu izmjena i dopuna Zakona o radu u institucijama BiH.“; Udruženje Vaša prava BiH. „Zaštita materinstva u entitetskim zakonima o radu.“

155 Inicijativa i civilna akcija (ICVA). „Primjena Evropske socijalne povelje kroz zakone i praksu u BiH.“

156 Pravno-materijalna zaštita prava iz radnih odnosa odvija se u dva oblika: kao interna i eksterna zaštita. Interna zaštita podrazumijeva postupak u radnoj sredini kod poslodavaca u vidu donošenja pojedinačnih pravnih akata kojima se određuju prava i obaveze iz radnih odnosa. Eksterna zaštita podrazumijeva postupak pred trećim nepristrasnim institucijama (kroz sudove, vansudske alternativne mehanizme i upravni postupak) ili kroz kolektivnu akciju. Izvor: Gradašćević-Sijerčić, Jasminka i ostali. „Modul 2 – Radno zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini: Radni odnosi u praksi.“

politizacije socijalnih pitanja i djelovanja sindikata, rasparčanošću, i niskim povjerenjem građana u efikasnost kolektivne akcije.

Kada se uzme u obzir slab nivo zaštite prava iz radnih odnosa kroz navedene mehanizme, sudovi se javljaju kao elementarni oblik zaštite i često jedina garancija da zakoni provode u praksi. Ipak ni sudovi često nisu u mogućnosti da odrade svoj zadatak efikasno i kvalitetno. Veliki broj neriješenih/zaostalih predmeta, nedovoljan broj sudija, dugotrajnost sudskih postupaka, loši radni uslovi sudija, tužilaca i stručnih saradnika, rasprostranjena korupcija, problematično izvršenje sudskih odluka, slaba saradnja sudova sa drugim institucijama su samo neki od faktora koji negativno utiču na rješavanje sporova iz radnih odnosa. Prema tome, činjenica da je povjerenje građana odnosno radnika u sudstvo nisko, nije iznenađujuća. Određeni broj građana, suočeni sa problemom kršenja njihovih prava, često se odlučuje da ne pokrenu sudski postupak s obzirom da su svjesni činjenice da zaštitu svojih prava kroz sud ili druge mehanizme mogu teško ostvariti. Prema tome, očigledan i ključan problem u oblasti radnih odnosa u BiH je nizak pristup pravdi.¹⁵⁷

Institucije vlasti, suočene sa lošim pristupom pravdi kao i navedenim problemima u sudstvu, pokrenule su proces reforme pravosuđa i razvile Strategiju reforme sektora pravde u BiH 2008 - 2012 i popratni Akcioni plan koji, između ostalog, uključuju niz mjera i aktivnosti koje trebaju doprinijeti razvoju efikasnosti sudova. Iako strateški dokumenti uključuju niz aktivnosti koje su značajne i za efikasniju zaštitu prava iz radnih odnosa - kao što su pitanja zaostalih predmeta, informatizacija pravosuđa, briga o korisnicima sudova, medijacija, itd.- ovom problematikom oni se ne bave s aspekta radnih odnosa. S obzirom da pristup rješavanju problema u oblasti rada zahtjeva sistematičan i multi-sektoralni pristup, efikasna zaštita prava iz radnih odnosa zahtjevat će reformske aktivnosti

157 Pristup pravdi podrazumijeva jednaku pravnu zaštitu i jednake mogućnosti za sve građane da traže i dobiju pravni lijek za kršenja njihovih prava od strane javnih ili privatnih institucija kao i pojedinaca pred sudom ili kroz druge mehanizme rješavanja sporova. Prema tome, pristup pravdi odnosi se na metode koje pojedinci mogu koristiti da bi dobili pravne informacije i usluge kako bi riješili određeni spor. U tom pogledu, pristup pravdi može se posmatrati iz tri aspekta: a) postojanje pravnog lijeka (regulacija) što podrazumijeva postojanje ustavnih i zakonskih odredbi za zaštitu određenog prava; b) kapacitet da se pravni lijek koristi koji uključuje postojanje sudskih i vansudskih mehanizama za zaštitu prava, kao i dostupnost pravnim informacijama, i c) kapacitet da se pravni lijek primjeni a odnosi se na izvršenje sudskih i vansudskih odluka; izvršenje krivičnih sankcija i sl. Izvor: Sudarshan, Ramaswamy. „Rule of Law and Access to Justice: Perspectives from UNDP Experience.“ [Vladavina prava i pristup pravdi: perspektive iz UNDP iskustva.]

u pravosuđu koje će uključivati i rješavanje problema koji se tiču ne samo sudova direktno, nego i interne, upravne, vansudske i kolektivne zaštite prava odnosno elemenata ovih mehanizama koji se dotiču sudstva, kao i preventivnom djelovanju kako bi se riješio veliki priliv predmeta iz oblasti radnih sporova na sudovima. Istovremeno, procjena faktora koji utiču na efikasnost rada sudova u rješavanju sporova iz radnih odnosa ne postoji, te javne politike u ovoj oblasti se često zasnivaju na općim trendovima.

Kako bi se nadomjestili navedeni nedostaci i pružile smjernice za donosiocima odluka u sektoru pravde u pogledu efikasnijeg djelovanja sudova u oblasti zaštite prava iz radnih odnosa, te time i boljoj pravno-materijalnoj zaštiti radnika u BiH, napisana je ova analiza. Analiza sudske zaštite prava iz radnih odnosa u BiH nastala je kao rezultat nekoliko faza istraživanja. U prvoj preliminarnoj fazi prikupljeni su postojeći podaci, analize i izvještaji na temu istraživanja a u cilju definisanja inicijalnih zaključaka. Na osnovu prve faze istraživanja, strukturirana je sljedeća faza - anketiranje - koje je provedeno u cilju prikupljanja dodatnih ulaznih podataka koji su identificirani kao neophodni u prethodnoj fazi istraživanja kako bi se verificirali polazne prepostavke. Tokom istraživanja anketirani su svi sudovi u BiH kao i ne-vladine organizacije, posebice su kontaktirane i anketirane one ne-vladine organizacije koje pružaju besplatnu pravnu pomoć i sindikati s obzirom da djelatnost ovih organizacija uključuje direktan rad sa građanima na pravno-materijalnoj zaštiti njihovih prava iz radnih odnosa kroz sudstvo.¹⁵⁸ U anketiranju je učestvovalo 54 sudova¹⁵⁹, 57 ne-vladinih organizacija¹⁶⁰, i 15

158 93,3% anketiranih sindikata su vodili ili pokrenuli individualni ili kolektivni sudski spor iz oblasti radnih odnosa, dok 51,9% anketiranih NVO-a pruža besplatnu pravnu pomoć građanima ili svojoj ciljnoj grupi zavisno od prirode rada organizacije.

159 Vrhovni sud RS, Vrhovni sud FBiH, Viši privredni sud u Banja Luci, Apelacioni sud Brčko Distrikta, te osnovni sudovi u Bijeljini, Brčkom, Vlasenici, Tesliću, Derventi, Sokolcu, Kotor Varoši, Doboju, Prijedoru, Trebinju, Banja Luci; općinski sudovi u: Konjicu, Goraždu, Mostaru, Visokom, Tešnju, Zenici, Velikoj Kladuši, Kalesiji, Cazinu, Travniku, Bugojnu, Sanskom Mostu, Foči, Sarajevu, Kiseljaku, Tuzli, Širokom Brijegu, Žepču, Bosanskoj Krupi, Gradačcu, Zavidovićima, Ljubuškom, Orašju, Kakanju, Livnu; okružni sudovi u: Bijeljini, Istočnom Sarajevu, Banja Luci, Doboju, Trebinju; kantonalni sudovi u: Sarajevu, Novom Travniku, Bihaću, Goraždu, Livnu; kao i okružni privredni sudovi u Trebinju; Doboju, Istočnom Sarajevu, i Banja Luci.

160 UG Nestalih, Vogošća; UG Zemlja djece Tuzla; Hrvatska udruga logoraša domovinskog rata u Kantonu Središnja Bosna Busovača; Žena - žrtva rata Ilidža; Centar za istraživačko novinarstvo Sarajevo; Savez gluhih i nagluhih RS Banja Luka; Transparency International Banja Luka; UG Ružičnjaka Los Rosada; Fondacija Interprimus Tuzla; UG Oštećenog vida Tuzla; UG BH novinari Sarajevo; Udruga povratnika „Gornji kraj“-Ljubljena, Stolac; Udruženje tužilaca FBiH, Sarajevo; Balkanske istraživačke mreže Bosne i

sindikata¹⁶¹ iz cijele BiH. Pored navedenog, obavljeno je nekoliko intervjua sa relevantnim zainteresiranim stranama. Na kraju, svi podaci su objedinjeni i obrađeni na osnovu kojih je pripremljena ova analiza i izvedene preporuke. Prvi dio analize bavi se općenito pitanjem pravno-materijalne zaštite radnika u BiH: prikazuje pravni i institucionalni sistem zaštite prava, kao i ulogu sudstva u tom sistemu. Potom se rad fokusira na djelovanje sudstva i identifikuje osnovne faktore, vanjske i unutrašnje, koji utiču na efikasnost sudova u procesuiranju sporova iz radnih odnosa. Treći dio rada bavi se pregledom međunarodne dobre prakse u pravno-materijalnoj zaštiti prava iz radnih odnosa. Na kraju, date su preporuke vodećim pravosudnim institucijama u cilju kreiranja politika koje će voditi do poboljšanja stanja kada je u pitanju zaštita prava iz radnih odnosa kroz sudstvo u BiH.

Hercegovine – BIRN BIH, Sarajevo; Udruženje Žene ženama Sarajevo; Udruženje građana Tolerancijom protiv različitosti ToPeeR, Doboj; Udruženje Logoraša regije Trebinje; Udruženje logoraša „23.oktobar 1993.“ Vareš; U.R. „Romano drom Živinice; Udruženje poljoprivrednika u BiH Sarajevo; Savez slijepih Republike Srpske, Banja Luka; Omladinski resursni centar Tuzla; Udruženje žena Derventa; UG Narko-ne, Sarajevo; Helsinški komitet za ljudska prava BiH, Sarajevo; UG Gerc Sumejja Centar žrtava rata Vojno, Mostar; Udruženje Roma ‚Srce Istine‘, Zavidovići; proMENTE, socijalna istraživanja, Sarajevo; Omladinski centar Busovača; Udruženje sudija RS, Banja Luka; Organizacija žena „Lara“, Bijeljina; Udruženje „Ključ budućnosti“, Ključ; Udruženje Srebrenica 99, Srebrenica; Udruženje logoraša Brčko distrikta BiH, Brčko; Centar za lokalni i regionalni razvoj, Derventa; Udruženje građana „Milićanin“, Milići; Centar za odgovornu demokratiju COD Luna, Rudo; Udruženje studenata sa posebnim potrebama i volontera, Tuzla; UG „Centri civilnih inicijativa“ – Tuzla; Udruženje „HO Altius“; Udruženje Prijedorčanki „Izvor“, Prijedor; Udruženje za poduzetništvo i posao LiNK, Mostar; Centar za ljudska prava, Mostar; Udruženje KULT, Sarajevo; Prava za sve, Sarajevo; Helsinški odbor za ljudska prava u Republici Srpskoj, Bijeljina; Udruženje za održivi povratak Podrinja (UZOPP), Zvornik; UG Pravnici, Sarajevo; Udruženje stečajnih upravitelja BiH, Sarajevo; Udruženje distrofičara USK, Bihać; UG Primanatura Doboj; Centar za građansku suradnju, Livno; Ekološko udruženje „DRIN-tim“, Višegrad; Udruženje potrošača „Klub potrošača“ TK, Tuzla; UG Centar informativno-pravne pomoći, Zvornik; Udruženje žena oboljelih od raka dojke „Narcis-a“, Orašje; Udruženje za pomoć osobama sa posebnim potrebama ‚Svitac‘, Brčko.

161 Savez samostalnih sindikata BiH; Konfederacija sindikata RS; Unija neovisnih sindikata FBiH Mostar; Sindikat građevinstva i industrije građevinskog materijala BiH; Samostalni sindikat šumarstva, prerade drveta i papira BiH; Sindikat hrvatskih telekomunikacija Mostar; Sindikat zdravstva i socijalne zaštite RS; Sindikat radnika trgovine BiH; Sindikat PZS Agrosemberija Bijeljina; Samostalni sindikat saobraćaja i veza u BiH; Samostalni sindikat radnika hemije i nemetala u FBiH; Sindikat trgovine, ugostiteljstva, turizma i uslužnih djelatnosti RS; Samostalni sindikat osnovnog obrazovanja i odgoja u BiH; Sindikat mašinovođa/strojovođa u FBiH; Samostalni sindikat komunalne privrede u FBiH.

Izvori prava iz radnih odnosa

Radni odnosi u BiH regulisani su setom zakona koji su usvojeni za četiri jurisdikcije unutar BiH: Zakon o radu FBiH, Zakon o radu RS, Zakon o radu Brčko Distrikta, i zakoni o radu u institucijama BiH, kao i setom drugih zakona koji se direktno odnose na oblast rada.¹⁶² Usvajanjem navedenih zakona o radu uređen je opći sistem radnih odnosa u BiH.¹⁶³

162 *Državni nivo*: Zakon o radu u institucijama BiH (“Sl. glasnik BiH”, br. 26/04 i 7/05); Zakon o državnoj službi u institucijama BiH (“Sl. glasnik BiH”, br. 12/02, 19/02, 8/03, 35/03, 4/04, 17/04, 26/04 i 37/04). *Federacija BiH*: Zakon o radu (“Sl. novine FBiH”, br.43/99, 32/00 i 29/03), Zakon o štrajku (“Sl. novine FBiH”, br.14/00); Zakon o zapošljavanju stranaca (“Sl. novine FBiH”, br. 8/99); Zakon o vijeću zaposlenika (“Sl. novine BiH”, br. 39/04); Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba (“Sl. novine FBiH”, br.41/01 i 24/05); Zakon o zaštiti na radu (“Sl. list SRBiH”, br. 22/90); Zakon o državnoj službi u FBiH (“Sl. novine FBiH”, br.29/03, 23/04, 39/04, 54/04, 67/05 i 12/06); Zakon o zdravstvenom osiguranju (“Sl. novine FBiH”, br. 30/97 i 32/00); Zakon o zdravstvenoj zaštiti (“Sl. novine FBiH”, br. 29/97); Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju (“Sl. novine FBiH”, br. 29/98 i 49/00); Zakon o pravima branilaca i članova njihovih porodica (“Sl. novine FBiH”, br. 41 /04); Opći kolektivni ugovor za teritorij FBiH (“Sl. novine FBiH”, br. 54/05). *Republika Srpska*: Zakon o radu (“Sl. glasnik RS” br. 38/00, 40/00, 47/02, 38/03 i 66/03); Zakon o savjetima radnika (“Sl. glasnik RS”, br. 26/01); Zakon o zapošljavanju (“Sl. glasnik RS”, br. 38/00, 85/03 i 42/05); Zakon o zapošljavanju stranih državljana i lica bez državljanstva (“Sl. glasnik RS”, br. 97/04); Zakon o inspekciji rada (“Sl. glasnikRS”, br. 32/01); Zakon o administrativnoj službi u upravi RS (“Sl. glasnik RS”, br. 16/02 i 62/02); Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju (“Sl.glasnik RS”, br. 32/00, 40/00, 37/01, 32/02, 40/02, 47/02, 11/03 i 67/05); Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju invalida (“Sl. glasnik RS”, br. 98/04); Zakon o štrajku (“Sl.glasnik RS”, br. 26/93); Zakon o zaštiti na radu (“Sl. glasnik RS”, br. 26/93, 14/94, 21/96 i 10/98); Opšti kolektivni ugovor (“Sl. glasnik RS”, br. 13/98, 39/99, 26/00 i 21/01). *Brčko Distrikt BiH*: Zakon o radu (“Sl. glasnik BDBiH”, br. 7/00, 8/03, 33/04 i 29/05); Zakon o javnim službenicima i namještenicima BDBiH (“Sl. glasnik BDBiH”, br. 41/04); Zakon o zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti (“Sl. glasnik BDBiH”, br. 33/04); Zakon o zapošljavanju stranaca (“Sl. glasnik BDBiH”, br. 17/02). Izvor: Gradašević-Sijerčić, Jasminka i ostali. „Modul 2 – Radno zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini: Radni odnosi u praksi.“

163 Usvajanjem novih zakona o radu, u potpunosti je promjenjena regulativa u oblasti rada. Obim prava iz radnih odnosa zaposlenika je značajno smanjen u odnosu na prava koja su imali radnici u prošlom sistemu. Štoviše, neki strani stručnjaci tvrde da su prava radnika u prethodnom sistemu bila brojnija nego prava koja su definisana današnjim međunarodnim standardima. Novi zakoni o radu održavaju prelaz BiH na tržišnu ekonomiju.

Istovremeno, izvor regulative u oblasti radnih odnosa su i konvencije – međunarodne i regionalne – koje je BiH potpisala i time se obavezala na primjenu istih. U oblasti rada i zapošljavanja, posebno su značajne konvencije Međunarodne organizacije rada (MOR)¹⁶⁴ kao i sporazumi potpisani sa Evropskom Unijom (EU).¹⁶⁵ U ovom pogledu, bitno je dodati da je primjena konvencija i sporazuma problematična u BiH s obzirom da domaće zakonodavstvo nije u potpunosti usklađeno sa međunarodnom regulativom¹⁶⁶, te da se monitoring i evaluacija primjene istih provode u rijetkim slučajevima i sporadično od strane nadležnih institucija. Primjera radi, domaća regulativa nije usklađena niti sa Evropskom socijalnom poveljom - dokumentom koji reguliše ostvarivanje ekonomskih i socijalnih prava u okviru Evropske unije – a koju je BiH ratifikovala 2008. godine.¹⁶⁷

Pored navedenog, izvori prava u oblasti rada su i kolektivni ugovori kao i opći akti poslodavaca, kao što su pravilnici o radu, sporazumi između vijeća zaposlenika i poslodavaca, kao i ugovori o radu. Naime, zakonodavstvo koje usvajaju institucije vlasti predstavlja „samo minimum zaštite u pogledu individualnih i kolektivnih prava na radu i u vezi rada, odnosno trebalo bi da bude okvir za zaštitu zaposlenika koji nisu obuhvaćeni kolektivnim radnim pravom...[dok] kolektivni ugovori, pravilnici o radu i ugovori o radu moraju [se] pojavljivati kao najvažniji izvori radnog zakonodavstva i pokretačka snaga za fleksibilizaciju u sistemu radnih odnosa koji moraju pratiti modernizaciju i globalizaciju tržišta rada.“¹⁶⁸

164 BiH je ratificirala oko 77 konvencija MOR-a.

165 Kada je u pitanju usaglašavanje domaćeg zakonodavstva i obaveze koje BiH ima prema EU u oblasti rada i zapošljavanja mogu se podijeliti u dvije grupe: 1) kratkoročne koje proizilaze iz *Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju* i *Sporazuma o evropskom partnerstvu*, i 2) dugoročne obaveze koje su definisane u okviru Evropskog nekomunitarnog radnog prava koje se zasniva na Evropskoj konvenciji o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda; Evropskoj socijalnoj povelji; Evropskom kodeksu o socijalnoj sigurnosti, Evropskoj konvenciji o socijalnoj sigurnosti, Evropskoj konvenciji o pravnom statusu radnika migranata; i Evropskoj strategiji zapošljavanja.

166 Jedan od primjera je Međunarodna konvencija MOR-a 103. o zaštiti materinstva, čija primjena se ne provodi u potpunosti u BiH.

167 Inicijativa i civilna akcija (ICVA). „Primjena Evropske socijalne povelje kroz zakone i praksu u BiH.“

168 Gradašević-Sijerčić, Jasminka i ostali. „Modul 2 – Radno zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini: Radni odnosi u praksi.“

Prava iz oblasti rada dijele se na individualna i kolektivna. Individualna prava obuhvataju pitanje plaće, radnog vremena, odmora, zaštite na radu i sigurnosti zaposlenja, dok kolektivna prava sadrže odredbe koje se odnose na sindikalno udruživanje, kolektivno pregovaranje, participacije u odlučivanju, rješavanje nastalih sporova, štrajk, i pravo participacije u usvajanju autonomnih akata poslodavaca (pravilnika o radu, ugovora o radu). Navedena pitanja individualnih i kolektivnih prava obrađuju zakoni o radu BiH, koji pored navedenog sadrže i odredbe koje se odnose na zabranu diskriminacije, sadržaj ugovora o radu ili pisane potvrde, ugovor o radu na određeno vrijeme, jednakost plaćanja žena i muškaraca, zbrinjavanje viškova, rad u nepunom radnom vremenu, i prava iz zaštite majčinstva – a koje su potpuno ili djelomično usklađene sa međunarodnim radnim standardima i sa direktivama EU.¹⁶⁹

Na kraju, potrebno je imati u vidu da iako zakoni iz oblasti rada, ratificirane međunarodne konvencije i opći akti poslodavaca regulišu radne odnosa, oni nisu jedina regulativa koja uređuje sva pitanja iz ove oblasti. Naime, radni odnosi su usko vezani za zakonodavstvo i javne politike u oblasti uprave¹⁷⁰, zdravstva, obrazovanja, privrednog razvoja, markoekonomske politike, privatizacije i borbe protiv korupcije i kriminala. Regulativa ovih oblasti značajno utiče na radne odnose i ukoliko nije usaglašena sa zakonima iz oblasti rada može negativno da utiče na njihovu provedbu. Upravo ovaj problem je čest u BiH i stručnjaci i praktičari iz oblasti rada i zapošljavanja često naglašavaju ovu činjenicu. U tom pogledu, veoma je bitno provoditi analize sudske prakse koje mogu dati značajan uvid u nivo primjene zakona na terenu, najučestalijih problema koji se javljaju, te trebaju služiti kao osnova za planiranje javnih politika, kao i za usklađivanje zakona u relevantnim oblastima.¹⁷¹

Iz ovog kratkog pregleda, vidljivo je da je sistem prava iz radnih odnosa razvijen u BiH iako nije u potpunosti usklađen sa međunarodnim i regionalnim konvencijama, te se javlja i problem usklađenosti zakona unutar BiH. Ipak ovaj sistem pruža dostatnu zakonski zagarantovanu zaštitu prava – individualnih i kolektivnih – u oblasti rada. U skladu sa praksom u svijetu, neophodno je ići prema rješavanju problema usklađivanja zakonodavstva, te unaprjeđenja istog u skladu sa potrebama na terenu i općim socio-ekonomskim trendovima. Međutim,

169 Ibid.

170 Kada je u pitanju uprava bitno je naglasiti da zakoni o radu u BiH regulišu općenito oblast radnih odnosa, te da radni odnosi javnih službenika su definisani posebnim zakonima.

171 Gradašćević-Sijerčić, Jasminka i ostali. „Modul 2 – Radno zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini: Radni odnosi u praksi.“

poseban problem kada je u pitanju radno zakonodavstvo u BiH jeste nedostatak njegove primjene kao što je obrazloženo u uvodu. Upavo u tom pogledu je ključna uloga sudova.

Uloga i nadležnosti sudstva u zaštiti prava iz radnih odnosa

Sudovi su nadležni da u ime države tragaju i kažnjavaju subjekte koji su prekršili zakone i pravne norme, te da rješavaju sporove koji su nastali kao rezultat određenih normiranih odnosa između fizičkih i pravnih lica. Kada su u pitanju radni odnosi, uloga suda jeste da pruži brzu, efikasnu, i nezavisnu zaštitu zagaranovanih prava kako bi se izbjegle, spriječile ili nadoknadile loše posljedice po radnika, poslodavca/preduzeća i ekonomiju. U tom pogledu, sudovi osiguravaju primjenu važeće regulative na pojedinačne slučajeve i rješavaju radne sporove koji nastaju između radnika i poslodavca, ili sindikata i poslodavaca odnosno udruženja poslodavaca povodom povrede prava, interesa, ili neizvršavanje obaveza iz ugovora o radu.

Sudovi pružaju, kada su u pitanju individualni radni sporovi, tri oblika zaštite: a) deklatornu zaštitu kroz koju se utvrđuje postojanje ili nepostojanje radnog odnosa ili pojedinih prava iz tog odnosa, b) kondemantornu zaštitu u okviru koje sud osuđuje tuženika da nešto uradi/trpi/plati ili propusti i c) konstitutivnu zaštitu koja uključuje izricanje neke pravne promjene.¹⁷² Istovremeno, u slučaju kolektivnog radnog spora, subjekti kolektivnog ugovora mogu pred sudom zahtijevati i pravnu zaštitu.

Rješavanje individualnih i kolektivnih sporova uređeno je sa dva zakona: zakonom o radu i zakonom o parničnom postupku, dok se sudski postupak vodi pred redovnim sudovima u parničnom postupku. U BiH ne postoje specijalizovani radni sudovi. U prvom stepenu nadležan je općinski (FBiH) odnosno osnovni sud (RS) koji je opće nadležan za tuženog (na osnovu prebivališta, boravišta, sjedišta). S obzirom na prirodu individualnih radnih sporova, u svojstvu tuženog uvijek se javlja zaposlenik kao tužilac i poslodavac kao tuženik. Kada je zaposlenik tužilac u radnom sporu onda je za suđenje nadležan, pored suda koji je opće mjesno nadležan za tuženog, i a) sud na čijem se području rad obavlja ili se obavljao, odnosno b) sud na čijem bi se području rad morao obavljati, te c) sud na čijem je području zasnovan radni odnos.¹⁷³ Žalbe protiv odluka općinskog odnosno osnovnog suda razmatra kantonalni (FBiH) odnosno okružni sud (RS).

172 Ibid.

173 Ibid.

Protiv odluke kantonalnog/okružnog suda odlučuje Vrhovni sud FBiH odnosno Vrhovni sud RS koji u tom slučaju su nadležni da donose odluke o redovnom pravnom lijeku.

Sam sudski postupak nije vezan za prethodno podnošenje zahtjeva za zaštitu prava poslodavcu. Naime, autori edukativne publikacije centara za edukaciju sudija i tužilaca FBiH i RS „Modul 2 – Radno zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini: Radni odnosi u praksi“ navode da se „sudska zaštita javlja kao nastavak ostvarivanja prave zaštite iz radnog odnosa, ako ona nije ostvarena kod poslodavca. Osnovanost zahtjeva zaposlenika u sudskom postupku ocjenjuje se u odnosu na odluke i postupke poslodavca, tako da postupak ostvarivanja zaštite prava iz radnog odnosa bez obzira što se odvija u dva oblika, čini jedinstvenu cjelinu. Posebno je značajno da vođenje radnog spora pred sudom protiv odluke poslodavca nema suspenzivno djelovanje u odnosu na tu odluku. Njeni učinci i djelovanje poništavaju se tek donošenjem pravosnažne sudske presude, kojom se utvrđuje ništavost takve odluke, odnosno njenim stavljanjem van snage od strane samog poslodavca.“¹⁷⁴

Sudsku zaštitu svojih prava i sam postupak radnik pokreće „tužbom radi utvrđivanja da pojedninačni akt poslodavca kojim je odlučivao o pravu i obavezi iz radnog odnosa nije dopušten, te kondemnatornim zahtjevom za vraćanje na rad ili ostvarivanje drugog prava. Smisao tužbenog zahtjeva je vraćanje zaposlenika u onakav pravni položaj u kakvom bi bio da nije bilo nezakonite odluke poslodavca.“¹⁷⁵ Ukoliko zaposlenik ne želi povratak na rad kod poslodavca, on polaže pravo i na deklaratornu zaštitu koja će mu omogućiti utvrđivanje prava i ostavriavanje prava iz radnog odnosa (naknada plaće, otpremnina, uplaćivanje doprinosa za zdravstveno i penzijsko-invalidsko osiguranje).¹⁷⁶ Rok za podnošenje tužbe je jedna godina od dana saznanja za povredu prava, a najdalje u roku od 3 godine od dana učinjene povrede. Istekom roka gubi se pravo na sudsku zaštitu. Važno je takođe naglasiti da su sudovi radne sporove obavezni rješavati, u skladu sa regulativom, po hitnom postupku.

U sljedećim poglavljima prikazani su i detaljnije pojašnjeni rezultati empirijskog dijela istraživanja kada je u pitanju rad sudova na rješavanju radnih sporova. Na osnovu odgovora pristiglih od strane sudova, sindikata i drugih ne-vladinih organizacija koje sarađuju sa sudovima, prikazani su najčešći problemi sa

174 Ibid.

175 Ibid.

176 Ibid.

kojima se sudovi susreću pri procesuiranju radnih sporova i elementi koji utiču na efikasnost rada suda. Istovremeno, razmatrana su različita rješenja na dati problem koja su definisana na osnovu stavova anketiranih i dobrih praksi kada je u pitanju rad sudova na predmetima iz radnih odnosa.

Veliki broj zaostalih predmeta i nedovoljan broj sudija

Osnovni faktor koji utiče na efikasnost sudstva u BiH kada je u pitanju zaštita prava iz radnih odnosa jeste veliki broj predmeta iz ove oblasti¹⁷⁷ ali i općenito veliki broj predmeta na sudovima, od kojih je značajan broj starih ili 'zaostalih' predmeta.¹⁷⁸ Pregled situacije u sudovima u BiH ukazuje na činjenicu da općinski i osnovni sudovi koji djeluju u većim gradovima ili su nadležni za općine sa većim brojem stanovništva ima veći broj predmeta iz oblasti radnih odnosa. Istovremeno, ovi sudovi imaju nedovoljan broj sudija. Primjerice, Općinski sud u Mostaru na početku ove godine broji 44 187 predmeta od kojih su 4 088 sporova iz oblasti radnih odnosa dok samo 3 sudije rade isključivo na ovim predmetima. Općinski sud u Visokom procesuirao oko 34 362 predmeta s tim da je 241 spor iz oblasti radnih odnosa a ima 6 sudija koji rade na ovim sporovima ali i na drugim predmetima. Općinski sud u Sarajevu ima 843 347 predmeta, od čega je 3 981 predmeta iz radnih odnosa i ima 7 sudija unutar Parničnog odjeljenja koji rade na ovim i drugim predmetima. Istovremeno, određeni broj sudija navodi i problem nedostatka potrebnih stručnih saradnika u sudovima. U skladu sa navedenim, nije iznenađujuća činjenica da 57,1% anketiranih sudova navodi da osnovni problem koji imaju kada je u pitanju rješavanje predmeta iz oblasti radnih odnosa, jeste nedovoljan broj sudija zbog obima posla, što je vidljivo i iz sljedeće tabele.

177 Visoko sudsko i tužilačko vijeće (VSTV) BiH. „Rješavanje starih predmeta u sudovima.“

178 Vidi: Fetahović, Jasna. „Milorad Novković, predsjednik VSTV-a BiH: Istraga o Dobrovoljačkoj traje predugo.“; Pogled.ba. „Jurišić: Izvršna vlast nije osigurala dovoljan broj sudaca.“

Tabela 1: Odnos broja predmeta i sudija u sudovima

Sud	Ukupan broj predmeta	Broj predmeta iz oblasti radnih sporova	Procenat predmeta iz oblasti radnih sporova u odnosu na ukupan broj predmeta (%)	Broj sudija u sudu koji rade na predmetima radnih sporova	Broj sudija koji isključivo rade na radnim sporovima	Broj predmeta iz radnih sporova po sudiji
Vrhovni sud FBiH	4081	1218	29,85	19	0	64
Vrhovni sud RS	229	229	100,00	NP*	0	
Apelacioni sud BD	419	1	0,24	NP	0	
Kantonalni sud u Livnu	1594	101	6,34	NP	3	34
Kantonalni sud u Bihaću	4246	1094	25,77	NP	2	547
Kantonalni sud u Novom Travniku	1214	51	4,20	7	0	7
Kantonalni sud u Sarajevu	15601	4080	26,15	20	0	204
Kantonalni sud u Gorazdu	114	26	22,81	4	0	7
Okružni sud u Trebinju	470	58	12,34	NP	0	
Okružni sud u Banja Luci	1197	149	12,45	NP	0	
Okružni sud u Istočnom Sarajevu	183	34	18,58	NP	5	7
Okružni sud u Bijeljini	367	9	2,45	NP	0	
Okružni sud u Brčkom	48559	19	0,04	NP	0	
Okružni privredni sud u Doboju	1530	4	0,26	NP	0	
Okružni sud u Doboju	432	32	7,41	NP	0	
Općinski sud u Livnu	23796	331	1,39	5	0	66
Općinski sud u Orašju	10310	42	0,41	3	0	14
Općinski sud u Ljubuškom	12345	60	0,49	NP	1	60

Sud	Ukupan broj predmeta	Broj predmeta iz oblasti radnih sporova	Procenat predmeta iz oblasti radnih sporova u odnosu na ukupan broj predmeta (%)	Broj sudija u sudu koji rade na predmetima radnih sporova	Broj sudija koji isključivo rade na radnim sporovima	Broj predmeta iz radnih sporova po sudiji
Općinski sud u Zavidovićima	21756	211	0,97	5	0	42
Općinski sud u Gradačcu	20447	47	0,23	4	0	12
Općinski sud u Bosanskoj Krupi	169	9	5,33	NP	0	
Općinski sud u Žepču	24	24	100,00	NP	0	
Općinski sud u Širokom Brijegu	40578	151	0,37	NP	0	
Općinski sud u Tuzli	12875	1413	10,97	NP	0	
Općinski sud u Kiseljaku	NP	11	NP	NP	0	
Općinski sud u Sanskom Mostu	8531	602	7,06	NP	0	
Općinski sud u Bugojnu	14000	400	2,86	NP	0	
Općinski sud u Travniku	18206	350	1,92	5	0	70
Općinski sud u Cazinu	NP	280	NP	5	0	56
Općinski sud u Kalesiji	9000	65	0,72	NP	0	
Općinski sud u Sarajevu	843347	3981	0,47	7	0	569
Općinski sud u Velikoj Kladuši	16087	840	5,22	3	0	280
Općinski sud u Zenici	122420	498	0,41	3	0	166
Općinski sud u Tešnju	8388	15	0,18	NP	0	
Općinski sud u Visokom	34362	241	0,70	6	0	40
Općinski sud u Goraždu	2753	24	0,87	3	0	8

Sud	Ukupan broj predmeta	Broj predmeta iz oblasti radnih sporova	Procenat predmeta iz oblasti radnih sporova u odnosu na ukupan broj predmeta (%)	Broj sudija u sudu koji rade na predmetima radnih sporova	Broj sudija koji isključivo rade na radnim sporovima	Broj predmeta iz radnih sporova po sudiji
Općinski sud u Mostaru	44187	4088	9,25	3	0	1363
Općinski sud u Konjicu	8043	159	1,98	NP	0	
Osnovni sud u Banja Luci	41768	1067	2,55	NP	7	152
Osnovni sud u Doboju	22852	142	0,62	NP	0	
Osnovni sud u Foči	8349	57	0,68	NP	3	19
Osnovni sud u Kotor Varoši	21958	63	0,29	2	0	32
Osnovni sud u Sokoleu	26593	252	0,95	NP	0	
Osnovni sud u Tesliću	9446	24	0,25	NP	0	
Osnovni sud u Vlasenici	12543	102	0,81	NP	2	51
Osnovni sud u Trebinju	8000	93	1,16	NP	0	
Osnovni sud u Bijeljini	56	56	100,00	1	0	56
Osnovni sud u Derventi	4644	33	0,71	NP	0	
Osnovni sud u Prijedoru	45000	51	0,11	NP	0	
Ukupno	1553069	22887	1,47	NP	23	157

Prosječan broj predmeta iz radnih odnosa po sudiji:

*NP = Nepoznato

Rješavanje problema velikog broja zaostalih predmeta na sudovima, uključujući i radne sporove, su vlasti u BiH već predvidjele u svojim strateškim dokumentima. Strategija za reformu sektora pravde (SRSP) u BiH sadrži određene mjere koje bi trebale doprinjeti efikasnijem radu sudovima i rješavanju zaostalih predmeta. Mjere koje se direktno odnose na zaostale predmete su: uvođenje sistema za upravljanje predmetima, uvođenje vremenskih mjerila za predmete, i povećanje broja sudija. Uvođenje sistema za upravljanje predmetima treba omogućiti razmjenu informacija, prikupljanja statistika, te evidentiranje značajnih trendova, te obezbjediti veću ujednačenost u načinu upravljanja sudovima i prilike za razmjenu najbolje prakse.

U 2009. godini Visoko sudsko i tužilačko vijeće (VSTV) BiH donijelo je odluku da poveća broj sudija na sudovima kako bi se, između ostalog, poboljšala efikasnost sudova na rješavanju zaostalih predmeta, te je predloženo da se u prvostepenim sudovima poveća broj sudija za 21% dok na drugostepenim sudovima poveća broj sudija za 34%. Predloženo je i povećanje broj stručnih saradnika u sudovima za 102%.¹⁷⁹ Međutim, ovaj mjera nije pokazala još uvijek svoje rezultate, a dobre prakse takođe pokazuju ograničenost učinka ove mjere. U studiji o upravljanju zaostalim predmetima u sudovima koja je nedavno provedena, ukazuje se na činjenicu da su potrebne godine da se sve sudije zaposle, te da povećanje sudija ne utiče pozitivno na broj riješenih predmeta. Autori navedene studije predlažu uvođenje sistema evaluacije rada sudija i sudova. Ova metoda, već široko primjenjena u razvijenim zemljama pokazala, je odlične rezultate kada je u pitanju efikasnost sudova.¹⁸⁰ Takođe, uvođenje vremenskih mjerila za predmete pokazalo se djelomično efikasnom metodom u nekoliko zemalja, kao i uvođenje individualnih kalendara za sudije na osnovu kojih je moguće pratiti svaki predmet i vrijeme sudija posvećuje rješavanju određenog spora.¹⁸¹

Slabo poznavanje prava i procesa

Drugi faktor koji značajno utiče na efikasnost sudova u BiH u rješavanju radnih sporova jeste neupućenost stranke u sudski proces i pripremu materijala. 48,6% anektiranih sudova tvrdi da je ovo drugi problem po značaju što je i vidljivo iz

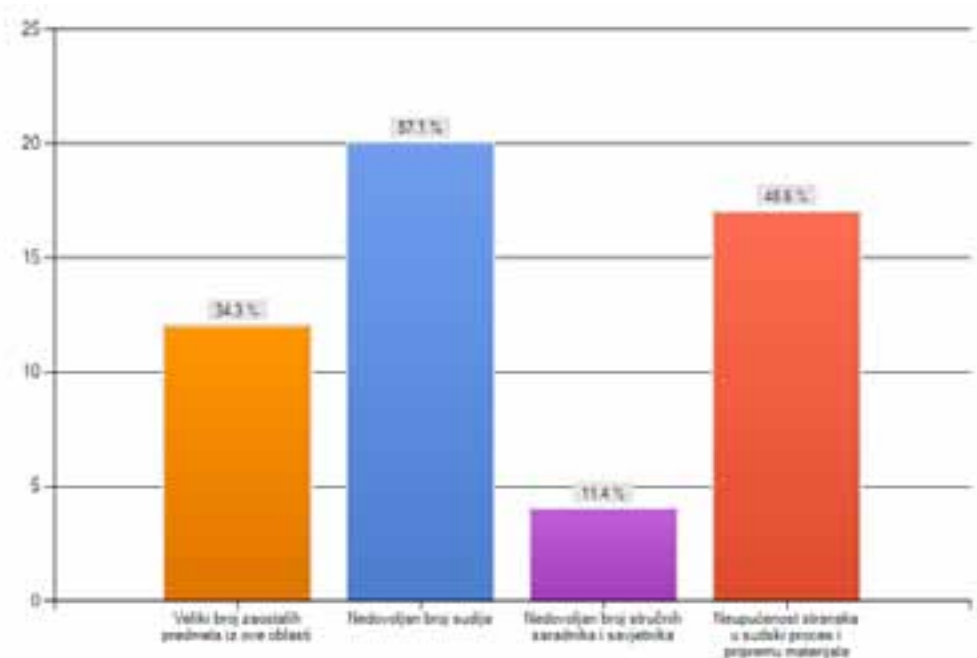
179 Ankete pokazuju da nisu svi sudovi zaposlili veći broj sudija iako je VSTV donio pomenutu odluku jer kantonalne vlasti nisu predvidjela potrebna sredstva za sudove kako bi se zaposlilo novo osoblje.

180 Bečirović, Azra; Demirović, Amer i Šabeta, Rusmir. „The Final Step in Reforming the Judiciary: Disposition of All Cases in Reasonable Time.“ [Posljednji korak u reformi sudstva: rješavanje svih predmeta u razumnom roku.]

181 Botero, Juan Carlos, i ostali. „Judicial Reform.“ [Pravosudna reforma].

priloženog grafičkog prikaza. Određeni sudovi navode da se za ovaj problem vezano i slabo zastupanje stranaka pred sudom bilo da se zastupaju lično ili od strane advokata.

Graf 1: Najčešći problemi sa kojima se susreću sudovi tokom rješavanja radnih sporova

Međutim, kada je u pitanju poznavanje prava i pravnih mehanizama njihove zaštite, stavovi sudova se djelomično razlikuju od stavova nevladinih organizacija koje pružaju besplatnu pravnu pomoć. Nevladine organizacije smatraju da građani samo djelomično poznaju svoja prava a još manje mehanizme njihove zaštite. Razlika u stavovima može biti uzrokovana činjenicom da nevladine organizacije koje pružaju besplatnu pravnu pomoć, po prirodi svog djelovanja, rade sa socijalno isključenim kategorijama stanovništva što ujedno pokazuje da ove kategorije građana lošije poznaju prava od drugih, što je i vidljivo iz priložene tabele.

Tabela 2: Poznavanje prava i pravnih mehanizama od strane građana: stav sudova i NVO-a

Koliko građani poznaju svoja prava?	
Stav sudova	Stav NVO-a koje pružaju besplatnu pravnu pomoć
7,7% odlično	0% odlično
90,4% djelomično	68,9% djelomično
1,9% ne poznaje nikako	31,3% ne poznaje nikako
Koliko građani poznaju i koriste pravne mehanizme zaštite svojih prava?	
5,8% odlično	0% odlično
92,3% djelomično	60% djelomično
1,9% ne poznaje nikako	40% ne poznaje nikako

S obzirom da direktno rade sa građanima kojima je potreba pravna pomoć, nevladine organizacije imale su i priliku da izraze svoj stav o faktorima koji utiču na poznavanje ili nepoznavanje prava i pravnih mehanizama. Faktor koji najviše utiče na poznavanje prava od strane građana, prema stavu NVO-a, jesu komplikovani sudski procesi, a potom netransparentan rad pravosudnih institucija. Ova dva problema vezana su i za veliki broj zakona iz pojedinih oblasti, veliki broj pravosudnih institucija i nejasne razlike u nadležnostima. Faktor koji takođe značajnije negativno utiče na poznavanje prava jeste i činjenica da je sud prva instanca rješavanja spora, te i vezi s tim ograničeno korištenje alternativnih metoda rješavanje sporova kao i upravnih postupaka. NVO-a su takođe primjetili da je opća dostupnost pravnih informacija i zakona u BiH veoma ograničena.

Ipak, 83% anketiranih sudova tvrde da imaju dostupne pravne informacije za građane u svojim prostorijama, dok ih 17% priznaju da takve informacije ne pružaju građanima. Sudovi koji imaju dostupne informacije za građane, pružaju ih putem sljedećih sredstava:

- Brošure i propagandni materijal
- Web stranica suda
- Oglasna ploča

- Zahtjev za slobodan pristup informacijama
- Otvorena vrata suda i/ili sedmični prijem građana kod predsjednika suda
- Biblioteka suda
- Elektronski pristup predmetima.

Međutim, nedavno provedena *Analiza anketiranja građana o efektima reforme općinskih sudova Zeničko-dobojskog kantona* koju je pripremila nevladina organizacija Alternative iz Kaknja pokazuje da je dostupnost informacija na sudovima ipak ograničena. Iako građani smatraju da se informacije mogu dobiti od sudova ne znaju gdje da pronađu te informacije niti gdje se nalaze.¹⁸²

Pored dostupnosti informacija na sudovima, jednostavne procedure i povećanje fleksibilnosti kada su u pitanju procedure, može značajno poboljšati efikasnost sudstva, što empirijska istraživanja i pokazuju. Jednostavnije procedure jačaju transparentnost i odgovornost sudstva i time olakšavaju pristup pravdi. Štoviše, komparativna analiza od 109 zemalja provedena kroz tržišta Lex Mundi projekat pokazuje da je pravni formalizam uveliko povezan sa sudskom neefikasnošću, posebice korupcijom, dugim procedurama, slabom pristupu pravdi i slabom konzistentnošću u sudskoj praksi. Kada su u pitanju jednostavnije procedure, čest je primjer uvođenja usmenih saslušanja u manjim sudovima koje pokazuju odlične rezultate.¹⁸³

Dugotrajni sudski postupci

Dugotrajni i spori sudski procesi podrazumijevaju kašnjenje rješavanje sporova iza zakonski postavljenih rokova. Upravo problem dugotrajnosti sudskog postupka kada je u pitanju rješavanje radnog spora je česta pojava u sudovima u BiH, te ih anketirani sudovi, NVO-a i sindikati navode kao značajan problem. Radni sporovi su predmeti koje su sudije obavezne rješavati po hitnom postupku i imaju prioritet. Međutim, ovi sporovi, koji trebaju biti hitni često se rješavaju i po nekoliko godina u BiH: čak između 3 do 5 godina. Na pitanje da li su sudovi riješili individualne ili radne sporove koje su vodili sindikati po hitnom postupku, 86,7% anketiranih sindikata su odgovorili da nijedan slučaj koji su vodili nije riješen po hitnom postupku. Time hitni predmeti postaju dugotrajni sudski procesi koji često dovode u pitanje sam sudski postupak s obzirom da

182 Alternative. „Analiza anketiranja građana o efektima reforme općinskih sudova Zeničko-dobojskog kantona koju je pripremila nevladina organizacija.“

183 Botero, Juan Carlos, i ostali. „Judicial Reform.“ [Pravosudna reforma].

vrijeme igra važnu ulogu u ostvarivanju prava. Istovremeno, svaki odgođen postupak jeste neriješen slučaj. Štoviše, sporo rješavanje sporova i nepoštivanje rokova takođe povećava mogućnosti korupcije jer će stranka u postupku koja ima sredstva nastojati ubrzati (ili čak usporiti) spor.

Nedavno objavljeni izvještaj Institucije ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava BiH takođe naglašava ovaj problem kao jedan od vodećih kada su u pitanju kršenja ljudskih prava i pravosuđe. Naime, samo u 2010. godini Ombudsman BiH je zaprimio 652 predmeta koji se odnose na rad sudova u BiH. Većina predmeta odnosno žalbi odnose se na neuzimanje predmeta u rad od strane prvostepenih sudova i nezakazivanje glavnih rasprava na prvostepenim sudovima, zatim dugotrajan proces donošenja odluke po žalbi na drugostepenim sudovima, i dužinu postupka pred entitetskim vrhovnim sudovima. Evidentno je da je problem u pravosuđu u svim sudovima, prvostepenim, drugostepenim i vrhovnim, a time i kršenje prava unutar ovog sektora vezano za nepoštivanje pravila suđenja u razumnom roku što značajno spriječava jednak pristup pravdi u BiH. U vezi istog, ombudsmeni su izrazili posebnu zabrinutost zbog činjenice da se „nežurnost u sudovima nastavlja kod zaprimanja svakog novog predmeta, što postavlja ozbiljno pitanje ispunjavanja obveza vlasti u BiH utvrđenih člankom 6. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.“¹⁸⁴ U tom pogledu, ombudsmeni naglašavaju da je „potrebno poduzeti dodatne napore kako bi se zaustavilo daljnje kršenje ljudskih prava u slučajevima novoregistriranih predmeta u sudovima na način da se ti predmeti uzimaju odmah u rad, a ranije zaprimljeni predmeti uzimaju u rad kronološki, kako su i registrirani, uz angažiranje određenoga broja dodatnih sudaca. Ombudsmeni su stajališta da će i sustav upravljanja predmetima u sudovima (CMS) značajno pridonijeti postizanju veće učinkovitosti i transparentnosti u sudovima jer strankama omogućava da sami provjere stanje svoga predmeta u sudu.“¹⁸⁵

Dobre prakse u svijetu potvrđuju da informatizacija kroz CMS može doprinjeti ubrzanju procesa rješavanja radnih sporova. Takođe, praksa iz svijeta pokazala je da, pored informatizacije, organiziranje treninga iz oblasti menadžmenta može takođe značajno uticati na smanjenje broja predmeta u sudovima i ubrzati procese rješavanja radnih sporova. Takođe, procedure rada (podnošenje tužbe, obrada predmeta, itd.) se trebaju analizirati i revidirati kako bi se smanjila kašnjenja

184 Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava BiH. „Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti ombudsmana za ljudska prava BiH za 2010.“

185 Ibid.

i troškovi.¹⁸⁶ Pored navedenog, praksa u razvijenim zemljama je pokazala da uvođenje specijaliziranih radnih sudova ili posebnih odjela za radne sporove pozitivno utiče na ujednačenu primjenu prava, značajno ubrzanje postupaka¹⁸⁷ te, kao i na promptnu provedbu sudskih odluka.¹⁸⁸ Nažalost, zanemarljiv je broj sudova u BiH koji imaju formirana posebna odjeljenja za radne sporove (samo 3 suda od 54 anketirana) ili koji imaju sudije koji isključivo rade na predmetima iz oblasti radnih odnosa (vidi tabelu 1). Što znači da velika većina sudova u BiH nemaju formirana posebna odjeljenja za predmete iz radnih odnosa iako je ova mjera preporučena od strane vodećih pravosudnih institucija prema sudovima.

Skupi sudski procesi

Dugotrajni sudski procesi direktno povećavaju cijenu samog postupka i time i cijenu pristupa pravdi. Prema tome, dugotrajniji sudski procesi će koštati više, i istovremeno pristup pravdi za građane lošijeg ekonomskog statusa će biti otežano. Dodatno, visoki sudski troškovi, pored troškova zastupanja od strane advokata i raznih administrativnih taksi, uključuju i troškove koji nastaju kao rezultat korupcije. Prema tome, u društvima sa visokom stopom korupcije, kao što je BiH, sudski postupak automatski postaje skuplji i time pristup pravdi lošiji.¹⁸⁹ Uzimajući u obzir navedeno, postavlja se pitanje ko u državi „sa gotovo jednom četvrtinom stanovništva koji žive na ivici siromaštva, a više od polovine stanovništva se suočava sa nekim oblicima isključenosti“¹⁹⁰ može sebi priuštiti sudsku zaštitu koja košta nekoliko prosječnih mjesečnih plata pored činjenice da je polovina radno sposobnog stanovništva u BiH i nezaposlena. Istovremeno, u BiH ne postoje načini da se uzimaju krediti od privatnih ili javnih institucija kako bi se finansirali i pokrenuli sudski sporovi.

Pored sudova i načina njihovog rada, uticaj na efikasnost sudske zaštite a i samu cijenu sudskih postupaka imaju i advokati. U mnogim zemaljama zabilježen je negativan uticaj advokata i advokatskih lobija na pravosudne reforme kako

186 Messick, Richard E. „Judicial Reform and Economic Development: A Survey of the Issues.“ [Reforma sudstva i ekonomski razvoj: pregled problematike].

187 Botero, Juan Carlos, i ostali. „Judicial Reform.“ [Pravosudna reforma].

188 Bitno je naglasiti da ovi sudovi naglašavaju važnost alternativnih metoda rješavanja sporova, kao što je medijacija, te da uspješnost ovih sudova nije uzrokovana činjenicom specijalizacije sudova nego i primjenom ovih alternativnih metoda rješavanja sporova.

189 Waleed H., Malik. „Access to Justice: Approaches for Bringing Services Closer to the People.“ [Pristup pravdi: Metode približavanja usluga ljudima.]

190 UNDP Misija u BiH. „Izvjestaj o humanom razvoju za 2007. godinu: Socijalna uključenost u BiH.“

bi sudski procesi trajali što duže i da bi na taj način advokati ostvarili veće prihode na osnovu većih naknada koje građani moraju da plaćaju advokatu za duži spor. Ipak, zakonsko regulisanje taksi koje advokati naplaćuju nije se pokazalo kao dobro rješenje, ali liberalizacija tržišta pravnih usluga jeste. Navedena liberalizacija podrazumijeva uključivanje i drugih profesija na tržište pravnih usluga, odnosno mogućnost pravnog zastupanja od strane ne-advokata u različitim slučajevima. Empirijska istraživanja pokazuju da liberalizacija tržišta pravnih usluga značajno smanjuje troškove sudskih sporova i poboljšava pristup pravdi kroz povećanje pristupa pravnoj pomoći.¹⁹¹

Istovremeno, u zemlji kao što je BiH gdje vlada visoka stopa socijalne isključenosti, besplatna pravna pomoć ima veoma važnu ulogu u smanjenju troškova pravne zaštite. Nažalost, nadležne institucije su malo toga uradile po pitanju regulisanja i pružanja besplatne pravne pomoći u BiH. Naime, regulacija besplatne pravne pomoći u BiH je u procesu nastanka: u pojedinim dijelovima BiH doneseni su zakoni iz ove oblasti (Republika Srpska, Brčko Distrikt, te u Tuzlanskom, Zapadnohercegovačkom, Zeničko-dobojskom i Posavskom kantonu), dok je u procesu usvajanja u Hercegovačko-neretvanskom i Unsko-sanskom kantonu. Takođe, na nivou Bosne i Hercegovine pripremljen je okvirni zakon iz ove oblasti koji je već dva puta vraćen iz parlamentarne procedure u Ministarstvo pravde u BiH.¹⁹²

U određenim instancama zabilježena je tendencija zakonodavaca u BiH da regulišu ovu oblast u smislu pružanja pomoći kroz javne institucije i agencije, iako su nevladine organizacije nakon rata preuzele ulogu pružanja usluga besplatne pravne pomoći, te su izgradile značajne kapacitete u ovoj oblasti. Istovremeno, javne institucije ne posjeduju trenutno ljudske i materijalne resurse da one isključivo pružaju navedene usluge, te međunarodna praksa i postavljeni standardi predviđaju da besplatnu pravnu pomoć mogu pružati veći broj društvenih aktera: javne agencije, ali i nevladine organizacije, advokatske komore kao i pravni fakulteti.¹⁹³ Regulisanje pružanja besplatne pravne pomoći

191 Botero, Juan Carlos, i ostali. „Judicial Reform.“ [Pravosudna reforma].

192 Kotlo, Rebeka i Stipanović, Ivana. „Besplatna pravna pomoć u Hercegovačko-neretvanskom kantonu: uloga nevladinih organizacija.“

193 Slična tendencija kao u BiH zabilježena je u Hrvatskoj kada je u pitanju alternativno rješavanje sporova, gdje je zabilježeno da „mirno rješavanje sporova- područje za koje se smatra da bi u njemu trebala dominirati autonomna, izvansudska inicijativa stranaka - zadržano u velikoj mjeri unutar državnih i paradržavnih institucija: sudova, državnih odvjetništava, cen tara za socijalnu skrb i mješovitih ustanova s javnim ovlastima kao što su nacionalne gospodarske i obrtničke komore ili Gospodarsko socijalno vijeće.“ Praksa

predstavlja važna element povećanja pristupa pravdi u BiH, te se ovom pitanju moraju predstavnici vlasti ozbiljnije posvetiti te ga riješiti u interesu građana.

Neizvršavanje sudskih odluka

Kada su u pitanju radni sporovi, česta pojava i problem jeste neizvršavanje sudskih odluka. Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava BiH u svojim izvještajima takođe naglašava ovaj problem kao jedan od vodećih kada su u pitanju kršenja ljudskih prava i pravosuđe. Žalbe koje su građani podnijeli ombudsmenima zbog neizvršenja sudskih odluka najčešće se odnose na nemogućnost izvršenja presuda kada je izvršitelj općina, kanton ili entitet. Naime, prema odredbama Zakona o izvršnom postupku isplata ovih sredstava je moguća samo onda ako imaju sredstva predviđena za tu namjenu u budžetima institucija, a s obzirom da se ta sredstva stalno umanjuju u budžetima, dovodi se u pitanje isplata istih. Takođe, problem u neizvršavanju sudskih odluka javlja se kada je u pitanju način isplate u vezi sa postupcima koje su osobe dobile protiv Republike Srpske i Federacije BiH, a koji je regulisan Zakonom o utvrđivanju i načinu izmirenja unutarnjih obaveza FBiH i Zakonom o utvrđivanju i načinu izmirenja unutarnjeg duga RS. Navedene isplate vrše se u obveznicama i stranke nisu zadovoljne okolnostima niti rokovima.¹⁹⁴ Čest problem, a posebno relevantan za radne odnose, jeste nemogućnost građana da ostvare svoje tražbine usljed nelikvidnosti poduzeća u kojima su radili. Ombudsmeni takođe naglašavaju da „ovi slučajevi imaju dodatnu ljudsku dimenziju jer se najčešće radi o strankama u podmakloj dobi, lošega zdravlja, bez ikakvih primanja i minimuma socijalne sigurnosti koju je država dužna osigurati građanima shodno međunarodnim standardima kojima se uređuje ovo područje, a posebice shodno odredbama Europske socijalne povelje.“¹⁹⁵ U vezi istog, ombudsmeni predlažu ratifikaciju člana 25. Europske socijalne povelje, kojim se jamči pravo radnika na zaštitu njihovih tražbina u slučaju nesolventnosti poslodavca.¹⁹⁶

primjene ovakve prakse u Hrvatskoj pokazuje da je upitno koliko „takva medijacija, čak i ako je uspješna, uistinu rasterećuje državno pravosuđe, a koliko pred njega postavlja dodatne zadatke i terete.“ Izvor: Uzelac, Alan i ostali. „Aktualni trendovi mirnog rješavanja sporova u Hrvatskoj: dosezi i ograničenja.“

194 Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava BiH. „Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti ombudsmana za ljudska prava BiH za 2010.“

195 Ibid.

196 Ibid.

Pored navedenog, potrebno je napraviti i detaljnu analizu provedbe sudskih odluka, najčešćih problema koji se javljaju u tom pogledu, te razviti i primjeniti mjere koje bi identifikovani problemi riješili.

Veliki priliv predmeta

Veliki priliv predmeta iz oblasti radnih sporova uzrokovan je prije svega slabom provedbom općih akata poslodavaca ili njihovom neusklađenošću sa zakonima - posebice ugovora o radu - od strane poslodavaca, bez obzira da li poslodavac dolazi iz privatnog ili javnog sektora. Prema tome, masovna kršenja prava iz radnih odnosa su prije svega osnovni uzroci velikog broja predmeta na sudovima. U tom pogledu, veoma je važno djelovati preventivno kako bi se sudovi rasteretili ali i kako bi se u startu spriječila kršenja prava. S obzirom da sudovi u ovom pogledu mogu malo toga učiniti, sprečavanje raširene prakse kršenja prava iz radnih odnosa zahtjevati će sistematski pristup problemu od strane izvršne vlasti i tijela koja vrše monitoring provedbe zakona na terenu. Prema tome, važno je uzeti u obzir da rješavanje problema u sudovima kada su u pitanju radni sporovi, treba biti praćeno reformama u drugim oblastima. Prije svega, nadležne institucije trebaju raditi na jačanju institucija i procedura u računovodstvu i reviziji u privatnom i javnom sektoru. Informacije o poslodavcima koji krše prava svojih zaposlenih trebaju postati javne i takva preduzeća ne smiju biti korisnici beneficija ili subvencija koje dodjeljuju institucije vlasti.¹⁹⁷ Uloga medija i nevladinih organizacija u ovom pogledu treba takođe biti podstaknuta koji bi trebali raditi rad javnih institucija kako bi njihovo djelovanje postalo transparentnije.

Pored jačanja institucija i procedura u računovodstvu i reviziji, neophodno je raditi na povećanju nadležnosti inspekcija rada kao i kazni koje ove ustanove izriču. Ove javne institucije nadležne za monitoring provedbe zakona su trenutno nemoćne. Rad uprava za inspeksijske poslove je neefikasan jer su nadležnosti koje imaju ograničene a kaznena politika koju primjenjuju je slaba.¹⁹⁸ Tako inspekcija kažnjava poslodavca kod kojeg su evidentirani radnici koji rade „na crno“ sa oko 1000 KM bez obzira da li je evidentiran jedan ili 300 radnika. Male

197 Messick, Richard E. „Judicial Reform and Economic Development: A Survey of the Issues.“ [Reforma sudstva i ekonomski razvoj: pregled problematike].

198 Inspekcije se suočavaju sa problemom kadrovske nepopunjenosti, razjedinjenog djelovanja, nedostatka opreme, manjka stručne edukacije, i korupcije, itd. Duraković, Besim. „Prijedlog mjera i aktivnosti na rješavanju problema iz oblasti Kantonalne uprave za inspeksijske poslove TK.“; Demir, Elma. „Izveštaj o rezultatima održanih stručno-konsultativnih sastanaka u oblasti rada i zapošljavanja.“

kazne i veliki nameti za doprinose, utiču na činjenicu da veliki broj poslodavaca, uključujući čak i javne institucije i preduzeća „smatraju plaćanje kazni mnogo manjim izdatkom nego redovno ispunjavanje zakonskih obaveza prijavljivanja te plaćanja socijalnih i penzionih beneficija radnicima.“¹⁹⁹

Istovremeno, zaštita prava iz radnih odnosa kroz kolektivnu akciju je znatno slabija. Sindikalno organiziranje je često osporavano pravo od strane poslodavaca, dok se institucija vijeća/savjeta zaposlenika gotovo rijetko, ako ikako, koristi unutar preduzeća. Istovremeno, sindikati se često žale i na regulativu vezanu za štrajkove. U cilju jačanja primjene navedenih mehanizama kolektivne akcije potrebno je raditi na jačanju socijalnog dijaloga posebice kroz ekonomsko-socijalna vijeća. Uloga ekonomsko-socijalnih vijeća (ESV) u FBiH i RS, a i predstojećeg na državnom nivou²⁰⁰, jeste da harmoniziraju ekonomsku i socijalnu politiku, te da zaključuju i implementiraju kolektivne ugovore. Prema tome, ova vijeća imaju nadležnosti da zahtjevaju informacije i prate provedbu javnih politika, zakona i opštih ugovora. Jačanjem i uspostavljanjem ekonomsko-socijalnog vijeća na državnom nivou, omogućio bi se veći uticaj sindikata na procese donošenja odluka u oblasti rada i time bi se smanjila kršenja prava iz radnih odnosa i priliv predmeta na sudove.

Istovremeno, veliki priliv predmeta na sudovima iz oblasti radnih odnosa uzrokovan je i slabim korištenjem mjera koje prethode sudskom postupku, odnosno mehanizama alternativnog rješavanja sporova. Naime, dokazano je da pružanje usluga medijacije i drugih alternativnih metoda rješavanja sporova u sudovima rješava veći broj problema sa kojima se sudovima susreću, uključujući i veliki priliv predmeta, te značajno smanjuje troškove.

Alternativno rješavanje sporova (eng. ADR) odnosi se metode rješavanja sporova na radnom mjestu. Metode koje ADR uključuje su mirenje, medijacija i arbitraža koje pokreće medijator odnosno arbitar.²⁰¹ Mirenje podrazumijeva postupke kroz koje treća strana ima ulogu da pomogne u međusobnoj komunikaciji između

199 Inicijativa i civilna akcija (ICVA). „Primjena Evropske socijalne povelje kroz zakone i praksu u BiH.“

200 Iako je uspostavljanje Ekonomsko-socijalnog vijeća na na nivou BiH bilo predviđeno i uključeno u strateške planove Vijeća ministara BiH, a također dogovoreno sa predstavnicima MOR-a tokom izrade Programa dostojanstvenog rada za BiH, ono još uvijek nije uspostavljeno zbog nedostatka konsenzusa o socijalnim partnerima koji će biti uključeni u rad ovog tijela.

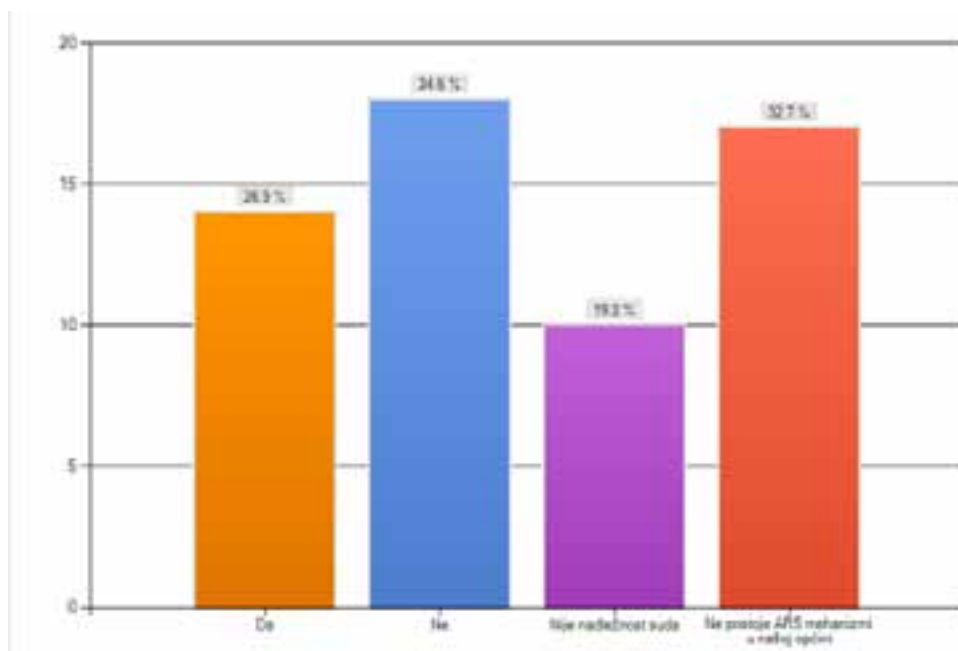
201 Interesantna je praksa u pojedinim zemljama, kao što je Grčka, gdje inspektori rada koriste ADR, dok u Austriji sindikati i Radnička komora prednjače u istom.

zavađenih strana. Medijacija uključuje postupak u kojem treća strana pomaže postići sporazum dvjema ili većem broju osoba u sporu, dok arbitraža uključuje sličan postupak ali kod koje treća strana donosi obvezujuću odluku. Ovi vidovi ADR podrazumijevaju vansudski oblik rješavanja sporova. Međutim, postoji i sudski oblik ADR koji podrazumijeva angažman nekog pravnog tijela, obično suca, neposredno prije rasprave. Glavni cilj ADR je rješavanje spora što je prije moguće. Dosadašnja praksa je pokazala da je ADR uspješniji za određene vrste sporova koji su kompleksniji, višestraniji, kao što su nekonkretno otpuštanje, diskriminacija na radnom mjesti ili nasilje, dok u konkretnim slučajevima, kao što je neplaćivanje plata, ADR ima ograničen učinak. Jedna od osnovnih prednosti ADR-a jeste pružanje rješenja koja su prihvatljiva za obje strane u sporu i time osiguranja mira na radnom mjestu. Na taj način ADR doprinosi većoj pravnoj sigurnosti i stabilizaciji socijalne situacije u društvu. Istovremeno, prednost ADR-a je i brzina rješavanja sporova i manji troškovi²⁰² u poređenju sa dugotrajnim sudskim postupcima.

Nažalost, iako je medijacija uvedena u pravni sistem u BiH još 2004. godine još uvijek se nedovoljno koristi, te pravosuđe nije u mogućnosti da osjeti njene efekte u smislu smanjenja broja predmeta. Mjere promocije medijacije su uključene u Strategiji reforme sektora pravde u BiH za period 2008 – 2012, ali institucije još uvijek nisu pokrenule ozbiljnije aktivnosti u ovoj oblasti. Na pitanje da li sudovi upućuju stranke na alternativno rješavanje sporova u oblasti radnih odnosa, samo 26,9% sudova odgovorilo je pozitivno. Većina sudija smatra da ovaj zadatak nije posao sudova, a čak 32% anketiranih sudova navode da ne postoje mehanizmi za alternativno rješavanje sporova u njihovim općinama.

202 Neke procjene pokazuju da sudski ADR smanjenje broj sudskih rasprava koji se odnose na radne sporove u oko dvije trećine prijava. Izvor: Purcell, John. „Individual disputes at the workplace: Alternative disputes resolution“ [Individualni sporovi na radnom mjestu: alternativno rješavanje sporova].

Graf 2: Upućivanje stranaka na medijaciju u sudovima

Nažalost, situacija kada je u pitanju primjena medijacija od strane socijalnih partnera je slična. Sindikati rijetko koriste medijaciju za rješavanje sporova. Od anketiranih sindikata samo 3 su koristila metode medijacije u jednom slučaju dok je jedan sindikat koristio medijaciju u više sporova, iako su vodeći savezi sindikata deklarativno podržali primjenu medijacije i metode mirnog rješavanja sporova.²⁰³

U Programu dostojanstvenog rada za BiH, Međunarodna organizacija rada (MOR) takođe je identifikovala problem slabog korištenja alternativnih metoda rješavanja sporova u BiH konstatirajući „da se poslodavci i radnici rijetko koriste uslugama koje nudi ova institucija“, te da „[j]edan od razloga za ovo stanje je da postojeći medijatori nisu specijalizirani u radnim sporovima, već se bave svim vrstama građanskih sporova (obiteljski, imovinski sporovi, itd.)... To rezultira time da se sporovi na razini poduzeća još uvijek rješavaju industrijskom akcijom ili sudskim procesom, čime se podrija mir na radnom mjestu, koji je već prilično slab usljed problema nastalih restruktuiranjem poduzeća (privatizacija i slično)

²⁰³ *Budić, Borka.* „RS na korak ispred FBiH.“ Sindikati ovdje podržavaju a ne koriste, isto: Capital.ba. „Za mirno rješavanje radnih sporova.“

i posljedica po sigurnost zaposlenja.²⁰⁴ U tom pogledu MOR preporučuje nadležnim institucijama vlasti da pruže pomoć udruženju medijatora u razvijanju kompetencija u rješavanju radnih sporova, kao i aktivnosti koji će podići svijest o medijaciji kod socijalnih partnera.

Kada je u pitanju arbitraža, ova metoda alternativnog rješavanja sporova je još uvijek u povoju i to samo u Republici Srpskoj. Naime, nedavno je osnovana Agencija za mirno rješavanje radnih sporova Republike Srpske s ciljem da se sudovi rasterete rješavanja radnih sporova. Međutim, Agencija je tek počela sa radom i teško je analizirati postignute rezultate i domete primjene arbitraže.²⁰⁵

Zaključci i preporuke

U okviru provedene ankete, sudovi su imali priliku da izraze svoje stavove u vezi poboljšanja njihovog rada kada je u pitanju efikasnije rješavanje radnih sporova, te su predložili sljedeće²⁰⁶:

- Povećati broj sudija koji rade na predmetima iz oblasti radnih odnosa, kao i stručnih saradnika i pratećeg administrativnog osoblja;
- Povećati dostupnosti besplatne pravne pomoći;
- Povećati dostupnosti medijacije i drugih mehanizama za alternativno rješavanje sporova, posebice vansudskih oblika ovih metoda;
- Angažirati punomoćnika za stranke u radnim sporovima;
- Edukovati građane o pravnim mehanizmima zaštite prava iz radnih odnosa i sudskih postupaka;
- Aktivnije uključivati sindikate u rješavanje individualnih radnih sporova;
- Specijalizacija sudova odnosno formiranje radnih sudova ili bar formiranje posebnih odjeljenja u sudovima;
- Specijalizacija sudija: imenovanje i obuka sudija koji trebaju raditi samo na ovim predmetima;
- Inicirati krivične postupke i bolje primjenjivati Krivične zakone kada su u pitanju radni odnosi;
- Preventivno djelovati u nadležnim institucijama u izvršnoj vlasti (primjena zakona o vijećima/savjetima zaposlenika; revizija procesa privatizacije i rješavanje radnog statusa radnika; usaglašavanje kolektivnih ugovora sa

204 Vijeće ministara/Međunarodna organizacija rada (MOR). „Bosna i Hercegovina: Dokument programa dostojanstvenog rada 2008 – 2010.“

205 Spektar. „Riješen prvi radni spor.“

206 Slične zaključke su dale sudije na nedavno održavnom stručnom skupu Centra za edukaciju sudija i tužilaca RS. Izvor: Centra za edukaciju sudija i tužilaca RS. „Izveštaj sa seminara iz oblasti radnog prava.“

zakonskim propisima; jačanje uloge i nadležnosti inspekcija i poreskih uprava).

Na osnovu provedene analize, kao i primjera dobre prakse definisane su sljedeće preporuke prema nadležnim institucijama:

Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine / Ministarstvo pravde BiH

- Provesti detaljnu analizu sudske prakse u oblasti radnih odnosa na nivou cijele BiH u cilju definisanja problema koji se javljaju pri primjeni zakona u praksi i usklađenosti radnog zakonodavstva sa regulativom iz srodnih oblasti. Rezultati analize trebaju biti predstavljeni i dostavljeni ministarstvima i agencijama nadležnim za politike rada, zapošljavanja, zdravstva i socijalne zaštite.
- Provesti analizu usklađenosti zakonodavstva BiH sa preuzetim međunarodnim i EU obavezama i regulativom u oblasti rada i zapošljavanja u cilju definisanja preporuka za definisanje i izmjene javnih politika.
- Provesti Strategiju za reformu sektora pravde (SRSP) i njen popratni Akcioni plan u skladu sa postavljenim rokovima, posebno mjere koje se odnose na uvođenje sistema za upravljanje predmetima, informatizaciju pravosuđa, i uvođenje vremenskih mjerila za predmete, besplatna pravna pomoć, medijacija te obezbjediti ljudske i finansijske resurse neophodne za provođenje istih.
- Intenzivirati rad svih nadležnih pravosudnih institucija na provođenju mjera i aktivnosti Strategije za reformu sektora pravde u BiH
- Kreirati mehanizam praćenja i evaluacije provedbe Strategije za brigu o korisnicima suda ili Smjernica za odnos sa korisnicima suda
- Provesti evaluaciju primjene Strategije za brigu o korisnicima sudova, te definisati mjere i preporuke prema sudovima u cilju jačanja njihovih aktivnosti u oblasti komunikacije sa građanima, korisnicima sudova kao i prema medijima
- Uvesti sistem evaluacije rada sudija i sudova
- Provesti analizu sudskih procedura u oblasti radnih sporova i definisati preporuke u cilju pojednostavljenja istih

- Kreirati preporuke prema sudovima kojima će se definisati postupanje sa novim predmetima i rješavanje starih, odnosno definisati mjeru da se uzimaju novi predmeti odmah u rad, a ranije zaprimljeni predmeti uzimaju u rad kronološki, kako su i registrirani, uz angažiranje određenoga broja dodatnih sudaca
- Uspostaviti specijalizirane radne sudove u BiH
- Izvršiti imenovanje određenog broja sudija koji će isključivo raditi na radnim sporovima
- Razviti programe obuke unutar CEST-ova u oblasti menadžmenta sudova za rukovodstvo sudova
- Provesti procjenu stepena liberalizacije pravnih usluga i razviti mjere koje će doprinjeti istom
- Usvojiti zakone o besplatnoj pravnoj pomoći na državnom nivou, FBiH kao i u 6 kantona gdje ne postoji navedeni zakon u skladu sa međunarodnim i EU standardima u ovoj oblasti
- Provesti analizu provedbe sudskih odluka u oblasti radnih odnosa, najčešćih problema koji se javljaju u tom pogledu, te razviti i primjeniti mjere koje bi identifikovani problemi riješili

Ministarstvo vanjske politike BiH / Direkcija za evropske integracije BiH

- Identifikovati sve međunarodne i EU obaveze koje je Bosna i Hercegovina preuzela potpisivanjem konvencija i sporazuma iz oblasti rada, zapošljavanja i socijalne politike.

Sudovi

- Imenovati sudije koji će raditi samo na predmetima iz oblasti radnih odnosa.
- Formirati posebna odjeljenja za oblast radnih sporova.
- Vršiti promociju alternativnih metoda rješavanja sporova unutar sudova (ostvaranje kancelarija unutar sudova; postavljanje info brošura i edukativnih materijala u sudovima).
- Razviti saradnju sa NVO-ima u cilju pružanja besplatne pravne pomoći.
- Promocija i provođenje edukacije građana u oblasti sudske zaštite

njihovih prava iz oblasti radnih odnosa (kroz medije, edukativne radionice, info brošure u sudovima).

Bibliografija

Agencija za rad i zapošljavanje BiH. „Statistika tržišta rada: mjesečno saopštenje za februar 2011.“ Februar 2011. Dostupno na Internetu: <http://arz.gov.ba/bosanski/statistike.html>

Agencija za ravnopravnost spolova BiH. „Da li ste upoznati sa Vašim pravima?“ „Web stranica Agencije za ravnopravnost spolova BiH. 2008. Dostupno na Internetu:

<http://www.mpr.gov.ba/userfiles/file/Publikacije/Da%20li%20ste%20upoznati%20sa%20Vasim%20pravima.pdf>

Alijević, Maša. „Uloga sudske vlasti u Bosni i Hercegovini.“ Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici. Dostupno na Internetu: prf.unze.ba/v2/docs/anali/09%20Alijevic.pdf

Alternative. „Analiza anketiranja građana o efektima reforme općinskih sudova Zeničko-dobojskog kantona koju je pripremila nevladina organizacija.“ Alternative. Kakanj, 2011.

Bajraktarević, Sena i ostali. „Propisi iz oblasti rada, radnih odnosa i socijalne zaštite.“ Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine. Sarajevo, 2010.

Bečirović, Azra; Demirović, Amer i Šabeta, Rusmir. „Meeting the EU membership requirements through a better performance management in courts.“ [Ispunjavanje obaveza za EU članstvo kroz bolje upravljanje učinkom u sudovima.] Fond otvoreno društvo BiH: Program podrške istraživanjima u oblasti javnih politika 2009-2010. Sarajevo, 2010.

Bečirović, Azra; Demirović, Amer i Šabeta, Rusmir. „The Final Step in Reforming the Judiciary: Disposition of All Cases in Reasonable Time.“ [Posljednji korak u reformi sudstva: rješavanje svih predmeta u razumnom roku.] Fond otvoreno društvo BiH: Program podrške istraživanjima u oblasti javnih politika 2009-2010. Sarajevo, 2010.

Botero, Juan Carlos, i ostali. „Judicial Reform.“ [Pravosudna reforma]. World Bank Research Observer. [Istraživački pregled Svjetske banke]. 2003. Dostupno na Internetu: wbro.oxfordjournals.org/content/18/1/61.full.pdf

Budić, Borka. „RS na korak ispred FBiH.“ Fokus.ba. 15.10.2010. Dostupno na Internetu: www.fokus.ba

Capital.ba. „Za mirno rješavanje radnih sporova.“ Capital.ba. 15.10.2010. Dostupno na Internetu: <http://www.capital.ba/za-mirno-rjesavanje-radnih-sporova/>

Centar za edukaciju sudija i tužilaca RS. „Izvještaj i materijali sa Seminara iz građanskopravne oblasti ‘Radno pravo’.“ Mrakovica, 25.02.2011. Dostupno na Internetu: www.rs.cest.gov.ba

Centar za edukaciju sudija i tužilaca RS. „Izvještaj sa seminara iz oblasti radnog prava.“ Banja Luka, 20.04.2010.

Demir, Elma. „Uslovi rada u sektoru trgovine u Bosni i Hercegovini.“ Asocijacija za demokratske inicijative / Sindikat radnika trgovine BiH. Sarajevo, 2010.

Demir, Elma. „Izvještaj o rezultatima održanih stručno-konsultativnih sastanaka u oblasti rada i zapošljavanja.“ Forum sindikalnih aktivista i aktivistica SDP-a. Sarajevo, 2011.

Duraković, Besim. „Prijedlog mjera i aktivnosti na rješavanju problema iz oblasti Kantonalne uprave za inspekcijske poslove TK.“ Uprava za za inspekcijske poslove TK. Tuzla, 2011.

Düvel, Wiebke i ostali. „Rješavanje sporova u radnim odnosima: Komparativni pravni pregled u Evropskoj Uniji, Švajcarskoj i zemljama jugoistočne Evrope.“

Institut evropskog sindikata. Brisel, 2005. Dostupno na Internetu: www.etui.org/research/Media/Files/Reports/2005/R86_SERB

Düvel, Wiebke. „Labour Relations in South East Europe.“ [Radni odnosi u južnoistočnoj Evropi]. European Trade Union Institute [Evropski sindikalni institut]. Brisel, 2003.

Đugum, Aida. „Trgovci u BiH žrtve poslodavaca.“ SlobodnaEvropa.org. 04.10.2010. Dostupno na Internetu: www.SlobodnaEvropa.org

Eterović, Zdenko. „Sudski sistem u Federaciji BiH.“ Sarajevo, 2004.

Federalni zavod za programiranje razvoja. „Analiza finansijskih rezultata poslovanja subjekata u privredi i društvenim djelatnostima u FBiH u 2008. godini.“ Sarajevo, maj 2009.

Fetahović, Jasna. „Milorad Novković, predsjednik VSTV-a BiH: Istraga o Dobrovoljačkoj traje predugo.“ Oslobođenje. 26.04.2011. Dostupno na Internetu: <http://www.oslobodjenje.ba/index.php?id=14478>

Fizzit.net. „Nezaposlenost u BiH trostruko veća nego u Hrvatskoj?“ Fizzit.net. 11.04.2011. Dostupno na Internetu: <http://www.fizzit.net/hr/vijesti-i-politika/hrvatska/1307-nezaposlenost-u-bih-trostruko-veca-nego-u-hrvatskoj>

Galić, Nenad. „Prava na radu i u vezi sa radom - poznajete li ih? Priručnik za zaposlene žene i žene koje traže posao.“ Vlada Republike Srpske. Banja Luka, oktobar 2007. Dostupno na Internetu: <http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/centri/gendercentarrs/Akcije/Documents/Prava%20na%20radu%20a4%20latinica.pdf>

Gradašević-Sijerčić, Jasminka i ostali. „Modul 2 – Radno zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini: Radni odnosi u praksi.“ Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH/JU Centar za edukacija sudija i tužilaca FBiH/ Centar za edukacija sudija i tužilaca RS. Sarajevo, 2007.

Helsinški komitet za ljudska prava u BiH. „Izveštaj o aktivnostima Stručne službe Helsinškog komiteta za ljudska prava u BiH na pružanju besplatne pravne pomoći građanima.“ Helsinški komitet za ljudska prava u BiH. Sarajevo, 2004. Dostupno na Internetu: <http://www.bh-hchr.org/Izvjestaji/izvjPP2003.htm>

Hodžić, Sanela. „Radni odnosi i mediji: Bosna i Hercegovina“ in publication ‘Labor Relations and Media: Analyzing patterns of labor relations in the media of SEENPM member countries’. [u publikaciji ‘Radni odnosi i mediji: analiza trendova radnih odnosa u medijima u zemljama članicama SEENPM.] Nezavisni institut za novinarstvo, Chisinau, Moldavija, 2008.

Inicijativa i civilna akcija (ICVA). „Primjena Evropske socijalne povelje kroz zakone i praksu u BiH.“ Sarajevo, juni 2009.

Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava BiH. „Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti ombudsmana za ljudska prava BiH za 2010.“ Banja Luka, 2011.

„Zapisnik sa intervju sa sudinicom Amelom Mahić.“ Sarajevo,

Karadinović, Nina. „Uloga istraživanja u kreiranju politika krivične oblasti.“ Fond otvoreno društvo BiH: Program podrške istraživanjima u oblasti javnih politika 2007-2008. Sarajevo, 2008.

Kazić, Zorica. “Annual Review 2010 on Labour Relations and Social Dialogue in South East Europe: Bosnia and Herzegovina.” [Godišnji pregled radnih odnosa i socijalnog dijaloga u južno-istočnoj Evropi za 2010: Bosna i Hercegovina] Friedrich-Ebert-Stiftung. Beograd, 2011.

Kohl, Heribert. „Sloboda udruživanja, prava zaposlenih i socijalni dijalog u srednjeistočnoj Evropi i na zapadnom Balkanu.“ Friedrich Ebert Stiftung. Beograd, septembar 2009.

Kojić, Milorad. „Prestanak radnog odnosa.“ Fakultet pravnih nauka Panevropskog univerziteta ‘Aperion’. Banja Luka, 2009.

Kotlo, Rebeka i Stipanović, Ivana. „Besplatna pravna pomoć u Hercegovačko-neretvanskom kantonu: uloga nevladinih organizacija.“ Mreža pravde u BiH. Sarajevo, 2011.

Lalović, Anđela. „Na marginama tranzicijske ekonomije: Društveno odgovorno poslovanje i prava radnika u BiH.“ Puls demokratije. 03.03.2009. Dostupno na Internetu: <http://www.pulsdemokratije.net/index.php?&l=bs&id=1389>

Messick, Richard E. „Judicial Reform and Economic Development: A Survey of the Issues.“ [Reforma sudstva i ekonomski razvoj: pregled problematike]. The World Bank Research Observer 14.1. [Istraživački pregled Svjetske banke 14.1.]. 1999.

Nahtigal, Neva, i drugi. „Labor Relations and Media: Analyzing Patterns of Labor Relation in the Media of SEENPM Member Countries.“ [Radni odnosi i mediji: Analiza radnih odnosa u medijima SEENPM zemalja članica]. Nezavisni institut za novinarstvo, Chisinau, Moldavija, 2008.

Oneseeworld. „Radnička prava u Bosni i Hercegovini.“ Oneseeworld. 31.03.2009. Dostupno na Internetu: <http://oneworldsee.org/js/node/18024>

Opći kolektivni ugovor za teritoriju Federacije BiH. Službene novine Federacije BiH 19/00.

Opšti kolektivni ugovor. Službeni glasnik Republike Srpske 40/10.

Pogled.ba. „Jurišić: Izvršna vlast nije osigurala dovoljan broj sudaca.“ Pogled.ba. 08.03.2011. Dostupno na Internetu: <http://www.pogled.ba/bih/novosti/10365-jurii-izvrna-vlast-nije-osigurala-dovoljan-broj-sudaca>

Pravni stav usvojen na opštoj sjednici Apelacionog suda Brčko Distrikta BiH 11.07.2008. godine -Su- 435/08. Dostupno na Internetu: <http://www.asbd.ba/sudska-praksa/1/?cid=216,2,1>

PravoBiH.com. „Elektroprenos BiH: Radnici dobili milionske tužbe.“ 21.02.2011. Dostupno na Internetu: www.pravobih.com

PravoBiH.com. „Nepoštivanje zakona: BiH jedna od najliberalnijih zemalja svijeta po lakoći otpuštanja i zapošljavanja radnika.“ 14.03.2011. Dostupno na Internetu: www.pravobih.com

PravoBiH.com. „Održana javna rasprava o prijedlogu izmjena i dopuna Zakona o radu u institucijama BiH.“ 12.03.2010. Dostupno na Internetu: www.pravobih.com

Presuda Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, broj: Rev-794/04 od 06.09.2005. Dostupno na Internetu: http://www.vsfbih.ba/sudska_praksa/odluka.php?odluka=148

Presuda Vrhovnog suda Federacije BiH, broj: U-1272/00 od 5.2.2004. Dostupno na Internetu: http://www.vsfbih.ba/sudska_praksa/odluka.php?odluka=16

Presuda Vrhovnog suda FBiH, broj: Rev-879/05 od 04.04.2006.
Dostupno na Internetu: http://www.vsfbih.ba/index.php?lokacija=sudska_praksa&vrsta=prikaz&id=263

Presuda Vrhovnog suda FBiH, broj: 070-0-Rev-07-000692 od 10.04.2007.
Dostupno na Internetu: http://www.vsfbih.ba/index.php?lokacija=sudska_praksa&vrsta=prikaz&id=260

Presude Vrhovnog suda Federacije BiH, broj Uvp-270/06 od 13.12.2006. godine i Uvp-74/06 od 6.12.2006. Dostupno na Internetu: http://www.vsfbih.ba/index.php?lokacija=sudska_praksa&vrsta=prikaz&id=278

Projekat zapošljavanja mladih. „Inspekcija u FBiH provjerava poštivanje prava radnika - stotine radnika nemaju odmora.“ Web stranica Projekta zapošljavanja mladih. 13.04.2010. Dostupno na Internetu: <http://yep.mojakarijera.com/node/529>

Purcell, John. „Individual disputes at the workplace: Alternative disputes resolution“ [Individualni sporovi na radnom mjestu: alternativno rješavanje sporova]. Evropska zaklada za poboljšanje životnih i radnih uvjeta. 2010. Dostupno na Internetu: <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0910039s/tn0910039s.htm>

Kotlo, Rebeka i Stipanović, Ivana. „Besplatna pravna pomoć u Hercegovačko-neretvanskom kantonu: uloga nevladinih organizacija.“ Mreža pravde u BiH. Sarajevo, 2011.

Risak, Martin E. i Holter, Christiane. „Izveštaj sa konferencije: Jačanje mehanizama

za sprječavanje i mirno rješavanje radnih sporova u zemljama Zapadnog Balkana i Moldaviji.“ Međunarodna kancelarija rada. Bečići, 25-26.02.2009.

SEEBiz/Novi list. „Branko Hrvatinić traži osnivanje sudova za radne sporove.“ SEEBiz/Novi list. Zagreb, 28.06.2010. Dostupno na Internetu: www.seebiz.eu

Spektar. „Riješen prvi radni spor.“ Banja Luka. Dostupno na Internetu: <http://www.agencijaspektar.com/index.php?novost=3708&jezik=>

Šajinović, Dejan. „**Radnike cijene samo rijetki poslodavci.**“ **Reci.ba. 2010.** Dostupno na Internetu: <http://www.reci.ba>

Sudarshan, Ramaswamy. „Rule of Law and Access to Justice: Perspectives from UNDP Experience.“ [Vladavina prava i pristup pravdi: perspektive iz UNDP iskustva.] Rad predstavljen na Stručnom seminaru o vladavini prava i administraciji pravde kao dijela dobrog upravljanja. Brisel, 3-4.07.2003. Dostupno na Internetu: www.unrol.org/.../Rule%20of%20Law%20and%20Access%20to%20Justice_Perspectives%20from%20UNDP%20experience1.doc

Tomaš, Rajko. „Siva ekonomija u Bosni i Hercegovini.“ Friedrich Ebert Stiftung. Banja Luka, august 2009.

Topalović, Vesna. „Ostvarivanje i zaštita prava iz radnog odnosa kroz kolektivno pregovaranje i konvencije MOR-a sa osvrtom na kolektivni ugovor.“ Fakultet pravnih nauka Panevropskog univerziteta ‘Aperion’. Sarajevo, 2008.

Udruženje Vaša prava BiH. „Analiza propisa i stanja u oblasti radnog prava.“ Udruženje Vaša prava BiH. Sarajevo, 2006.

Udruženje Vaša prava BiH. „Problematika obaveznih doprinosa i njihova uplata.“ Udruženje Vaša prava BiH. Sarajevo, 2005.

Udruženje Vaša prava BiH. „Zaštita materinstva u entitetskim zakonima o radu.“ Udruženje Vaša prava BiH. Dostupno na Internetu: http://www.vasaprava.org/old/Pravna_pomoc/Radno.htm#%20Iz%20prakse%20Udru%20C5%BEenja

Uzelac, Alan i ostali. „Aktualni trendovi mirnog rješavanja sporova u Hrvatskoj: dosezi i ograničenja.“ Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb, 2010.

Vijeće ministara/Međunarodna organizacija rada (MOR). „Bosna i Hercegovina: Dokument programa dostojanstvenog rada 2008 – 2010.“ Budimpešta, 2009.

Visoko sudsko i tužilačko vijeće (VSTV) BiH. „Rješavanje starih predmeta u sudovima.“ VSTV BIH. 26.04.2011. Dostupno na Internetu: <http://www.hjpc.ba/projects/?cid=4123,2,1>

Waleed H., Malik. “Access to Justice: Approaches for Bringing Services Closer to the People.” [Pristup pravdi: Metode približavanja usluga ljudima.] Prezentacija za Kurs 101 ‘Reforma pravosuđa.’ Power point presentation for the Justice Reform 101 Course. Svjetska banka. Washington DC, 11.11.2010.

Biografija autorice

Od 2009. godine Elma Demir je projektni menadžer i analitičar u nevladinoj organizaciji Asocijacija za demokratske inicijative (ADI) koja djeluje u oblasti sektora pravde već dugi niz godina, te koordinira rad Mreže pravde u BiH koja okuplja 52 nevladine organizacije. Prethodno je radila kao istraživač/analitičar u Parlamentarnoj skupštini BiH, NATO misiji u BiH, Dartmouth univerzitetu u SAD kao asistent na predmetima iz oblasti istraživanja i akademskog pisanja, kao i pri Institutu za zaštitu informacione infrastrukture pri Dartmouth-u. Radila je kao savjetnik i konsultant na većem broju projekata nevladinih organizacija, političkih partija i javnih institucija. Diplomirala je na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu na Odsjeku politologije, te trenutno završava svoj magisterij na Dartmouth univerzitetu.

Preporuke: bolji pristup pravdi u Bosni i Hercegovini

U ovom dijelu sumirane su sve preporuke koje su autori poglavlja ove publikacije pripremili na osnovu provedenih analiza.

Zaštita žrtava/svjedoka genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina pred sudovima u BiH

- Potrebno je obezbijediti dugoročnije mjere zaštite i podrške žrtvama koje se pojavljuju kao svjedoci i time izlažu dodatnom riziku od prijetnji ili retraumatizacije;
- Potrebno je kroz zakone prepoznati potrebe svih žrtava masovnih kršenja ljudskih prava i olakša im pristup pravdi na način kojim se izbjegava njihova retraumatizacija i u najvećoj mogućoj mjeri ostvari reparacija;
- Jasna je potreba da državna vlast ohrabri dalje uspostavljanje odjeljenja za podršku i zaštitu svjedocima i žrtvama na nižim nivoima pravosuđa, te uspostavljanje mreže saradnje između relevantnih tužilaštava i sudova kako bi se osigurao kvalitet zaštite svjedoka, i poduprijela istraga prijavljenih prijetnji svjedocima;
- Država treba da uključi institucije koje se bave socijalnim radom u pružanje podrške svjedocima i žrtvama, te osigura neometan pristup psihoškoj i medicinskoj pomoći, te svakako, ohrabri razvoj sistema besplatne pravne pomoći za žrtve koje namjeravaju da istaknu odštetni zahtjev u smislu reparacije;
- Država treba da obezbijedi sistem restitucije i kompenzacije svjedoka žrtava;
- Država treba da ohrabri organizacije civilnog društva koje imaju ili razvijaju kapacitete za pružanje psiho-socijalne i pravne pomoći svjedocima i žrtvama, koje dalje u svom radu mogu da informišu i upute svjedoke i uopće žrtve bez diskriminacije, o njihovim pravima i mogućnostima reparacije;
- U tom smislu, same organizacije civilnog društva treba da razviju aktivne oblike saradnje na prostoru cijele BiH, kako bi se što potpunije mogla pružiti zaštita i podrška svjedocima i žrtvama u skladu sa UN Osnovnim principima i smjernicama o pravu na pravni lijek i reparaciju žrtava.

Uloga NVO-a u svjetlu odgojnih preporuka prijedloga Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u kaznenom postupku Brčko Distrikta BiH

- Istraživanje i prikupljanje podataka. Ažurirane baze podataka i informacije omogućuju NVO-ima da:
 - Identifikuju ključne oblasti za intervenciju
 - Utiču na javno mjenje i medije sa informacijama koje su vezane za činjenice
 - Osiguraju da je ravnopravnost polova istaknuta na pravi način
 - Osiguraju da je i glas maloljetnika uzet u obzir u razvoju programa i da osiguraju aktivnije uključivanje maloljetnika u javne rasprave o reformama u pravosuđu
- Raditi na promociji i donošenju alternativnih mjera služenja kazne
- Raditi na podizanju svijesti o pravima djece i mladih kod sudija, policije i drugih institucija kroz edukativne i druge aktivnosti
- Raditi na promociji uloge Centra za socijalni rad
- Dugoročno biti uključeni u reformske procese u pravosuđu
- Raditi preventivne aktivnosti sa mladima u cilju smanjenja stope kriminaliteta kroz:
 - Omladinski rad u zajednici (saradnja sa školama, roditeljima i drugim akterima)
 - Okupiti najbitnije institucije radi koordinisanog djelovanja i inter-agencijskog pristupa rješavanju problema
 - Uspostavljanje mreža i koalicija sa relevantnim partnerima iz zemlje, regiona i EU.

(Ne) jednak pristup pravdi kao posljedica nepostojanja Vrhovnog suda BiH

- Definiranje strategije za uspostavljanje Vrhovnog suda Bosne i Hercegovine od strane Ministarstva pravde Bosne i Hercegovine;
- Uspostavljanje tijela pri Ministarstvu pravde Bosne i Hercegovine s ciljem provođenja strategije;
- Stvaranje demokratskih pritisaka javnosti za osnivanje Vrhovnog suda Bosne i Hercegovine putem nevladinih organizacija.

U očekivanju Godota: Efikasnost pravosudnog sistema BiH u zaštiti političkih prava manjina

- Osnovati parlamentarni odbor za ustavne promjene koje bi se provodile postupno i odnosile na *sve* stanovnike BiH – konstitutivne narode, Ostale i građane (kategorije predviđene Ustavom). U sastavu ovog odbora bili bi prije svega domaći pravni stručnjaci. Izmjene izbornog zakona su doduše moguće, ali ne rješavaju problem u njegovoj suštini.
- Pravno osnažiti ured Zastupnika Vijeća ministara BiH pred Europskim sudom za ljudska prava.
- Po uzoru na susjedne zemlje iz regije, uvesti kvote zastupljenosti nacionalnih manjina u Parlamentarnoj skupštini BiH.
- Izmjenom zakonodavstva osnažiti vijeća nacionalnih manjina za direktno sudjelovanje u izvršnoj vlasti na državnoj i entitetskim razinama u BiH, a ne samo za savjetodavnu funkciju koju trenutačno obnašaju.

„Kada će biti riješen moj predmet?“ Primjena Zakona o slobodi pristupa informacijama u sektoru pravde u BiH

Preporuke organizacijama civilnog društva

- Afirmirati i pojačati ulogu organizacije civilnog društva koje pružaju besplatnu pravnu i informativnu pomoć, u ostvarivanju aktivne uloge u postupcima vezanim za podnošenje zahtjeva za pristup informacijama i ostvarivanje prava na informisanje u sudskim i drugim postupcima koji se vode kod pravosudnih institucija, kao i ostvarenje principa javnosti u njihovom radu.
- Potrebno je podsticati i jačati kapacitete organizacija civilnog društva da

učestvuju u debatama koje imaju za cilj efikasniji rad sudova. I drugih pravosudnih institucija.

- Jačati savjetodavnu i konsultativnu ulogu u pristupu pravdi organizacija civilnog društva koje pružaju besplatnu pravnu i informativnu pomoć / Centri, zavodi, Vaša prava i dr./, ka organizacijama civilnog društva koji takve resurse ne posjeduju, posebno organizacijama koje okupljaju ili rade direktno sa žrtvama rata u BiH.
- Kontinuirano raditi na monitoringu rada sudova, primjene strateških dokumenata iz sektora pravosuđa, raditi na istraživanju i analizi zadovoljstva korisnika sudova, kao i po drugim raznim pitanjima od interesa za efikasniji i ažurniji rad sudova, i o tome redovno obavještavati javnost.
- Neophodno je da organizacije civilnog društva, samostalno, ili u okviru koalicija, mreža, kontinuirano samostalno ili u partnerstvu sa sudovima i drugim pravosudnim institucijama, u javnosti rade na promociji i praktičnoj primjeni Zakona o slobodi pristupa informacijama u komunikaciji sa sudovima i drugim pravosudnim institucijama.
- Da organizacije civilnog društva kroz javno zagovaranje i izgradnju partnerskih odnosa sa sudovima, profesionalnim udruženjima iz sektora pravde iniciraju inovativne projekte u cilju smanjenja vremena rješavanja sudskih predmeta, i uopšte efikasniji i transparentniji rad sudova i drugih pravosudnih institucija.
- Raditi u saradnji sa sudovima na zakonskoj afirmaciji alternativnih načina rješavanja sudskih sporova, npr. medijacija i sl., te aktivno raditi na informisanju i edukaciji građana o ovim mogućnostima.
- Promovisati, informisati i edukovati građane, stranke u postupku, u saradnji sa sudovima i Visokim sudskim i tužilačkim Vijećem BiH, o mogućnostima i prednostima primjene informacionih i komunikacionih tehnologija u pravosuđu.

Preporuke sudovima

- Analizirati važeću zakonsku regulativu, procijeniti uticaj zakonskih rješenja na vremenske rokove u pravosuđu i na sudske aktivnosti, uz konsultacije i saradnju sa nadležnim pravosudnim institucijama, i organizacijama civilnog društva koje imaju znanje i iskustvo iz oblasti pravosuđa.

- Potrebno je obezbijediti „stvarnu“ transparentnost u radu sudova i drugih pravosudnih institucija, putem objavljivanja podataka, izvještaja, analiza, planova u vezi sa dužinom postupka za svaku vrstu predmeta na svim nivoima organizovanja sudova, i drugih pravosudnih institucija.
- Sudovi bi trebali posebno obratiti pažnju na „stare“ predmete kontinuiranim razvijanjem pravnih mehanizama praćenja takvih predmeta kroz npr. periodične i godišnje izvještaje, planove koji su dostupni javnosti bez bilo kakvih dodatnih ograničenja.
- Vodiči i najbolje prakse u Evropi, i uopšte u svijetu u oblasti unapređivanja dužine, ažurnosti sudskih postupaka, trebali bi se radi informisanosti i edukacije distribuirati građanima u saradnji sa organizacijama civilnog društva.
- Organizovati redovne informativne dane u sudovima i drugim pravosudnim institucijama za stranke koje su u postupku uz učešće organizacija civilnog društva posebno koje se bave pružanjem besplatne pravne pomoći.
- Obezbijediti efikasan sistem podnošenja zatjeva za pristup informacijama, kao predstavki i pritužbi, te po istima hitno i transparentno postupati.
- Kontinuirano raditi na edukaciji sudija i osoblja koje administrira u sudovima, a sve u cilju unapređenja sistema upravljanja i rukovođenja u sudovima.
- Uključivanje većeg broja organizacija civilnog društva u radu stručnih tijela u kojima učestvuju sudije i predstavnici profesionalnih udruženja iz sektora pravde, formiranim pri nadležnim pravosudnim institucijama, VSTV BiH, nadležnim ministarstvima pravde i sl. u sferi strateškog planiranja, praćenja i monitoringa primjene zakonskih i drugih propisa, strateških dokumenata, planova koje je donijelo VSTV BiH, sudovi i sl.

Besplatna pravna pomoć u Hercegovačko-neretvanskom kantonu: Uloga nevladinih organizacija

- Pravno regulirati pružanje besplatne pravne pomoći od udruženja građana,
- Uspostaviti institucionalizirane oblike saradnje pravosuđa i organa uprave sa po zadatim i preciziranim kriterijima odabranim udruženjima građana za pružanje usluga besplatne pravne pomoći,
- Pravno normiranje pružanja besplatne pravne pomoći od udruženja građana i institucionaliziranih oblika saradnje pravosuđa i organa uprave sa NVO sektorom izvršiti bilo amandmanskim djelovanjem na Zakon o kantonalnom Zavodu za pravnu pomoć, bilo donošenjem zakona o pružanju besplatne pravne pomoći u HNK koji će uključivati i NVO sektor, odnosno normirati kao subjekte pružanja besplatne pravne pomoći udruženja građana – nevladine organizacije,
- Uz konsultacije i sa nevladim sektorom donijeti, unaprijediti i harmonizirati pravnu regulativu u oblasti pružanja besplatne pravne pomoći u Bosni i Hercegovini, izraditi jedinstvene zakonske akte o pravnoj pomoći, kao i detaljne propise za njihovu primjenu na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine, te time i u HNK, a koji bi regulisali pružanje pravnih savjeta, pomoći i zastupanja u sudskim i upravnim postupcima i sporovima,
- Ojačati saradnju sudstva i uprave sa NVO sektorom u oblasti pružanja besplatne pravne pomoći, posebno na način da: 1. NVO pruže pravnu pomoć stranakama pri otklanjanju formalnih nedostataka pojedinih podnesaka koje su pisali bez stručne pomoći, zbog čega stranke nerijetko gube spor ili duže čekaju na ostvarenje svog prava zbog razloga proceduralne prirode, te bi NVO „kanalizirali“ stranke i njihove zahtjeve prije nego bi oni došli pred sud i 2. NVO osobito u komunalnim, radnim, porodičnim i imovinskopravnim sporovima stranke upućuju na pravi put i pomažu im u adekvatnoj izradi različitih vrsta podnesaka, te daju upute strankama o njihovim pravima i obvezama, čime bi se doprinjelo efikasnijem radu suda, a i povećao postotak sporova riješenih u korist stranke, koje su do sada gubili radi neadekvatne pomoći i slabog imovnog stanja zbog kojeg nisu bili u mogućnosti uzeti branitelja/odvjetnika,

- Razmotriti mogućnost formiranja mirovnih vijeća koja bi, uz učešće NVO sektora, veliki broj slučajeva rješavala bez provođenja klasičnog sudskog postupka,
- Neophodno je osigurati finansijska sredstva od države i budžeta pojedinih nivoa i organa vlasti za aktivniji i izvjesniji rad i NVO sektora u oblasti pristupa pravdi – pružanju besplatne pravne pomoći, jer djelotvornu pravnu pomoć mogu pružati samo države koje imaju čvrsto političko opredjeljenje i koje su spremne finansijski podržati razvoj sveobuhvatnog sistema pravne pomoći,
- Periodično, ali na redovnoj osnovi pratiti stanje, te vršiti i objavljivati analizu stanja o oblasti pristupa pravdi – besplatne pravne pomoći, sa preporukama za unaprjeđenje,
- Uspostaviti sistemsko pružanje besplatne pravne pomoći,
- Obrazovati i informirati građane o njihovim pravima, što također mogu raditi (i već odlično rade) nevladine organizacije.

Sudska zaštita prava iz radnih odnosa u Bosni i Hercegovini

Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine / Ministarstvo pravde BiH

- Provesti detaljnu analizu sudske prakse u oblasti radnih odnosa na nivou cijele BiH u cilju definisanja problema koji se javljaju pri primjeni zakona u praksi i usklađenosti radnog zakonodavstva sa regulativom iz srodnih oblasti. Rezultati analize trebaju biti predstavljeni i dostavljeni ministarstvima i agencijama nadležnim za politike rada, zapošljavanja, zdravstva i socijalne zaštite.
- Provesti analizu usklađenosti zakonodavstva BiH sa preuzetim međunarodnim i EU obavezama i regulativom u oblasti rada i zapošljavanja u cilju definisanja preporuka za definisanje i izmjene javnih politika.
- Provesti Strategiju za reformu sektora pravde (SRSP) i njen popratni Akcioni plan u skladu sa postavljenim rokovima, posebno mjere koje se odnose na uvođenje sistema za upravljanje predmetima, informatizaciju pravosuđa, i uvođenje vremenskih mjerila za predmete, besplatna pravna pomoć, medijacija te obezbjediti ljudske i finansijske resurse neophodne za provođenje istih.

- Intenzivirati rad svih nadležnih pravosudnih institucija na provođenju mjera i aktivnosti Strategije za reformu sektora pravde u BiH
- Kreirati mehanizam praćenja i evaluacije provedbe Strategije za brigu o korisnicima suda ili Smjernica za odnos sa korisnicima suda
- Provesti evaluaciju primjene Strategije za brigu o korisnicima sudova, te definisati mjere i preporuke prema sudovima u cilju jačanja njihovih aktivnosti u oblasti komunikacije sa građanima, korisnicima sudova kao i prema medijima
- Uvesti sistem evaluacije rada sudija i sudova
- Provesti analizu sudskih procedura u oblasti radnih sporova i definisati preporuke u cilju pojednostavljenja istih
- Kreirati preporuke prema sudovima kojima će se definisati postupanje sa novim predmetima i rješavanje starih, odnosno definisati mjeru da se uzimaju novi predmeti odmah u rad, a ranije zaprimljeni predmeti uzimaju u rad kronološki, kako su i registrirani, uz angažiranje određenoga broja dodatnih sudaca
- Uspostaviti specijalizirane radne sudove u BiH
- Izvršiti imenovanje određenog broja sudija koji će isključivo raditi na radnim sporovima
- Razviti programe obuke unutar CEST-ova u oblasti menadžmenta sudova za rukovodstvo sudova
- Provesti procjenu stepena liberalizacije pravnih usluga i razviti mjere koje će doprinjeti istom
- Usvojiti zakone o besplatnoj pravnoj pomoći na državnom nivou, FBiH kao i u 6 kantona gdje ne postoji navedeni zakon u skladu sa međunarodnim i EU standardima u ovoj oblasti
- Provesti analizu provedbe sudskih odluka u oblasti radnih odnosa, najčešćih problema koji se javljaju u tom pogledu, te razviti i primjeniti mjere koje bi identifikovani problemi riješili

Ministarstvo vanjske politike BiH / Direkcija za evropske integracije BiH

- Identifikovati sve međunarodne i EU obaveze koje je Bosna i Hercegovina preuzela potpisivanjem konvencija i sporazuma iz oblasti rada, zapošljavanja i socijalne politike.

Sudovi

- Imenovati sudije koji će raditi samo na predmetima iz oblasti radnih odnosa.
- Formirati posebna odjeljenja za oblast radnih sporova.
- Vršiti promociju alternativnih metoda rješavanja sporova unutar sudova (ostvaranje kancelarija unutar sudova; postavljanje info brošura i edukativnih materijala u sudovima).
- Razviti saradnju sa NVO-ima u cilju pružanja besplatne pravne pomoći.
- Promocija i provođenje edukacije građana u oblasti sudske zaštite njihovih prava iz oblasti radnih odnosa (kroz medije, edukativne radionice, info brošure u sudovima).

MPBH
MREŽA PRAVDE I
ODGOVORNOSTI

www.mrezapravde.ba